1946
NOBEL
EDEBİYAT
ÖDÜLÜ

KAPLICADA BİR KONUK

HERMAN HESSE

Çeviri: KÂMURAN ŞİPAL

3. BASKI

can
roman

Kurgast: Aufzeichnungen von einer Badener Kur, Hermann Hesse
© 1953, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main
© 2002, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.
Bu eserin Türkçe yayın hakları Onk Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2002
3. basım: Ocak 2015, İstanbul
Bu kitabın 3. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Yeşim Tükel Kılıç

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Tasarım (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2
Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Özal Matbaası
Davutpaşa Cad. Emintaş Kâzım Dinçol San. Sit. No: 81/39, Topkapı, İstanbul
Sertifika No: 26699

ISBN 978-975-07-2493-0

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 10758

HERMANN HESSE

KAPLICADA BİR KONUK

ROMAN

1946 NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Almanca aslından çeviren

Kâmuran Şipal

can

Hermann Hesse'nin Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Masallar, 1994
Çarklar Arasında, 2002
Siddhartha, 2002
Doğu Yolculuğu, 2002
Demian, 2003
Peter Camenzind, 2003
Gençlik Güzel Şey, 2012

HERMANN HESSE, 1877'de Almanya'nın Baden-Württemberg eyaleti, Calw kasabasında doğdu. İlk şiirini yirmi beş yaşında yazdı. Bunu *Peter Camenzind, Çarklar Arasında, Gertrud, Rosshalde, Demian* ve diğer romanları izledi. Jung'un öğrencisi Lang ile dostluğu Hesse'nin ruhbilime ve Jung'a duyduğu ilgiyi körükleyerek şiirsel iç dünyasını zenginleştirdi. İnsancıllığı, barışseverliği ve insan yaşamını irdeleyen felsefesi *Bozkırkurdu, Narziss ve Goldmund* ile *Siddhartha* adlı romanlarında özellikle belirgindir. *Boncuk Oyunu* adlı romanından sonra 1946'da Nobel Edebiyat Ödülü de alan Hesse'nin Doğu edebiyatı ve mistisizmine düşkünlüğü, bireysel bunalımların çözümünü Doğu felsefesinde arayışı, 1960'lı yıllarda canlanan Budizm ve Zen Budizm akımlarının da yardımıyla onun, özellikle Amerikan hippi gençliği arasında en çok okunan yazarlar arasına girmesini sağladı. Hermann Hesse, 1962 yılında öldü.

KÂMURAN ŞİPAL, 1926'da Adana'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Çağdaş Alman Hikâyesi/1945'ten Sonra başlıklı bir incelemesi; *Beyhan, Elbiseler Çarşısı, Büyük Yolculuk, Buhurumeryem, Köpek İstasyonu* adlı öykü kitapları yayımlandı. *Sırrımsın Sırdaşımsın* adlı romanıyla 2011'de Orhan Kemal Roman Armağanı aldı. Rainer Maria Rilke, Franz Kafka, Robert Musil, Heinrich Böll, Thomas Mann, Günter Grass, Ingeborg Bachmann, Sigmund Freud, Hans Bender gibi önemli yazarların yapıtlarını dilimize kazandırdı.

Josef ve Xaver Markwalder kardeşlere

Önsöz

Özdeyiş: Aylaklık bütün psikolojinin başıdır.

NIETZSCHE

Söylentiye göre Schwaben'lılar ancak kırkında akıllanırmış, özgüven duyguları fazla güçlü sayılmayan Schwaben'lıların, kendileri bazen buna bir çeşit yüzkarası gözüyle bakar. Oysa bu yüzkarası değil, tersine Schwaben'lılar için büyük bir onur kaynağıdır, çünkü söylentide kastedilen akıllılığa (gençlerin "yaşlılık bilgeliği" diye de nitelediği, büyük karşıtlıkların bilgisinden, dolanım ve çift kutupluluk gizine ilişkin bilgiden başka bir şey değildir bu) ne kadar yetenekli olurlarsa olsunlar kırk yaşındaki Schwaben'lılarda da pek seyrek rastlanır. Ne var ki, kırklı yaşların yarısı geride bırakıldı mı, insan yetenekli olsun olmasın, yaşlılığın o bilgeliği ya da düşünce tarzı kendiliğinden çıkıp gelir, hele bedenin yaşlılığı da her türlü uyarı ve şikâyetleriyle buna omuz verdi mi, kolayca gerçekleşir olay. Şikâyetler arasında en sık karşılaşılanı da gut, romatizma ve siyatiktir, işte bu rahatsızlıklardır ki, bizi buraya, kaplıca kenti Baden'e çekip getirir. Diyeceğim, Baden'deki ortam benim de şimdi kapısından içeri adım attığım düşünce tarzına pek uygun; insan burada, bana öyle geliyor ki, hiç farkına varmadan *genius loci*'nin[1] kılavuzluğunda şüpheci bir dindarlığın, safça

1. (Lat.) Eski Roma'da belli bir yerin koruyucu ruhu. (Ç.N.)

bir bilgeliğin, büyük ölçüde ayrımlaşmış basite indirgeme becerisinin, hayli entelektüel bir antientelektüalizmin kapısından dalıyor içeri, söz konusu antientelektüalizm banyoların sıcaklığı ve kükürtlü suyun kokusu gibi kaplıcaların belirleyici özelliğidir. Ya da daha kestirme bir söyleyişle: Biz kaplıca konukları ve gut hastaları her şeyden çok sivri köşeli yaşama elden geldiğince yuvarlak gözüyle bakmak, hoşgörülü davranmak, kendimizi büyük hayallere kaptırmamak, buna karşılık yüzlerce küçük ve yumuşak hayali koruyup bunlara önem vermek zorundayız. Biz Baden'deki kaplıca konukları, yanılmıyorsam, o karşıtlıklar bilgisine özellikle gereksinim duyarız; kemiklerimiz esnekliğini yitirdikçe, esnek, iki taraflı, iki kutuplu düşünce tarzına gereksinimimiz artar. Hastalıklarımız hastalıktır ama hastanın, kendisine beslediğimiz saygıyı yitirmemizden hiç korkmaksızın, son derece önemli gözüyle bakabileceği kahramanlık taşan, dekoratif hastalıklar değildir bunlar.

Böyle konuşuyorsam, benim yaşlı ve siyatikli kişilere özgü kendi düşünce tarzımı yüceltip bir tipe, genel bir norma dönüştürüyor, burada yalnız kendi adıma konuşmakla kalmayıp bütün bir insan sınıfının ve yaşlılar grubunun sözcülüğünü yapıyormuşum gibi davranıyorsam, en azından kimi anlar şunu çok iyi biliyorum ki, benimkisi büyük bir yanılgıdır ve hiçbir psikolog gösterilemez ki, (ruh bakımından benim ikiz kardeşim değilse) çevreye ve yazgıya karşı açığa vurduğum manevi tepkiye normal, tipik gözüyle baksın. Daha çok, kısa bir muayenenin ardından beni, şizofrenler ailesine mensup, gözetim altında bulundurulması gerekmeyen hayli yetenekli, antikanın biri diye nitelemekte güçlük çekmeyecektir. Ama yine de ben hiç istifimi bozmaksızın yaşlı insanların, ayrıca psikologların gelenekselleşmiş hakkından yararlanıyor, yalnızca çevremdeki insanlara değil, nesne ve kurumlara, hatta bütün dünyaya kendi düşünce tarzımı, kendi mizacımı, kendi sevinç ve dertlerimi yansıtıyorum. Kendi düşünce ve duygularıma "doğru" ve haklı gözüyle bakmak gibi bir hazzı elimden kaptırmak istemem; oysa çevre durmadan bunun tersinin doğruluğuna beni inandırmaya çalışıyor. Çoğunluk bana karşıymış, umursamıyorum, kendimi değil, daha çok çevremi haksız görüyor, bu konuda büyük Alman yazarlarına ilişkin yargıma uygun davra-

nıyorum; yaşayan Almanların büyük çoğunluğunun tersini yapıp füzeleri yıldızlara yeğlemesi, bu yazarlara daha az saygı beslememe, onları daha az sevip gereksinmeme yol açmıyor. Füzeler göz alıcıdır, füzeler büyüler insanı, yaşasın füzeler! Ama ya yıldızlar! Sessiz ışıltılarla, uzaklarda titreşen evrensel müzikle dolu, her biri bir göz ve bir düşünce olan yıldızlar – aman dostlar, bunlardaki güzellik bir başkadır!

Ve ben küçük yazar, kaplıcada kaldığım günlerin bir taslağını ileride kaleme alırken, iyi ve kötü yazarlarca yazıya geçirilmiş o pek çok kaplıca gezisi ve yolculuğunu aklımdan geçiriyor, büyük füzeler arasında o yıldızı, bütün kâğıttan paralar arasında o altın sikkeyi, bütün serçeler arasında o devlet kuşunu, Doktor Katzenberger'in kaplıca yolculuğunu sonsuz bir hayranlık ve saygıyla anımsıyorum: Yine de bu düşünce, o yıldızın peşinden benim kendi füzemi, o devlet kuşunun peşinden benim kendi serçemi yollamamı önleyemiyor. Uç öyleyse serçem! Yüksel benim yazılardan küçük uçurtmam!

Kaplıcada bir konuk

Trenim Baden'e yeni gelmiş, vagonun merdiveninden biraz zahmetle yeni inmiştim ki, kentin büyüsü hemen hissettirdi kendini. Peronun nemli beton zemini üzerinde durmuş, gözlerimle otelin kapıcısını ararken, benimle aynı yazgıyı paylaşan üç-dört kişinin, siyatik hastalarının trenden indiğini fark ettim; kıçlarını korkarak hareket ettirişlerinden, sarsak sarsak adım atışlarından ve sakıngan devinimlerine eşlik eden biraz çaresiz ve ağlamaklı mimiklerinden söz konusu hastalığa müptela oldukları açıkça belli olmaktaydı. Gerçi her birinin rahatsızlığında kendine özgü bir taraf vardı, her biri rahatsızlığın belli bir çeşitlemesini kendisinde barındırıyor, bu yüzden de değişik biçimde yürüyor, duraksıyor, bastonuna dayanıp ilerlemeye çalışıyor, topallıyor, ötekilerden değişik mimikler sergiliyordu. Ama yine de aralarında iki ortak özellik ağır basmaktaydı, hepsinin de siyatikli olduğunu ilk bakışta anlamıştım, hepsi kardeşlerimdi benim, hepsi dert ortaklarımdı. *Nervus ischiadicus*'un[1] insana ne oyunlar oynadığını ders kitaplarından değil de

1. (Lat.) Siyatik siniri. Vücudun, özellikle uyluk bölgesindeki bükücü kaslarını, baldır-ayak bölgesindeki bütün kasları, kalça-eklem kapsülünü ve baldır cildinin büyük bir bölümünü besleyen en büyük sinir kordonu. (Ç.N.)

hekimlerin "öznel duyumsama" diye nitelediği öz yaşantılarından bilenlerin gözlerinden bir şey kaçmaz. Hemen oracıkta durup bu bahtsız kişileri izlemeye koyuldum. Şunu anladım ki, üçlü ya da dörtlü gruplar halinde ilerleyen bu kişilerin suratları benimkinden daha asıktı, bastonlarına benden daha çok yükleniyor, bacaklarını daha büyük bir çırpınışla kaldırıp ayaklarının tabanlarını yere daha bir ürkek ve keyifsiz basıyorlardı. Hepsi de benden daha mustarip, daha zavallı, daha hasta, daha acınacak durumdaydı; bu da işte alabildiğine su serpti içime, dört bir yanımda benden daha hasta, neşelenip umutlanmak için benden çok daha az nedene sahip insanların topallayışını, adeta sürüklene sürüklene ilerleyişini, ahlayıp oflayışını görmek, yolda tekerlekli sandalyeleriyle itilip götürülüşlerine tanık olmak, Baden kaplıcalarında kaldığım süre binlerce kez yardımıma koştu, bitip tükenmeyen bir avuntu kaynağı oluşturdu benim için. Daha ilk anda tüm kaplıcaların o büyük gizlerinden ve sihirli ilaçlarından birini keşfetmiştim ve gerçek bir hazla höpürdeterek keşfimin tadını çıkarıyordum, aynı derdi başkalarıyla paylaşıyor olmanın giziydi bu da, *socios habere malorum*[1] idi.

Perondan ayrılıp vadiden içerilere, kaplıcalara doğru yumuşacık bir eğimle akıp giden yola, içimde bir hoşnutluk duygusuyla kendimi bıraktım, attığım her adım önceki değerli yaşantımı doğrulayıp pekiştirdi: Dört bir yanda sürüklene sürüklene ilerleyen, biraz yamulmuş yorgun vücutlarıyla yeşil boyalı banklarda dinlenen kaplıca müşterileri ilişti gözüme, bazen de gruplar halinde çene çalarak önümden geçip gittiler. Bir ara tekerlekli sandalyede bir kadın yaklaştı ileriden, yüzünde yorgun bir gülümseme, hastalıklı elinde yarı solmuş bir çiçek;

1. (Lat.) Aynı hastalığı çekenler topluluğu. (Ç.N.)

yüzünden kan damlayan, güçlü kuvvetli bir kadın bakıcı arkadan sandalyeyi itiyordu. Romatizmalı hastaların kartpostal, kül tablası ve kağıt ağırlığı gibi şeyler satın aldığı dükkânların birinden (söz konusu nesnelere de öyle çok gereksinim duyuyorlardı ki, nedenini bir türlü kestiremedim) yaşlı bir bey çıktı, dükkânın önündeki merdivenin basamaklarından her birini tam bir dakikada iniyor, bir yandan da önündeki caddeye yorgun düşmüş ve özgüvenini yitirmiş bir insanın üstesinden gelmesi istenen bir ödev gibi bakıyordu. Henüz genç biriydi, fırça gibi saçları vardı, başında askerlerin giydiği gri yeşili bir kasket, iki bastondan destek alarak olanca gücüyle ilerlemeye çalışıyor ama bunu ancak bin bir zahmetle başarabiliyordu. Tanrım, bastonlar yeterdi sadece. Dört bir yanda insanın karşısına çıkan bastonlar; hastaların kullandığı, altta geniş lastik halkalarla sonlanıp bir sülük ya da vantuz gibi asfalt yola yapışan şu kahrolası bastonlar! Ben de bir baston kullanmıyor değildim, kamıştan zarif bir Malakka bastonum vardı, doğrusu yardımını öpüp başıma koyuyordum ama gerektiğinde bastonsuz da yapabiliyordum ben ve hiç kimse beni şimdiye kadar bu iç karartıcı lastik uçlu bastonlardan biriyle görmüş değildir. Yo, açıkça ortadaydı ve herkesin gözüne çarpması gerekiyordu ki, güzelim caddede hızlı ve zarif adımlarla yürüyor, sadece bir süs eşyası sayılacak Malakka bastonumun yardımına son derece az başvuruyor, bunu da bir oyun oynarmışım gibi yapıyordum. Siyatiğin belirleyici özelliği sayılan bacakların korka çekine kaldırılışı bende alabildiğine hafif ve zararsızca ortaya çıkıyor, yalnızca bir imadan, şöyle bir değinmeden öteye geçmiyor, genel olarak dimdik ve kusursuz bir şekilde yolu arşınlıyordum; rahatsızlıkları öylesine açık seçik, öylesine saklanıp gizlenilmez, öylesine amansızlıkla gözler önüne serilen benden yaşlı, benden zavallı, benden hasta bütün bu bey ve

hanım kardeşlerimi düşününce genç ve sağlam sayılırdım. Attığım her adım kendime karşı içimi bir takdir duygusuyla dolduruyor, her adım bu düşündüklerimi doğruluyordu. Neredeyse sağlıklı hissediyordum kendimi, en azından bu zavallı insanlarla asla kıyaslanamayacak kadar hastalığım hafifti. Evet, bu yarı kötürüm, bu ağır aksak yürüyen insanlar bile kaplıcada şifaya kavuşacaklarını umabiliyorsa ve banyolar uçları lastikli bastonlarıyla bu insanlara bile iyi gelebilecekse, benim henüz emekleme dönemindeki rahatsızlığımın lodosta eriyen kar gibi kaybolup gitmesi gerekiyordu; dolayısıyla, kaplıca hekimi için bulunmaz bir devlet kuşuydum, çabalarını boşa çıkarmayacak bir vakaydım, tedavi alanında küçük bir mucizeyi gerçekleştirebilirdi benim üzerimde.

Beni cesaretlendiren bu insanları gözlerimin içi gülerek, sempatiyle ve dostça izliyordum. Derken bir pastaneden yaşlı bir kadın tortop çıkıp geldi, belli ki derdini saklayıp gizleme gereksinimini çoktan duymaz olmuştu, en küçük reflekslerin bile önüne geçmeye kalkmadan akla gelebilecek her rahatlatıcı devinime, kasların her yardım elini uzatışına olduğu gibi kucak açıyor, jimnastik yapar gibi orasını burasını oynatıp kendini dengede tutmaya çalışıyor, enine boyuna savaşarak bir denizaslanı gibi, ancak biraz daha ağır bir tempoyla yolun üzerinde adeta yüzerek ilerliyordu. Yüreğim kendisini baş tacı edip yaşa, var ol haykırışlarıyla karşıladı, denizaslanına, banyolara ve bahtımın açıklığına şükrettim. Çevremi aynı yolun yolcularıyla, bana rakip kişilerle sarılmış görüyordum ve ben hepsinden oldukça üstün durumdaydım. Ne iyi etmiştim de zamanında, siyatiğim henüz ilerlememişken, başlangıç evresindeki gut hastalığının henüz ilk hafif belirtileri kendini göstermişken gelmiştim buraya. Arkama dönüp bastonuma dayandım, uzun süre denizaslanından ayırmadım gözlerimi, bir haz duy-

gusuyla ona baktım, öyle bir duygu ki, dilin ruhumuzda geçen olayları açığa vuracak yeterli sözcüklerden yoksunluğunu gösteriyordu bize, çünkü oh olsun demek ve acımak gibi dildeki karşıtanlamlı sözler bu duyguda iç içe girmiş durumdaydı. Tanrım, zavallı kadın! İnsan ne durumlara düşüyormuş meğer!

Gelgelelim, o coşkulu, yükselen yaşam duygusu ânı, kutlu saatin o hoş esrikliği içinde bile ruhumdaki bozguncu ses, kuşkusuz pek susmamıştı; işitmekten pek hazzetmediğimiz ama kendisine de işte öylesine gereksinim duyduğumuz sesti bu, mantığın sesiydi ve o tatsız, soğuk edasıyla, usulcacık ve üzülerek bana anımsattığına göre, ele geçirdiğim avuntu sadece bir yanılgıdan kaynaklanmaktaydı; kendimi, Malakka bastonuyla sadece birazcık topallayan ben edebiyatçıyı, kötürüm, ağır şekilde topallayan, çarpık vücutlu kimselerle kıyaslayıp bir şükran duygusuna kapılmam, bende uçsuz bucaksız bir dizi oluşturan hastalık belirtilerini dikkate almayışım, benden daha genç, başı dik, zinde ve sağlıklı kişileri düpedüz göz ardı edişim sakat bir yöntemdi. Daha doğrusu, böyle kişilerin var olduğunun farkındaydım ama onları kıyaslama kapsamına almaya yanaşmıyordum. Hatta kaplıcaya geldiğimin birinci ve ikinci günü tam bir saflıkla şuna inanmıştım ki, bastonsuz kimseler, yürürken belirgin bir aksaklığı ya da topallaması görülmeyip neşeli yüzlerle geçip dolaşanlar benim kardeşlerim ve kaplıca arkadaşlarım, kaplıcanın müşterileri ve rakiplerim değiller de adeta kentin normal ve sağlıklı sakinleriydi. Hiç baston kullanmayan, hiç kasılmadan ellerini kollarını hareket ettirerek yürüyen siyatik hastalarının da, yolda hiç kimse, hatta hiçbir psikoloğun rahatsızlıklarını sezemeyeceği gut hastası kimselerin de bulunabileceğini, hafiften ağır aksak yürüyüşümle ve Malakka bastonumla asla metabolizma hastalıklarının zararsız, en alt basamağında yer

almadığımı, sadece iyice kötürümlerin ve topallayanların kıskançlığına değil, beni kendileri için bir avuntu sayanların, bana bir denizaslanı gözüyle bakanların da acıma duygusuna konu oluşturduğumu, sözün kısası hastalık aşamalarına ilişkin sözde o incelikli gözlem ve kıyaslamalarımın nesnel inceleme diye nitelenemeyeceğini, bununla yalnız kendimi uyutup iyimser bir havaya soktuğumu, ancak o alışılmış uzun yolda geçen pek çok gün sonra anlayabilmiştim.

Diyeceğim, ilk günün bu mutluluğunu dolu dolu yudumladım, o naif kendini yüceltmelerin coşkusunu yaşadım, iyi de ettim böyle yaptığıma. Kendimi dört bir yanda boy gösteren kaplıca arkadaşlarımın, benden daha hasta kardeşlerimin cazibesine kaptırdım; rastladığım her sakat insan manzarasıyla gururumun okşandığını hissettim, karşıma çıkan her tekerlekli sandalyenin beni neşeyle karışık bir acıma duygusuna, sevecenlik dolu bir kendini beğenmişliğe çağıran sesini işittim, böylece yoldan sere serpe indim aşağı, öylesine rahat, öylesine gönül okşayıcı yoldan indim aşağı; istasyondan gelen konuklar, kaplıcalara doğru yalpalar vurarak caddede ilerliyor, cadde onları alıp yumuşak bir dönemeç yaparak tatlı ve düzenli bir eğimle kaplıcalara taşıyor, sonunda suyu çekilip kuruyan bir ırmak gibi kaplıca otellerinin kapılarında son buluyordu. Kafam olumlu kararlar, gönlüm şen umutlarla dolup taşarak Heiligenhof Oteli'ne yaklaştım, niyetim burada kalmaktı. Üç-dört hafta kaplıca yaşamına katlanacak, her gün suya girecek, elden geldiğince çok gezip dolaşacak, heyecanlanmayacak, sinirlenmeyecek, kendimi tasa ve kaygılardan olabildiğince uzak tutacaktım. Bazen belki biraz monoton bir havaya bürünecekti yaşamım, vakit can sıkıntısız geçmeyecekti, çünkü yoğun yaşamalara yer vermemek gibi bir kural egemendi kaplıcalarda, benim gibi yalnız yaşayan, kalabalıklar için-

de yaşamaktan hazzetmeyen, otel yaşamıyla başı hoş olmayan, böyle bir yaşamı bin bir zorlukla sürdürebilen birinin bazı engelleri göğüslemesi, kimi güçlüklerin üstesinden gelmesi gerekecekti. Ama tümüyle alışılmadık bu yeni yaşam belki biraz sıradanlığına, biraz yavanlığına karşın yine de bazen güler yüzlü ve ilginç yaşantılar çıkaracaktı karşıma. Doğrusu huzur dolu bir yabanıllık ve bir taşramsı yalnızlık içinde okuyup yazmalardan baş kaldırmayarak geçirdiğim bunca yıldan sonra, yine bir süre insan içine karışmanın zorunluluğu bende de var gücüyle sesini duyurmuyor muydu gerçekten? Ve önemli olan, tüm bu engellerin, bu yeni başlayan kaplıca haftalarının ardından o beklenen gün çıkıp gelecekti, şimdi indiğim caddeyi zinde bir vücutla bu kez tırmanıp çıkacak, gençleşip şifaya kavuşmuş durumda, esneklik içinde devinen dizlerim ve bacaklarımla bu otellerden ayrılacak, banyolara yine veda edip bu sevimli caddeyi tıpış tıpış yürüyerek istasyona varacaktım.

Gelgelelim otelin kapısından daha içeri adımımı atar atmaz hafiften bir yağmur atıştırmasına hayıflandım.

Resepsiyondaki pek nazik genç kadın, "Anlaşılan kötü havayı da yanınızda taşıyıp getiriyorsunuz," diye karşıladı beni gülümseyerek.

"Olamaz," diye söylendim çaresizlikle. Bu nasıl şeydi şimdi? Gerçekten yağmuru ben mi çağırdım, ben mi yağmuru yaratıp yanımda getirdim buraya, diye geçirdim içimden. Her gün başvurulan bu sıradan bakış açısının böyle bir şeyi onaylamaması, tanrıbilim okumuş bir adamı, mistisizmle uğraşan benim gibi birini temize çıkaramazdı. Evet, nasıl ki yazgı ve mizaç bir kavramın isimleriyse, nasıl ki adımı, hayattaki yerimi, yaşımı, yüzümü, siyatiğimi bir bakıma ben kendim seçmiş, kendim yaratmışsam ve kendimden başkasını da bundan sorumlu tutamazsam, yağmur işinde de durum aynıydı; onun

sorumluluğunu da üstlenmeye hazırdım.

Bunu resepsiyondaki kadına açıklayıp gereken kayıt formunu doldurduktan sonra, kalacağım odayla ilgili pazarlığa koyuldum; normal insanların tanımayacağı, naif bir mutluluk içinde yaşayanların dehşetini sezemeyeceği, bütün o kasvetli havasını yabancı bir barınağa yolu düşmüş, yalnızlıklara ve derin sessizliklere alışkın, geceleri doğru dürüst uyku uyuyamayan bir münzeviden, bir yazardan başkasının bilemeyeceği pazarlıklardı bunlar.

Otelde oda ayırtmak normal insanlar için fazla çabayı gerektirmez, her türlü duygusallıktan uzak, gündelik bir iştir, bir-iki dakika içinde halledilir. Gelgelelim bizler, biz nevrozlular, uyku uyuyamayanlar, biz psikopatlar için bu sıradan iş, anıların, duyguların ve fobilerin aşırı yükü altında korkunç bir işkenceye dönüşür. Israrlı ve ürkek ricalarımız karşısında bizlere "sakin odalarını" gösteren ve salık veren gerek otelcinin, gerek resepsiyonistin, bu uğursuz "sakin" sözcüğünün içimizde estirdiği o çağrışım, endişe, ironi ve kendi kendimizle alay havasından hiç haberi yoktur. Ne kadar iyi, ne müthiş bir titizlik, ne korkunç bir aşinalıkla tanırız bu sakin odaları. Son derece kahredici, işkencelerin, alabildiğine üzücü yenilgilerimizin, alabildiğine gizli utançlarımızın yaşandığı bu yerleri! Bu güler yüzlü mobilyalar, bu iyi niyetli halılar ve şen duvar kâğıtları ne kadar sahtelikle, ne kadar sinsi, ne kadar şeytanca gözlerini dikmiş bizlere bakıp durur! Komşu odalara açılan sürmeli ara kapılar nasıl da ters ters, nasıl da yiyecekmiş gibi karşımızda sırıtır. Söz konusu olanların büyük çoğunluğunda da vardır bu ara kapılar, doğrusu hayıflanmamak elde değildir, o kötü rollerinin sıklıkla bilincindedir hepsi, bu yüzden utanıp sıkılarak bir perde arkasında kendilerini saklı tutarlar. Bu sakin odaların beyaz badanalı tavanlarına ne büyük bir ıstırap, ne büyük bir teslimiyetle gözlerimizi kaldırıp ba-

karız, her bakışımızda da suskun bir boşluk içinde sırıtıp dururlar tepemizde, akşam ve sabahları ise üstlerindeki odalarda kalanların ayak sesleriyle güm güm öterler. Yalnız adımlar olsa neyse, nihayet bilip tanıdığımız düşmanlardır bunlar, yani düşmanlarımızın en kötüleri değildir. Hayır, o uğursuz saatlerde bu masum ve beyaz tavan üzerinden, ayrıca ince kapılar ve duvarlar arasından umulmadık gürültüler ve titreşimler yuvarlana yuvarlana sızıp gelir içeri: kaldırılıp atılmış çizmeler, yere düşürülen bastonlar, sağlığa yönelik beden hareketlerini çağrıştıran güçlü ve ritmik sarsıntılar, devrilen sandalyeler, komodin üzerinden yere yuvarlanan bir kitap ya da bir bardak, bavulların ve mobilyaların yerlerinden oynatılışı. Bunlar yetmiyormuş gibi insan sesleri üstelik, kendi kendine konuşmalar, öksürüp aksırmalar, gülmeler, horlamalar! Bütün bunların dışında, bunların hepsinden daha kötüsü bilinmedik, neye yorumlanacağında karar kılınamayan gürültüler; anlamını kavrayamadığımız, nereden kaynaklandığını ve ne kadar süreceğini kestiremediğimiz o acayip, sanki hayaletlerden gelen sesler, tıklatmalar, eşinmeler, çatırtılar, tiktaklar, fısıltılar, üflemeler, içe çekmeler, hışırtılar, iç çekmeler, gıcırtılar, tık tık vurmalar, kaynamalar, fokurdamalar – aman Tanrım, birkaç metrekarelik bir otel odasına, göze görünmeyen ne zengin bir orkestra gizlenip saklanabiliyor!

Dolayısıyla, otellerde kalacağımız odanın seçimi bizlerden biri için pek nazik, pek önemli, beri yandan başarı şansı hayli düşük bir girişimdir. Böyle bir girişimde düşünülmesi gereken pek çok şey vardır, yüzlerce olasılık sizi bekler. Odaların birinde bir gömme dolap, bir diğerinde kalorifer borusu, bir üçüncüsünde ise okarina[1]

1. 1867'de Guiseppe Donati, adında bir İtalyan tarafından bulunan üflemeli halk çalgısı. (Ç.N.)

üfleyen bir komşu akustik sürprizlerle çıkabilir karşınıza. Eh, madem dünyanın hiçbir yerinde hiçbir odada can ve yürekten özlenen o huzura ve rahat uykuya kavuşulacak gibi değildir, madem yaşanıp anlaşılmıştır böyle olduğu, madem en sessiz, en sakin görünen bir oda sizin için sürprizler içermektedir, (tepemde ya da yanımda yöremde beni rahatımdan edecek kimse bulunmasın diye bir defasında uşaklardan birinin beşinci kattaki ıssız ve kuytu odasında kaldım da rahatımı kaçıranlardan kurtulayım derken, tavan arasında cirit atan fare sürülerinin şamatasına yakalanmadım mı!) en iyisi seçim işini boş verip dosdoğru yazgının kucağına balıklarıma atlamak ve işi rastlantıya bırakmak değil miydi? Madem uygun bir oda seçeceğim diye kendini helak edip sıkıntıya sokacak ama bir-iki saat sonra düş kırıklığına uğrayıp üzülerek o kaçınılmaz yazgıyla yüz yüze geleceksin, kendini o kör talihin eline teslim etmek, önüne çıkarılan ilk odayı mırın kırın etmeden alıp kabullenmek daha akıllıca bir davranış sayılmaz mıydı? Elbette, sayılırdı. Ne var ki, biz böyle akıllıca davranışlara yüz vermeyiz ya da binde bir bu yola başvururuz; öyle ya, işlerimizde akıllıca davranmayı, telaş ve heyecanlardan kaçınmayı kendimize rehber edinseydik, yaşam denilen şey böyle mi olurdu? Yazımızın doğuştan alnımıza yazıldığını, bundan kaçıp kurtulamayacağımızı biliyorken, yine de hepimiz can ve gönülden, yanıp tutuşarak seçim kuruntusuna, irade özgürlüğü hayaline sarılmaz mıyız? Kendisine bir meslek, oturacağı bir yer, bir sevgili, bir nişanlı, hastalığı için bir hekim seçecek kimse, bu işi aynı rahatlıkla, hatta belki daha büyük bir başarı şansıyla rastlantıya bırakabilecekken, yine de seçime başvurmuyor mu? Söz konusu işler için yine de bir sürü coşkuyu, bir sürü zahmeti, bir sürü tasa ve kaygıyı üstlenmiyor mu? Belki safça yapıyor bunu, çocuksu bir tutkuyla, kendi gücüne

inanarak, yazgıyı etkileyebileceğine güvenerek yapıyor; belki de şüpheyle, emeklerinin boşa gideceğine inanarak izliyor bu yolu, ama bir iş yapmanın, çaba harcamanın, seçime başvurmanın, zahmete girmenin, tevekkül gösterip eli kolu bağlı oturmak ve uyuşup kalmaktan daha güzel, daha canlı daha sağlıklı, en azından daha eğlenceli olduğuna inanıyor. Evet işte, ben antika da başka türlü davranmıyorum; yaptığım işin boşunalığına, maskaralık ve saçmalığına karşın her defasında oda seçerken uzun boylu pazarlıklara girişiyor, komşularıma, kapılara, çift kapılara ve daha başka ayrıntılara ilişkin kılı kırk yararcasına bilgiler ediniyorum. Bir oyun benimkisi, bir spor; çünkü bu küçük, bu gündelik sorunda dönüp dolaşıp bir hayale, uydurma bir oyun kuralına kendimi bırakıp sanki böylesi şeyler mantıklı yaklaşımlara açıkmış ya da buna değermiş gibi hareket ediyorum. Davranışım kendisine şekerleme vb. şeyler alan bir çocuk ya da matematiksel hesaplara başvurarak oyuna para yatıran bir kumarbaz gibi akıllıca ya da aptalca. Çünkü bütün bu durumlarda çok iyi biliriz ki, salt bir rastlantı karşısındayız ama yine de kökü derinde manevi bir gereksinimin dürtüsüyle öyle davranırız ki, sanki rastlantı diye bir şey olamazmış ya da olmaması gerekiyormuş, sanki dünyada her şey bizim mantıksal düşüncemizin buyruğundaymış, sanki her şeyi mantığımızla çekidüzene sokabilirmişiz.

Sözün kısası yardımsever resepsiyonistle oteldeki beş-altı boş oda üzerinde uzun uzadıya konuştuk. Odaların biri konusunda edindiğim bilgiye göre, bitişiğinde bir kadın kalıyor ve günde iki saat keman çalışıyormuş. Eh, ne de olsa olumlu bir uğraş. Kısıtlı seçenekler arasında, keman çalan kadının odasından ve odanın bulunduğu kattan elden geldiğince uzaklaşmaya çalışıyorum. Otellerin akustik koşulları ve olanaklarına karşı zaten duyarlıyımdır, bu konuda pek çok mimarın hayli gıpta

edeceği bir sezgi gücüne sahip olduğumu söyleyebilirim. Kısacası, yapılması gerekeni, aklın yap dediğini yaptım, sinirleri sağlam sayılmayan biri yatacağı odayı seçerken nasıl davranırsa, ben de öyle özen ve titizlikle davrandım, ele geçen sonuç alışılmış bir şeydi benim için ve bunu örneğin şöyle dile getirebilirdim: "Gerçi boşuna zahmet benimkisi, bu odada da şimdiye kadar bütün diğer odalarda yaşanmış aynı serüvenler, aynı düş kırıklıklarıyla karşılaşacağım kuşkusuz. Ama olsun, üzerime düşeni yaptım ya, çalışıp çabaladım, bundan sonrası Tanrı'ya kalmış artık." Ama beri yandan, böylesi durumlarda her zamanki gibi daha alçak perdeden başka bir sesin, ruhumun en derin köşesinin şöyle dediğini işitiyordum: "Söz konusu oyunu sahnelemeye hiç kalkışmasaydın da bütün işi Tanrı'ya havale etseydin, daha iyi olmaz mıydı?" Alışık olduğum üzere içimden yükselen sesi işittimse de duymazlığa geldim. O sıra keyfime diyecek yoktu, dolayısıyla işin gidişinden hoşnuttum, valizimin 65 numaralı odaya taşınıp gözden kaybolduğunu bir memnunluk duygusuyla izledim. Sonra yürüyüp uzaklaştım otelden, tam o saatte kaplıca doktoruyla randevum vardı.

Ne hikmetse hekimin muayenehanesinde de yüzüm gülmüştü. Hani şimdi, sonradan şunu açıkça itiraf edeyim ki, doktora görünmeden önce üzerimde bir ürkeklik vardı; ürkeklik onun hastalığıma dünyamı kararacak bir tanı koyacağı endişesinden kaynaklanmıyordu; nedeni, hekimleri o aydın insanlar arasında saymam, hekime yüksek bir paye vermemdi, beni düş kırıklığına uğratmasına kolay katlanamazdım doğrusu; oysa demiryollarında ya da bankanın birinde çalışan bir memurun, hatta bir avukatın yol açacağı düş kırıklığını rahatlıkla sineye çekebilirdim. Kendim de nedenini pek bilmeksizin hekimden birazcık insancıl bir davranış; Latince ve Yunanca bilmenin, belli bir felsefe eğitiminden geçme-

nin kişiye kazandıracağı bir insancıllık, günümüz yaşamındaki mesleklerin büyük çoğunluğunda artık gereksinim duyulmayan insansever bir davranış bekliyordum. Genelde yeni şeyler, devrim niteliği taşıyan yenilikler karşısında kıvançla dolup taşar içim, gelin görün ki, bu konuda gerici mi gericiyim. Yüksek bir eğitim görmüş meslek mensuplarında belli bir idealizm, karşılarındaki insana anlayış göstermeye ve onunla konuşup tartışmaya belli bir isteklilik ararım, maddi çıkarlardan tümüyle bağımsız bir idealizm, kısacası biraz insancıl bir davranış. Öte yandan bilirim ki, bu insancıllık gerçekte var olmaktan çıkmıştır artık ve bunun jestlerine de çok geçmeden balmumundan figürler müzelerinde rastlanabilecektir.

Fazla beklemeden doktorun muayene odasına alındım. Zevkle döşenmiş pek güzel oda güvenimi kazanmakta gecikmedi. O anda bitişik odadan şapır şupur bir su sesi geldi, rutin bir davranışla elini yıkadıktan sonra odaya girdi hekim, zeki yüzünde bir anlayış ifadesi okunuyordu. Maça başlamadan içtenlikle el sıkışan centilmen boksörlere yaraşır şekilde selamladık birbirimizi. İhtiyatla başladık dövüşe, birbirimizi tartıp yokladık, ağırdan alarak ilk yumrukların sonuçlarını gözden geçirdik. Henüz tarafsız bir bölgede bulunuyorduk, söyleşimiz metabolizma, beslenme, yaş, önceden geçirilmiş hastalıklar etrafında dönüp dolanıyor, sırılsıklam bir masumluğu içeriyordu. Yalnızca tek tük sözcüklerde göz göze geliyorduk, bu da açıkça dövüşe çağırıyordu bizi. Hekim konuşmasında tıp biliminin gizli dilinden bazı deyimlere yer veriyor, bense bunların ne anlama geldiğini ancak az çok çıkarabiliyordum; ama hekimin sözleri için söz konusu deyimler pek güzel süsleme işlevini görüyor, onun benim karşımdaki konumunu hissedilir ölçüde güçlendiriyordu. Yine de aradan daha birkaç dakika geçer geçmez açıkça anlamıştım ki, özellikle hekimlerin

benim karakterimdeki insanlara yaşattığı hayli keyfî, hiç de hoş olmayan o acımasız düş kırıklığını bu hekim bana yaşatmayacaktı: İnsanın gönlünü fetheden bir zekâ ve eğitim görünümünün arkasında, ilk kuralı hastanın görüş, düşünüş ve sözlerinin öznel şeyler, hekiminkilerin ise kesinlikle nesnel değerler olduğunu varsayan katı bir dogmatizmle yüz yüze gelmekten kaynaklanan o düş kırıklığını. Yo yo, karşımda öyle bir hekim vardı ki, beni anlaması için savaşmam bir anlam taşıyordu, yalnızca kurallar öyle gerektirdiği için zeki değildi bu hekim, başlangıçta kapsamı henüz kestirilemeyen ölçüde de bilgili biriydi, diyeceğim tüm manevi değerlerin göreceliğine ilişkin dirimsellik taşan bir duyguyla donatılmıştı. Aydın ve zeki insanlarda her an karşılaşılan şeydir çünkü, her biri karşısındakinin mantalitesine, diline, dogmalarına ve mitolojisine öznel şeylermiş gözüyle bakar, sadece bir deneme, sadece gelip geçici bir benzetme olarak görür bunları. Ne var ki, kendisinde de aynı şeyi saptayıp aynı ölçüyü kendi üzerinde de uygulayan, hem kendisine, hem rakibine hak tanıyan, insanın iç dünyası tarafından belirlenen o zorunlu mantaliteyi, düşünce tarzını ve dilini kullanma hakkını ona çok görmeyen, böylece birbirleriyle bir düşünce alışverişini gerçekleştiren ve bu arada yararlandıkları araçların kırık dökük lüğünün, kullandıkları sözcüklerin çokanlamlılığının, gerçekten tam ve doğru bir dışavurum olanaksızlığının farkına varan, dolayısıyla yoğun bir özverinin, karşılıklı candan bir yaklaşımın ve entelektüel centilmenliğin gerekliliği bilincini hep içlerinde taşıyan insanlara, düşünen varlıklar arasında aslında pek doğal sayılacak bu iç açıcı duruma pratikte o denli acınacak kadar seyrek rastlanıyor ki, bu yönde her yaklaşıma, kısmen de olsa atılacak her gerçek adıma can ve gönülden kucak açıyoruz. Benim hekimde de, bu metabolizma uzmanı karşısında da böyle bir anlayış ve karşı-

lıklı alışveriş olanağının varlığına ilişkin bir düşünce birden çakar gibi olmuştu kafamda.

Henüz kan tahlili yapılmamış, röntgen filmi çekilmemişti ama muayenenin sonuçları ferahlatıcıydı. Kalp normal, solunum mükemmeldi, tansiyona diyecek yoktu. Ne var ki, siyatiğin yadsınmaz bulguları saptanmış, başlangıç halindeki gut hastalığının tek tük belirtileri, ayrıca bütün kas sisteminde biraz olumsuz bir durum gözlenmişti. Derken söyleşimize kısa bir süre ara verdik. Hekim elini yıkayıp döndü.

Doğal olarak o anda hava değişti birden, tarafsız bölge dışına çıkıldı, hekim dostum saldırıya geçerek ihtiyatla vurguladığı bir soruyu görünürde kayıtsız bir edayla bana yöneltti: "Şikâyetlerinizde biraz da ruhsal nedenlerin rol oynadığı kanısında değil misiniz?" Evet, sonunda iş bu noktaya gelip dayanmış, beklenen, önceden bilinen şey kendini açığa vurmakta gecikmemişti. Nesnel bulgular, benim hayli yoğun şikâyetlerimi pek haklı çıkarır gibi değildi, gösterdiğim hassasiyette kuşkuyu davet eden bir aşırılık vardı; gut ağrılarıma karşı öznel tepkim, bunun için öngörülen normal ölçülere uymuyordu, hekimin gözünde takıntılı biriydim. Öyle mi, gelsin savaş!

Hekim gibi ben de ihtiyatla, onun gibi önemsemez bir tavır takınıp "ruhsal nedenlerin de rol oynadığı" şikâyet ve rahatsızlık diye bir şeye inanmadığımı açıkladım; benim kişisel biyoloji ve mitolojimde insanın fizik yapısının yanında "ruhsal yapısının" ikinci derecede değil, baş köşede yer alıp etken rolü oynadığını, kısaca her yaşamsal duruma, her türlü haz ve elem duygusuna, ayrıca her hastalığa, her kazaya ve ölüme ruhsal kaynaklı, ruhun kendisinden doğup çıkmış gözüyle baktığımı belirttim. Diyelim parmak eklemlerimde gut hastalığının şişlikleri mi oluşuyor, ruhumun bir eseriydi bu, yaşamın saygıdeğer bir ilkesiydi ve kendini somut bir malzemede açığa

vurmaktaydı. Ruh hastalığa yakalanmışsa, çok değişik yollardan dile getirebilirdi bunu, birinde ürik asit kılığına bürünüp "Ben"in yıkımını hazırlayan bir nesne, bir başkasında içkiye düşkünlük şeklinde kendini belli edebilirdi, yine bir üçüncü kişide yoğunluk kazanıp bir kurşun parçasına dönüşebilir ve beyin kabuğunu delerek ansızın içeri sızabilirdi. Beri yandan, şunu da itiraf etmekte sakınca görmedim: Vakaların büyük çoğunluğunda hekime düşen görev, hekimin yapabileceği şey, kuşkusuz, hastalığın maddi, yani ikincil değişikliklerini saptayıp bunları yine maddi çarelere başvurarak gidermekti.

O anda hekimin beni yüzüstü bırakabileceğini de doğrusu aklımdan geçirmiyor değildim. Gerçi bana kalkıp düpedüz, "Beyefendi, bu söylediklerinizin ipe sapa gelmez şeyler," demeyecekti elbet, belki birazcık hoşgörülü bir gülümsemeyle hak verecek, özellikle sanatçılar söz konusu olduğunda durumunun hastalıklar üzerindeki etkisine ilişkin beylik birkaç laf edecek, bu harcıâlem konuşma dışında belki o lanet olası "tartıya gelmez duygusal değerler" deyimini de ağzından çıkaracaktı; bu sözcük bir mihenk taşıdır, sıradan bilim adamlarının *imponderabel*[1] diye nitelediği duygusal değerlerin tartımı için kullanılan hassas bir terazidir; bilim adamları işin kolayına kaçıp bu sözcüğü, yaşamsal dışavurumların ölçüm ve tanımlanmasında, var olan maddi tartı aletleri bunlar için hayli kaba kaçtığı, hekimin iyi niyetli ve yetenekli biri olmasının da yarar sağlamadığı durumlarda ağızlarına alırlar hep. Ne de olsa doğabilimciler çokluk fazla bir bilgiyle donatılmış değillerdir. Tartıya gelmez dedikleri maddilikten uzak, devingen değerler için doğabilimleri dışında eskiden pek gelişmiş ölçüm ve dışavurum yön-

1. (Alm.) Tartıya vurulamayan. (Ç.N.)

temlerinin varlığını, Aquino'lu Aziz Tommaso olsun, Mozart olsun, her birinin kendi diliyle tartıya gelmez değerleri eşi görülmedik bir titizlikle ölçüp tartmaktan başka şey yapmadıklarını bilmezler örneğin. Kendi alanında otorite de olsa, bir kaplıca hekiminden bu incelikli bilgiye sahip olmasını bekleyebilir miydim? Ama yine de bunu yaptım ben ve ne hikmetse düş kırıklığına uğramadım. Hekim anlamıştı beni, benim yabancı bir dogmatizmle değil, bir oyun, bir sanat, bir müzikle karşısına çıktığımı, bu müzikte zorbalıklara ve kavga dövüşlere yer olmadığını, ya bu müziğin paylaşılacağını ya da ben bu işte yokum deneceğini sezmişti. Ve pes etmemişti hekim, beni anlamış, bana bir takdir duygusuyla kucak açmıştı ama bana zorla haklılığını iddia eden biri gözüyle değil tabii (ki böyle biri sayılmak da istemiyordum), arayan, düşünen, kendi karşıtı biri, hayli uzak ama aynı şekilde değerli bir başka fakülteye mensup bir meslektaş gözüyle bakması onun böyle davranmasını sağlamıştı.

Tansiyon ve solunum sınavında aldığım olumlu not moralimi zaten yükseltmiş, hekimin şimdiki davranışı karşısında ise keyfim iyice yerine gelmişti. Yağmurlu hava, siyatik ağrıları, banyo kürü şöyle ya da böyle bir seyir izliyormuş, varsın izlesindi, değil mi ki barbar kimselerin eline düşmemiştim, karşımda bir insan, bir meslektaşım vardı, esnek ve incelikli bir anlayış tarzına sahip bir hekim karşısındaydım. Hani onunla uzun uzun konuşup görüşmeyi, sorunlarımı onunla oturup baştan aşağı gözden geçirmeyi beklemiş değildim. Hayır, böyle bir olanağın varlığı insanı sevindirse de, bunu gerekli görmüyordum, kendisine bir süre için üzerimde söz hakkı tanıdığım, bir süre için ister istemez güven besleyeceğim adama insanlık diplomasına sahip biri gözüyle bakmam yeterdi. Hekim, bugün beni düşünsel yeteneği kusursuzsa da, yazık ki sinirleri biraz bozuk bir hasta sayıyor ola-

bilirdi. Ama bakarsın, ileride vakti saati gelecek, benim yapımın üst katlarının kapılarını da açacak ve bu katlardaki asıl inancım, asıl felsefem onunkisiyle oyunlara, yarışmalara soyunacaktı. Bu arada Nietzsche ve Hamsun'a dayanan nevroz kuramım da belki gelişip bir adım daha ileriye gidecekti. Ancak fark etmez, pek önemli de sayılmazdı bu. Hastalık değil de, çileli niteliğine karşın son derece olumlu bir yüceltim ürünü olarak nevrozlu karakter – doğrusu hoş bir düşünceydi. Ne var ki, bu düşünceyi yaşamak, sözcüklerle dile getirmekten daha önemliydi.

Yapacağım banyo kürüne ilişkin bir sürü talimat ve tavsiyeyle donatılmış olarak, memnun memnun veda edip ayrıldım hekimden. Cüzdanımda taşıyıp yarın erkenden gereğini yerine getirmeye başlayacağım reçete bana pek çok şifalı ve eğlendirici şeyler vaat ediyordu. Banyolar, içme kürleri, diyatermi, kuvars lambası, mekanoterapi[1]. Anlaşılan pek de fazla sıkılmayacaktım kaplıcada.

Kürün ilk gününün akşamının da güzel ve tatlı tatlı geçip parlak bir şekilde sona ermesini otel sahibine borçluyum. Asillere özgü bir şölen gibi hazırlanarak beni hayrette bırakan akşam sofrasında tavuk ciğeriyle *gnocchi*[2], *Irish stew*[3] ve çilekli dondurma gibi insanın damak zevkini okşayan, yıllardan beri yüzüne hasret kaldığım yiyecekleri önümde buldum. Daha sora da eski mobilyalarla döşenmiş güzelim odasında, ceviz ağacından eski ve ağır masasında oturup otel sahibiyle bir şişe kırmızı şarap yudumladık, harıl harıl konuşup söyleştik. Başka bir soydan, başka bir meslekten gelen, başka tutkulara ve başka

1. Eklem, kas ve bazı sinir hastalıklarında hastaya mekanik aygıtlarla hareket yaptırılan tedavi. (Ç.N.)

2. (İt.) Üzerine un, süt, tereyağı ve baharattan hazırlanmış sos dökülerek peynirle kızartılıp yenen hamur ya da irmik köftesi. (Ç.N.)

3. (İng.) Kuzu eti, lahana ve patates karışımından hazırlanan yemek. (Ç.N.)

bir yaşam tarzına sahip yabancı bir kişide sözlerimin yankı bulduğunu görmek, onun tasa ve kıvançlarını paylaşabilmek, düşüncelerimden pek çoğunu onun benimle paylaştığını bilmek gönlümü şenlendirdi. Doğrusu öyle yüksek nutuklar çekmedik birbirimize ama çok geçmeden aramızda bir hayli ortak nokta keşfettik, açıkyüreklilikle çıktık birbirimizin karşısına, bu da kolaycacık sempatiye dönüştü.

Yatmadan önce kısa bir gece gezintisi yaptım, yağmur birikintileri içinde yıldızların yansıdığını gördüm, yüksek sesle çağıldayan ırmak kıyısında, gece esen rüzgârda olağanüstü güzellikte birkaç eski ağaç ilişti gözüme. Yarın da yine güzel görüneceklerdi kuşkusuz, ama gecenin bu vaktinde bir daha dönüp gelmeyecek bir başka güzellikteydiler; bizim kendi ruhumuzdan kopup gelen büyülü bir güzellikti bu, eski Yunanlılara göre sevgi tanrısının ancak bize göz kırptığı anlarda birden içimizde ışıldayan güzellikti.

Kaplıcada günlük yaşam

Kaplıcada bir kür gününün normal seyrini anlatmak için en iyisi sıradan bir günü seçmektir, aşırılıklar içermeyen bir gün, ne dışarıdan özel olaylara, ne içeriden özel belirti ve büyülü etkilemelere yer veren yarı kapalı, yarı ılık, normal bir gün. Çünkü kaplıcada da yalnızca sinirleri bozuk edebiyatçılar değil, bütün bir siyatikliler grubu için kürün durumuna ve seyrine göre şikâyet ve depresyonlardan geçilmeyen günler, öte yandan insanın kendini iyi hissedip gönlünde umutların yeşerdiği hafif, yumuşak günler vardır, öyle günler vardır ki hoplayıp sıçrarız, öyle günler vardır ki, acınacak halde sürüklene sürüklene devinir ya da umutlarımızı yitirip yataktan dışarı çıkmayız.

Ne soğuk, ne sıcak, artı eksilerle normal, sıradan bir günün kotarılması konusunda ne çok çaba harcarsam harcayayım, benim için tatsız bir itirafta bulunmaktan yine de geri durmayacağım, çünkü her gün, hele kaplıcada bir kür günü ne yazık ki bir sabahla başlar. Olağanüstü güzel pek çok şiirde övgü konusu yapılmış sabahlar karşısında öylece kalakalmam belki de en büyük eksikliğim ve kusurum sayılacak iyi uyuyamamamdan kaynaklanıyor, yaradılışıma ve felsefeme, mizacım ve karakterime de her bakımdan uygun düşüyor. Doğrusu yüz kızar-

tıcı bir durum, itiraf etmek kolay değil ama ardında gerçeğe ulaşma istemi yatmadıkça bütün yazıp çizmeler ne anlam taşır? Sabah, tazeliklerle yeni başlangıçların, körpe ve neşe dolu atılımların bu yüce vakti benim için bir uğursuzluk kaynağıdır, keyfimi kaçırır, canımı sıkar, eza verir bana, birbirimizi pek sevmeyiz. Oysa Eichendorff'un ve Mörike'nin bazı şiirlerinde insanı öylesine diriltip çın çın öten ışıltılı sabah sevincini anlama gücünden, bu sevinci onlarla paylaşma yeteneğinden yoksun değilimdir; şiirlerde, tablolarda ve anılardaki sabahları da yine şairane bulurum. Ayrıca, çocukluğumdan da gerçek sabah sevinçlerine ilişkin yarı silinmiş anılara benzer bir şeyler yaşamını sürdürür içimde. Oysa pek çok yıldan beri tek bir sabah bile gerçekten yüzümün güldüğü kesinlikle olmamıştır. Taze sabah neşesine benim bildiğim en coşkulu seslerle kucak açan ve Wolf tarafından bestelenen Eichendorff'un "Sabah, Sevincim Benim" şiiri içine uzaktan uzağa falsolu bir sesin karıştığını duyar gibi olurum; çünkü beste kulağa ne kadar harikulade gelse, Eichendorff'un ruhunda sabahleyin esen hava bana ne kadar inandırıcı görünse de Hugo Wolf'un sabah sevincinin gerçekliğine yine de pek inanamıyorum, öyle sanıyorum ki, söz konusu bestede hüzün taşan, şairane, nostaljik, yaşanmışlıktan uzak bir sabah ululanıp yüceltilmektedir. Yaşamımı zorlaştıran, onu güç ve tehlikeli bir duruma sokan, hatta çirkin bir soruna dönüştüren ne varsa, sabah vaktinde işte öylesine yükseltir sesini, devcileyin karşıma gelip dikilir. Yaşamımı tatlılaştırıp güzelleştirerek bir olağanüstülükle donatan ne varsa, tüm lütuf ve bağışlar, tüm büyüsellikler, tüm müzikler sabahleyin benden uzaklaşır, göze görünmez olur, bir söylence, bir menkıbe gibi belli belirsiz duyurur sesini. Sık sık kesintiye uğrayan kısa ve berbat uykumun fazlasıyla sığ mezarından, içimde yeniden dirilip hayata doğduğum gibi bir duy-

guyla sabahları yataktan kalktığım olmaz hiç; hantal, yorgun, duraksayarak, varlığımdan içeri saldıracak çevre karşısında her türlü korunmuşluktan, her türlü zırhtan yoksun yaparım bu işi. Öyle bir çevre ki, sabahları fazla duyarlı sinirlerime tüm titreşimlerini adeta güçlü bir büyüteçten geçirerek iletir, seslerini adeta bir megafonla yüzüme haykırır. Ancak öğleden başlayarak benim için yaşam katlanabileceğim olumlu bir havaya bürünür, mutlu günlerde ikindi vakti ve akşamüstü bir harikuladelik kazanır, gözlerinin içi güler, kanatlanıp süzülür havada, Tanrı'nın o nazlı ışığıyla, yasayla ve ahenkle, büyüyle ve müzikle içten içe yanıp tutuşur, yaşanmış binlerce kötü saatin karşılığını çil çil altınlarla öder.

Uyku uyuyamayışımın ve sabahki kötü durumunun neden bana hastalık değil de ayıplanacak bir şey gibi göründüğünü, neden bundan utanç duyduğumu, yine de neden çaresiz böyle olacağını, böylesi şeyleri ne yadsımaya, ne unutmaya, ne de dışarıdan bir müdahaleyle "iyileştirmeye" kalkamayacağımı, benim bunu gerçek yaşamım ve bu yaşamda öngörülmüş misyonum bakımından itici bir güç, sürekli yinelenen bir dürtü olarak gereksindiğimi yeri gelince açıklamayı düşünüyorum.

Ne var ki, Baden'deki kaplıcada geçen bir kür günü, alıştığım yaşamın günlerinden bir noktada daha üstün bulunuyor: Kür sırasında her gün, kür için merkezi önem taşıyan bir yükümlülük ve ödevle başlar, bu ödevi de yerine getirmek kolaydır, hatta keyif verir. Banyodan söz ediyorum. Saat kaçta olursa olsun sabahleyin uyandım mı, öncelikle yapmam gereken şey tatsız bir iş değildir, giyinmek, jimnastik yapmak, tıraş olmak ya da gelen mektupları okumak değildir örneğin, banyodur, hoş, sıcak, güçlük içermeyen bir eylemdir. Gözlerimi açar açmaz hafif bir baş dönmesiyle yatakta doğrulup oturuyor, sakınarak yaptığım birkaç egzersizle uyuşmuş bacakları-

mı yeniden devingen duruma getiriyorum. Sonra yataktan çıkıp ayaklarımın üzerinde dikiliyor, sırtıma robdöşambrımı geçirip loş ve suskun koridordan usul usul geçerek asansöre geliyorum; asansör beni alıp bütün katlardan bir bir indiriyor aşağı, banyo kabinlerinin bulunduğu bodrum katına götürüp bırakıyor. Burası güzel mi güzel bir yer. Taştan yapılmış, çok eski, tatlı tatlı yankılanan kubbeli kabinlerde harikulade yumuşak bir sıcaklığın hiç eksik olduğu yok, çünkü dört bir yanda kaynarcalardan gelen su akıyor; her defasında gizli saklı, sıcacık bir mağarada bulunduğum duygusunu yaşıyorum, çocukken bir masa, iki sandalye, karyola önüne serilen birkaç küçük kilim ya da halıdan bir mağara kotarıp içine girdiğimde yüreğimi sarhoş eden bir duygu bu. Önceden ayırtılmış kabinde zemine gömülü, çevresi duvarlarla örülmüş derin bir havuz beni bekliyor, az önce akıtılmış sıcak suyla dolu içi. İki küçük taş basamağı inip usulcacık havuza giriyor, kum saatini tersine çeviriyorum; biraz kükürt kokan sıcak ve sert suya dizlerime kadar giriyorum. Gün ışığı, kalın duvarlarla çevrilmiş olup bir manastır hücresini anımsatan kabinimin beşik tonozundaki bir pencerenin mat camlarından geçerek incecikten sızıyor içeri, yukarıda, bir kat üstümde, buzlu camın ardında dünya bulunuyor, uzak ve bulanık, bu dünyadan hiçbir şeyin bana kadar ulaştığı yok. Çevremde ise o gizemli suyun harikulade sıcaklığı oynaşıp duruyor, binlerce yıldan beri yerin altındaki bilinmedik mutfaklardan çıkıp geliyor su, incecikten akarak havuzdaki boşalan suyun yerini alıyor. Suda kollarımı bacaklarımı elden geldiğince fazla oynatmam, jimnastik ve yüzme egzersizlerinde bulunmam gerekiyor, kural böyle. Ben de öyle yapıyorum, birkaç dakika topu topu. Sonra hiç kımıldamadan uzanıp yatıyorum suda, gözlerimi yumuyor, kum saatindeki kumların yukarıdan aşağıdaki göze, dur durak bilmeksi-

zin, sessiz sedasız dökülüşünü uyur uyanık izliyorum.

Rüzgârla pencereden içeri savrulmuş solgun bir yaprakçık, ismi aklıma gelmeyen bir ağaçtan kopmuş, havuzumun kenarında duruyor. Gözlerimi yaprağa çevirip üzerindeki kaburgalara benzeyen çizgi ve damarların oluşturduğu yazıyı okuyor, ölümlülüğün ilginç uyarısını, hepimizin içine dehşet salan ama hiçbir şeyin de onsuz güzel sayılamayacağı bu uyarının havasını soluyorum. Güzelliklerin ve ölümün, hazların ve geçiciliğin birbirini davet etmesi, birbirini gerektirmesi ne harikulade şey! Duyularımızla algılanabilirmiş gibi gerek çevremde, gerek kendi içimde doğa ve us arasındaki sınırı açık seçik hissediyorum. Nasıl çiçekler ölümlü ve güzel, oysa altın kalıcı ve sıkıcıysa, doğal yaşamın tüm devinimleri de ölümlülüğü ve güzelliği, us ise ölümsüzlüğü ve sıkıcılığı içeriyor. Us denilen şeyi şu an yadsıyor, us'a asla sonsuz bir yaşam gözüyle bakmıyorum; sonsuz bir ölüm, donmuş, kısır, belli bir biçimden yoksun, ancak ölümsüzlüğünden el çekmesi durumunda bir biçim kazanacak bir nesne gibi görüyorum onu. Altın çiçek olursa, us beden ve ruh olursa yaşayabilir ancak. Hayır, bu ılık sabah saatlerinde kum saatiyle solmuş yaprak karşımda dururken, başka zamanlar baş tacı edebileceğim us'un yüzünü hiç göresim gelmiyor, ölümlü olmak istiyorum ben, çocuk olmak, çiçek olmak istiyorum.

Ve ölümlü olduğumu, sıcacık suyun içinde yarım saat kadar uzanıp yattıktan sonra doğrulup kalkma zamanının gelip çatışı anımsatıyor bana. Zili çalıp bakıcıyı çağırıyorum; bakıcı güzelce ısıtılıp hazırlanmış bir havluyu oracığa bırakıyor. Suda doğrulup kalkıyorum bunun üzerine; birden ölümlülük duygusu tüm organlarımın üzerine çullanıp beni güçsüz düşürüyor, çünkü bu banyolar hayli yoruyor insanı, otuz ya da kırk dakikalık bir banyonun ardından doğrulup kalkacak olduğumda,

dizlerimle kollarıma ancak usul usul ve güçbela söz geçirebiliyorum. Havuzdan adeta sürüne sürüne çıkıp havluyu omuzlarıma atıyor, adamakıllı kurulanayım, birkaç enerjik hareket yapıp biraz canlanayım istiyorum ama üstesinden gelemeyerek sandalyenin üzerine çöküyorum hemen. Kendimi sanki iki yüz yaşında hissediyorum, aradan uzun bir zaman geçtikten sonra ayağa kalkabiliyorum ancak; gömleğimi giyip ropdöşambrımı sırtıma geçiriyor ve kabinden çıkıyorum.

Yavaş yavaş yürüyor, dizlerimde bir gevşeklik, kabin kapıları ardında yer yer suların şırıltısı işitilen sessiz kemerler altından geçip kükürtlü su kaynağına geliyorum. Cam altında üstü sarımsı bir tabakayla kaplı taşlar arasından fışkırıyor su ve sıcak buğular çıkarıyor. Kaynağın bilmecemsi bir öyküsü var. Taştan muhafazasının yanı başında hastaların kullanımı için iki bardak hep hazır bekliyor, daha doğrusu –kaynağın bilmecemsi öyküsü de bu– hazır beklediği falan yok, susayıp kaynağa yaklaşan kimse bir de bakıyor ki iki bardak yine ortadan kaybolmuş. Bunun üzerine başını sallıyor, banyodan çıkan bir hastada böyle bir devinimin üstesinden gelecek güç kalmışsa kuşkusuz. Derken otel personelinden birine seslenıliyor; çok geçmeden bazen bir uşak, bazen bir garson, bazen bir oda hizmetçisi ya da banyolara bakan bir kadın, bazen bir asansörcü oğlan çıkıp geliyor, hepsi de müşteri gibi hayretle başlarını sallıyor, o gizemli bardakların yine nereye gittiklerine bir türlü akıl erdiremiyorlar. Her defasında çarçabuk yeni bir bardak alınıp getiriliyor, müşteri bardağı doldurup içiyor, sonra onu taşın üzerine koyup gidiyor. İki saat sonra dönüp sudan birkaç yudum daha alayım dedi mi, bakıyor ki ortada yine bardak falan yok. Bu bilmecemsi olay canlarını sıkıp kendilerine fazladan iş çıkaran otel çalışanlarından her biri bardakların böyle sır oluşunu kendine göre açıklıyorsa

da, açıklamaların tümü inandırıcılıktan uzak. Örneğin, asansörcü oğlanın saf saf ileri sürdüğüne göre, sözde bardakları ikide bir hastalar alıp odalarına götürüyormuş. Sanki her gün odaya girip çıkan hizmetçiler bardakları odada bulamayacak! Sözün kısası, olay açıklığa kavuşmuş değil. Tek başıma benim için sekiz ya da on defa gidip yeni bir bardak getirdiklerini biliyorum. Otelimizde yaklaşık seksen kişi kalıyor, hepsi de gut hastası ya da romatizmalı olan bu kaplıca müşterilerinin, yaşını başını almış bu ciddi beylerin bardak çalacaklarını hiç sanmıyorum. Bana göre ya hasta biri var aramızda, bardak koleksiyonu yapıyor ya da insan olmayan bir yaratık, bir kaynak cini ya da bir canavar söz konusu, bardakları alıp alıp gidiyor, kaynak sularını yağmalayan insanları belki de cezalandırmak istiyor böylece. Belki günlerden bir gün otelin kubbeli bodrumunda yolunu kaybeden bir oğlan, şanslı biri olur, gizli bir kuyuya inen bir yol keşfeder, inip bakar ki su bardakları dağ gibi üst üste yığılmış durmaktadır, çünkü benim ihtiyatlı hesaplarıma göre bir tek yılda en azından iki bin kadar bardağın kuyuda birikmiş olması gerekiyor.

İşte söz konusu kaynaktan bardağımı doldurup koyu kıvamlı sıcak suyu zevkle içiyorum. Bu arada çokluk yine oturmadan yapamıyorum ama sonra güçlükle karar verip kalkıyor, sürüklene sürüklene asansörün yolunu tutuyorum, beynimin içinde görevini yerine getirmiş ve dinlenmeyi hak etmiş olmanın rahatlatıcı düşüncesi; çünkü banyo alıp su içmekle gerçekten de hastaların her gün yapması öngörülen en önemli işi yerine getirmiş oluyorum. Gelgelelim, sabahın henüz erken bir vakti, olsa olsa saat yedi, bilemedin yedi buçuk, öğleye daha çok saat var; bir büyü, bir sihir bilseydim de sabah saatlerini akşam saatlerine dönüştürebilseydim, neler vermezdim bunun için!

Ne var ki, banyo kürüne ilişkin bir kural ansızın imdadıma yetişiyor, banyodan sonra yeniden gidip yatağa giriyorum. Banyo yorgunluğunun insanı uyuklatan sersemliğine çok iyi gelen bir şey bu; ancak günün bu saatinde otelde yaşam çoktan başlamış oluyor, koridorların yer tahtaları oda hizmetçilerinin ve kahvaltı servisi yapanların telaşlı adımlarının altında gıcırdayıp duruyor, pat küt açılıp kapanıyor kapılar. Birkaç dakikadan daha uzun bir uyku bundan böyle olanaksız, çünkü uyku uyuyamayanların aşırı uyanık, aşırı duyarlı kulaklarını gürültüden koruyacak araç ve gereçler henüz keşfedilmiş değil.

Ama yeniden uzanıp yatmak, gözlerini yeniden yummak, sabahın bizlerden yapmamızı istediği o budalaca işleri, giyinmeleri, tıraş olmaları, boyunbağı takmaları, iyi günler dilemeleri, gelen mektuplara bir göz atmaları, şu ya da bu etkinlikte bulunmaya karar vermeleri, yaşam çarkını yeniden çalıştırmayı henüz akla getirmemek yine de hoş bir şey.

Yatakta yatıyor, oda komşularımın güldüklerini, birbirlerine atıp tuttuklarını, gargara ettiklerini duyuyor, koridordaki zillerin çaldığını, personelin sağa sola koşuştuğunu işitiyorum. Çok geçmeden görüyorum ki, o kaçınılmaz işi daha fazla ertelemek anlamsız. Durma öyleyse, iş başına! Yataktan kalkıyor, yıkanıp tıraş oluyorum; bütün o zorunlu işleri yerine getirerek giysilerimi sırtıma, iskarpinlerimi ayaklarıma, gömleğimin yakalığını kan ter içinde kalarak boynuma geçiriyorum. Saatimi yeleğimin cebine tıkıştırıp bir süs olarak gözlüğü gözüme takıyorum. Bütün bunları da hastalar için öngörülmüş söz konusu işlerdeki düzene yıllardır aşina olan ve yaşam boyu bunun böyle süreceğini, asla sona ermeyeceğini bilen bir mahkûmun duygusuyla yapıyorum.

Saat dokuzda benzi soluk ve suskun bir müşteri kimliğiyle yemek salonuna inip küçük, yuvarlak masa-

mın başına oturuyorum. Bana kahve getiren şen ve şirin kızı hiç konuşmadan selamlıyor, bir sandvici ikiye ayırıp birinin üzerine yağ sürüyor, bir diğerini alıp cebime sokuyorum. Masamın üzerinde duran mektupların zarflarını kesip açıyor, kahvaltıyı boğazıma, mektupları ceketimin cebine tıkıştırıyorum. Koridorda canı sıkılmış duran biri ilişiyor gözüme, benimle sohbet etmek istediğini görüyorum, daha uzaktan davetkâr gülümsüyor ve konuşmaya başlıyor derken, üstelik Fransızca. Hemen kararımı veriyor, yanından seğirtip geçerken tosladığımı gibi kendisini yere deviriyor, "Pardon!" diye mırıldanıp sokakta alıyorum soluğu.

Dışarıda, kaplıca parkında ya da ormanda dilediğim gibi bir yalnızlık içinde bütün sabahı geçirmeyi başarıyorum. Bazen çalışabildiğim bile oluyor, parktaki bir bankta, sırtım güneşe ve insanlara dönük, gece saatlerinden kalıp içimde hâlâ varlığını sürdüren düşüncelerden birkaçını not ediyorum. Çokluk gezip dolaşarak öldürüyorum vakti, böyle zamanlarda cebimdeki yarım sandviç yüzümü güldürüyor, çünkü sabahları beni en çok sevindiren şeylerden biri (bu söz biraz abartılı kuşkusuz) ekmeği ufalayıp ufalayıp o bir sürü serçe ve isketenin önüne atmaktır. Bu arada Almanya'da, Baden'den birkaç mil ötede varlıklı insanların sofralarında bile böyle francala unundan sandviçlerin yer almadığını, binlerce insanın genel olarak hiç yiyecek, ekmek bulamadığını aklımdan geçirdiğim yok. Hemen yakınımda dolaşan bu düşüncenin bilincimden içeri adım atmasına karşı direniyorum, bu da çokluk pek yoruyor beni.

Güneşli ya da yağmurlu havada, çalışarak ya da gezip dolaşarak, şu ya da bu şekilde, şu ya da bu yerde nihayet öğle öncesinin hesabını görüyorum, sıra o yüce saate, öğle yemeğine geliyor. Şunu kesinlikle belirteyim ki, boğazına düşkün biri değilim, öyleyken manevi dünyamın

zevklerini ve perhizkârlığın hazlarını bilen benim için de söz konusu saat bir görkemi içeriyor, önem taşıyor. Ancak, daha ayrıntılı ele alınması gereken bir konu bu.

Öndeyişte değindiğim gibi artık genç sayılmayacak bir romatizmalı ve gut hastasının mizaç ve düşünce tarzının bir özelliği de, dünyanın tek boyutlu kavranamayacağını görmüş olması, *antinomie*'lerin[1] karşıtlıklar ve çelişkilerin zorunluğunu anlayışla karşılayıp bunlara saygı duymasıdır. İşte bu çelişkilerden bazısını da, derinde yatan felsefi temellerine inmeden, Baden'deki kaplıca yaşamı hayranlık duyulacak bir somutlukla açığa vuruyor. Bunu pek çok örnek üzerinde gösterebilirdim ama ben harcıâlem bir örnekle yetinecek, Baden'de hastaların dinlenmesi için dört bir yana konmuş banklardan söz açacağım. Banklar, çabuk yorulup bacaklarına pek söz geçiremeyen herkesi üzerlerinde biraz oturup dinlenmeye çağırıyor, hastalar da nazik çağrıya seve seve uyuyor. Ne var ki, oturalı daha bir dakika olmuş olmamışken dehşetle yine ayağa kalkmaya uğraşıyorlar, çünkü bu pek çok bankın insansever mimarı, derin bir filozof ve ironi sahibi bu kişi bankların oturulacak yerlerini demirden yapmış. Vücudunun en duyarlı yerinin kahredici bir soğuk dalgasına maruz kaldığını gören siyatikli hasta, içindeki dürtüye uyarak hemen oracıktan kaçıp uzaklaşmaya bakıyor. Böylece bank ilkin dinlenmeye ne kadar muhtaç durumda bulunduğunu, bir dakika sonra da yaşamın özünü ve kaynağını devinimin oluşturduğunu ve uyuşup paslanmış eklemlere dinlenmeden çok egzersizin gerektiğini anımsatıyor kendisine.

Buna benzer daha pek çok örnek sayılabilir. Ne var

1. (Alm.) Her biri tek başına doğru iki önerme arasındaki çelişki. Kant, *Arı Usun Eleştirisi*'nde her biri tez ve antitezden oluşan ikisi matematiksel, ikisi dinamik, dört *antinomie*'den söz eder. (Ç.N.)

ki, her zaman antitezlerle etkinliğini sürdüren Baden'deki kaplıca ruhunun bütün örneklerdekinden daha çarpıcı biçimde kendini açığa vurduğu bir şey varsa, yemek salonundaki öğle ve akşam saatidir. Bu saatlerde düzinelerle hastanın salonda oturduğu görülür, her biri gut hastalığını ya da siyatiğini kendisiyle taşıyıp getirmiştir kaplıcaya, her biri burada uygulanacak kürle şikâyetlerinden bakarsın kurtulacağını düşünerek kalkıp Baden'e gelmiştir. Kimya ve fizyolojinin açık seçik ve sade öğretilerine dayanan yalın, tek boyutlu, genç Püriten[1] yaşam bilgeliği bu hastalara sıcak banyoların yanı sıra özellikle eski Spartalılardaki gibi et ve alkole yer vermeyen, baharatsız bir beslenme rejimini, hatta belki perhiz kürlerini ısrarla tavsiye ederdi. Ne var ki, Baden'de böylesine gençlere özgü, böylesine basit ve tek yanlı düşünülmemektedir. Baden, yüzyıllardan beri banyolarıyla olduğu kadar zengin ve nefis mutfağıyla da ünlüdür. Gerçekten de ülkede insanların, Baden'deki metabolizma hastaları gibi ağız tadıyla ve bol bol yiyip içtikleri yerlerin ve otellerin sayısı fazla değil. Buralarda en nefis jambonların yanında Dezaley, en kaliteli pirzolaların üzerine Bordo şarabı içilir; çorbayla kızartma arasında bol miktarda mavi alabalık getirilir, zengin et yemeklerinin ardından tadına doyum olmayan pastalar, pudingler ve kremalar çıkarılır sofraya.

Eski yazarlar Baden kentinin bu çok eski özelliklerini değişik yollardan açıklamaya çalışmıştır. Buradaki yüksek mutfak kültürünü anlamanın ve benimsemenin bir zorluğu yok, binlerce kaplıca hastası günde iki kez yapıyor bu işi; zor olan, söz konusu yüksek kültürün nasıl oluştuğunu açıklamaktır, nedenleri hayli karmaşıktır

1. XVI. yüzyılın sonları ile XVII. yüzyılda İngiltere'de, İngiltere Kilisesi'ni Katolikliğin kalıntılarından arındırmayı amaçlayan dinsel reform hareketi. (Y.N.)

çünkü. Bunların en önemlilerinden birkaçını aşağıda dile getireceğim ama önce, pek sık karşılaşılan düpedüz mantıksal açıklamaları kesinlikle çürütmek istiyorum. Örneğin, sıradan düşünürlerin ikide bir ileri sürdüğüne göre, hastaların asıl çıkarlarıyla çelişen Baden mutfağının nefis yemekleri zaman içinde gelişip ortaya çıkmış, çeşitli kaplıca otelleri arasındaki rekabetten doğmuş, çünkü Baden öteden beri lezzetli yemekleriyle ünlüymüş, her otel sahibi de bu konuda en azından rakiplerinden geri kalmamaya bakıyormuş. Bu pek ucuz ve yüzeysel açıklama, hiçbir sınamadan yüzünün akıyla çıkacak gibi değil, çünkü gerçek sorunun üzerinden atlayıp geçiyor, seçkin Baden mutfağının gerçekten nasıl oluştuğu sorusunu, geleneğe ve geçmişe gönderme yaparak savuşturmayı amaçlıyor. Baden mutfağının, otel sahiplerindeki kazanç hırsının bir sonucu sayılması gerektiğine ilişkin o saçma düşünceye gelince, bize hepsinden daha az doyurucu görünmekte. Otel sahipleri kasaplara, fırıncı ve pastacılara ödediği parayı olabildiğince artırmaya meraklıymış sanki! Hele Baden gibi, her otel sahibinin elinin altında müşterileri mıknatıs gibi çekecek önemli bir malzeme, otelinin mahzeninde sıcak madensuyu kılığında yüzyıllardır çekiciliğini hiç kaybetmeyen o büyük atraksiyon varken!

Hayır hayır, olayı bir kuram çerçevesi içine oturtmak istiyorsak daha derinlere inmemiz gerekiyor. İşin gizi, ne geçmişten kaynaklanan alışkanlıklar ve geleneklerde ne de otel sahiplerinin hesap kitabında yatıyor. Evrenin mimarisinin temelinde, çok derinlerde aranması gereken bir giz bu, bir kez var olan ezeli ve ebedi karşıtlıklardan biri: Baden'de yenen yemekler geleneksel olarak pek seçkin bir lezzete ve zenginliğe sahip olmasa, otel sahipleri bu işe harcadıkları paranın üçte ikisini artırabilir, öyleyken otelleri tıklım tıklım doluluğundan bir

şey kaybetmezdi, çünkü müşterileri otellere çeken yemek değil, onların *Nervus ischiadicus*'larının çırpınışları. Ama tutalım ki Baden'de aklın kılavuzluğunda yaşanıp ürik asit ve skleroza karşı salt banyolarla değil, perhizler ve açlık kürleriyle de savaşılıyor, bundan nasıl bir sonuç doğardı acaba? Kaplıcaya gelen hastalar sağlıklarına kavuşur, çok geçmeden ülkede siyatik diye bir şey kalmaz, doğadaki tüm nesneler gibi siyatiğin de var olma ve varlığını sürdürme hakkı bulunduğu umursanmazdı. Banyolar gerekliliğini yitirir, oteller bakımsızlıktan harabeye dönerdi. Otellerin uğrayacağı zarar ziyan pek büyütülmese ya da sonradan giderilecek gibi olsa bile, gut ve siyatiğin kökünün kazınıp güzelim kaynak sularının boşa akması yine de dünyada bir düzelme sağlamaz, hatta bunun tersi olurdu.

Bu daha çok teolojik açıklamadan sonra bir de işin psikolojik yönüne göz atalım. Biz kaplıca müşterilerinden hangimiz çıkar da banyo ve masajlardan, tasa ve sıkıntılardan ayrı, bir de perhizlere ve açlık kürlerine katlanabilir? Yo yo, sağlığımıza iyi kötü kavuşmak ama bunun karşılığında biraz daha eğlenceli, biraz daha hoş vakit geçirmek bizim için daha uygun. Bizler, kendimize ve başkalarına kesin istekler yöneltecek kadar genç sayılmayız artık, hepimiz yaşını başını almış insanlarız, hayatın bizim için öngördüğü sınırların içine gırtlağına kadar gömülmüş, gerektiğinde bir gözümüzü yummaya alışmışız. Şimdi ciddi olarak düşünelim sorun üzerinde: İçimizden her biri ideal bir kür sonucunda tastamam iyileşse de bundan böyle bizler için ölmek diye bir şeyin asla sözü edilmese, doğru mu olur bu? Özlenecek bir şey mi olur? Bu biraz nazik soruyu tam bir titizlikle yanıtlamak istersek, yanıtımızın hayır olması gerekir. Yo, tümüyle iyileşip sağlığımıza kavuşmak istemiyoruz biz, dünya durdukça yaşamak istemiyoruz.

Ne var ki, içimizden her biri, tek başına kendisine yöneltilmesi durumunda belki de evet'le yanıtlayacaktır soruyu. Kaplıcaların konuklarından biri ve yazar Hesse olarak bana sorulsa, dense ki, hastalık ve ölümün senden uzak kalmasını onaylıyor musun, dünya durdukça yaşamaya iyi, arzu edilmeye değer ve gerekli bir şey gözüyle bakıyor musun, edebiyatla uğraşanların kendini beğenmişliğiyle ilk anda belki evet'i yapıştırırdım. Ama aynı soru başkalarıyla, kaplıcaların bir diğer konuğu Müller'le örneğin ya da siyatikli Legrand'la, 64 numaralı odada kalan bu Hollandalıyla ilgili olarak yöneltilse, karar vermekte duraksamaz, "hayır"ı çıkarıverirdim ağzımdan. Yo yo, biz yaşlı, biz artık pek sevimli sayılmayacak insanların, isterse gut hastalığına yakalanmamış olsunlar, sonsuz bir yaşam sürmesi gerçekten gereksizdir. Hatta pek tatsız, pek sıkıcı, pek çirkin bir şey olur bu. Hayır, seve seve ölmek istiyoruz bizler ama şimdi değil, ileride kuşkusuz. Bugün yorucu banyolardan, güçbela öldürülmüş öğle öncesi saatlerinden sonra biraz keyif çatmayı, bir tavuk kanadını kemirmeyi, lezzetli bir balığı derisinden soyup almayı, bir bardak kırmızı şarabı yudumlamayı kendimiz için daha uygun görüyoruz. İşte böyleyiz biz, ödlek, güçsüz, zevkine düşkün, kocamış, bencil insanlarız. Böyledir bizim psikolojimiz, ruhumuz, romatizmalıların ve yaşlanan insanların ruhu, aynı zamanda Baden'in ruhu olduğu için de buradaki yemek geleneğini yerinde buluyoruz.

Kaplıcalarda lüks bir yaşam sürmemizi haklı göstermeye yeter mi bu kadar kanıt? Daha başka nedenlere gerek var mı? Çünkü daha yüzlerce neden var geride. Ancak, pek basit bir neden daha sayabiliriz: Kaplıca banyoları "halsiz düşürüyor," yani acıktırıyor insanı. Yalnızca kaplıca konuğu ve boğazlı biri olmayıp kimi zaman karşı kutupta da eğleştiğim ve aç kalmanın hazlarını bildiğim

için, açlıktan kıvranan bir dünyanın gözü önünde, hiç vicdanım sızlamadan, metabolizmamın zarar göreceğini bile bile üç hafta gibi bir süre ben de başkalarıyla yiyip içerek keyfime bakıyorum.

Konudan hayli uzaklaştım. Sadede gelip kaplıcada bir günün nasıl geçtiğini anlatmaya devam edelim. Öğle yemeği için sofraya oturuyorum. Bakıyorum balık gidip kızartma, kızartma gidip meyve geliyor. Aralarda salonda servis yapan kadın personelin bacaklarına bakıyorum uzun uzun, düşüncelere dalarak; hepsinin ayaklarında siyah çorap var. Derken gözlerimi şef garsonun bacaklarına çeviriyorum düşünceli düşünceli ama bu kez kısa sürüyor seyredişim. Şef garsonun bacakları biz bütün hastalar için paha biçilmez bir manzara, büyük bir avuntu kaynağı. Çünkü zaten pek hoş bir adam olan şef garson bir vakit son derece ciddi ve ağrılı bir romatizma geçirmiş, sonunda yürüyemez olmuş, ancak Baden'deki bir banyo kürüyle tastamam sağlığına kavuşmuş. İçimizde bilmeyen yok bunu, hatta bazılarımıza kendisi anlattı. Bu yüzden derin düşüncelere dalarak ikide bir bacaklarına bakıyoruz şef garsonun. Yemek salonunda hizmet eden genç kızların siyah çoraplı bacakları ise banyo kürüyle hiç tanışmış değil, kendiliklerinden işte öylesine düzgün ve esnek, bu da bizim daha derin düşüncelere dalmamıza değer görünüyor.

Kaplıcada başkalarıyla pek görüşüp konuşmadığımdan, yemek saatleri benim gibi banyo kürüne gelmiş hasta arkadaşlarımı biraz yakından tanımam için biricik fırsatı yaratıyor. İsimlerini bildiğim yok, aralarından ancak bir-ikisiyle topu topu birkaç kelime konuştum şimdiye kadar ama sofrada oturuşlarına, yemek yiyişlerine bakıyor, bazı şeyler öğrenmeye çalışıyorum. Sesi sabah akşam duvardan sızarak bana saatlerce uykuyu haram eden oda komşum Hollandalı, sofrada karısıyla öyle alçak per-

deden konuşuyor ki, 64 numaralı odadan bilmesem bu sesi tanıyamazdım. Ah, uysal, mülayim yavrucak!

Öğle tiyatrosunun bazı kahramanları siluetlerinin kesinliği, rollerinin belirginliğiyle her gün eğlendiriyor beni. Aralarında Hollanda'dan dev gibi bir kadın da var, iki metre boyunda, belki daha fazla; hayli şişman, görkemli, bizim kaplıca kraliçemiz olmaya layık bir kişi. Duruşuna oturuşuna diyecek yok ama yürüyüşü pek ahım şahım değil. Tuhaf bir işvebazlıkla, tehlikeli ve neredeyse insanın nefesini kesecek bir yürüyüşle salondan içeri adım atıyor; her an kırıldı kırılacak, narin, ince bir bastondan destek alıyor. Ama belki demirden bir baston bu.

Sonra o korkunç ciddi beyefendi. Bahse girerim ki, en azından millet meclisi üyesidir; iliklerine kadar ahlaksal ilkelere bağlı, mert, vatansever biridir; alt gözkapağı Senbernar köpeklerindeki gibi biraz kızarmış ve sarkık, ensesi geniş ve dik, her şamara dayanacak güçte, alnı kırışıklıklardan geçilmiyor, cüzdanı alın teriyle kazanılıp bir bir sayılmış banknotlarla dolu, yüreği kusursuz, yüce ama hoşgörüsüz ideallerle kaynıyor. Bu gece düşümde bu adamın babam olduğunu görüp dehşete kapıldım; karşısında dikilmiş duruyordum, üç ayrı şeyden dolayı hesap verecektim kendisine. Birincisi, yeterince vatan sevgisinden yoksundum; ikincisi, kumarda elli frank kaybetmiştim; üçüncüsü, bir kızı baştan çıkarmıştım. Bu ölümcül düşü izleyen gün, beni düşte öylesine titreten bu adamı gerçekte yeniden görmek özlemiyle yanıp tutuştum. Onu görmek belki beni sağlığıma kavuşturacaktı; çünkü gerçek, kâbuslardaki görüntülerden çok daha masumdur. Adam belki bana gülümseyip başıyla selam verecek ya da salonlarda servis yapan kızlarla şakalaşacak ya da en azından gerçek görünümüyle düşümdeki çarpık görüntüyü düzeltecekti. Ama öğle olup o sert yüzlü adamı yemekte tekrar gördüğümde ne bana gülümsedi ne

de selam verdi; önünde kırmızı şarap şişesi, kaşlarını çatarak öylece oturdu hep, alnındaki ve ensesindeki her kırışıktan amansız bir ahlaksallık ve kararlılık okunuyordu. Müthiş bir korku sardı içimi, akşam yatmadan önce düşümde yine karşıma çıkmaması için dua ettim.

Oysa Herr Kesselring ne yumuşak, ne sevimli, ne zarif biri, ömrünün ikinci baharını yaşayan bir adam; mesleğini bildiğim yok ama sıradan bir soylu ya da buna benzer bir şey olmalı. Açık sarı ipeksi saçları temiz alnını çevreliyor, aşağı dökülüyor dalga dalga. Yanağındaki o şen gamze narin bir çekicilik kazandırıyor, açık mavi çocuksu gözlerinde romantizm ve esriklik okunuyor; lirizm taşan elini renkli, şık yeleğinin üzerinde sevecen bir edayla okşayarak gezdiriyor. Bu yürekte yalan yanlış bir şeye yer yok, soyluluktan uzak bir duygu bu şairane yüz hatlarındaki asalete gölge düşüremez. Renoir'ın kızlarından biri gibi tepeden tırnağa pembelik içinde; gençlik yıllarında Cupido'nun[1] o şuh oyun arkadaşları arasında kuşkusuz yer almış olabilir bu tatlı adam! Ne var ki, bu sevimli kişiyle bir akşam alacakaranlıkta sigara salonunda oturuyorduk; açık saçık resimlerden küçük bir cep koleksiyonunu bana göstermeye kalkınca nasıl irkildim, nasıl düş kırıklığına uğradım, anlatacak kelime bulamıyorum.

Ama benim bu salonda rastladığım en ilginç, en sevimli konuk bugün yok ortalarda, onu yalnızca bir defa yemekte, sofrada gördüm. Akşamdı, benim küçük ve yuvarlak masamda tam bir saat karşımda oturdu, gülen kahverengi gözleri ve ince, uzun, zeki elleriyle, bütün hastalar arasında gençlikle dolup taşarak ışıl ışıl parıldayan tek başına bir çiçek gibiydi. Sevgilim dön gel, bu

1. Roma mitolojisinde aşk tanrısı. (Ç.N.)

nefis yiyecekleri yiyelim seninle, bu nefis şaraptan içelim, masallarımız ve kahkahalarımızla aydınlığa boğalım salonu!

Biz kaplıca konukları tıpkı sayfiye yerlerindeki gibi birbirimizi gözetim altında tutarız; ne var ki, bizim burada moda ve şıklık fazla rol oynamaz. Buna karşılık birbirimizin sağlığını daha bir titizlikle izleriz, birbirimizde bir ayna gibi kendimizin yansıdığını görürüz çünkü. 6 numaralı odada kalan pek yaşlı bey iyi günündeyse ve kapıyla masa arasındaki yolu tek başına yürüyebiliyorsa, hepimizi sevindirir bu; diğer yandan Frau Flury'nin o gün yataktan çıkamadığını işittik mi, mahzun mahzun başımızı sallarız.

Bir saat kadar güzel güzel yiyip içerek birbirimizi süzdükten sonra bu zevkten gönülsüz koparıp alırız kendimizi, içimizi hazla dolduran salondan çıkıp gideriz. Benim için bundan böyle günün kolay bölümü başlar. Baktım ki hava iyi, otelin bahçesine çıkarım; bahçede pek göze görünmeyen bir köşede bir şezlong beni hazır bekler, not defterimi, kurşunkalemimi ve Jean Paul cildini yanıma alırım giderken. Saat üç ya da dört, çokluk "tedavi" vaktidir, hekime görünmem gerekir bu saatte. Hekimin asistanları en son yöntemleri kullanarak gereken tedaviyi uygular. Kuvars lambasının altında otururum. Bu büyülü fenerin güneş ışınlarına özgü gücünden yararlanabildiğim kadar yararlanmak isterim, vücudumun buna en çok gereksinim gösteren yerlerini lambanın ışın gelen yerine elden geldiğince yaklaştırırım. Birkaç defa kendimi yaktığım oldu bu arada. Kuvars lambasının ardından, hekimin o yorulmak bilmeyen hanım yardımcısı diyatermi için beni bekler. El bileğimin çevresine küçük yastıklar, elektrik kutupları bağlayıp cereyan verir, aynı yastıkları ensem ve sırtıma yerleştirir daha sonra. Bana kala kala, cereyan canımı fazla yaktıkça ba-

ğırmak kalır. Ayrıca –bu da işi güzelleştiren bir başka nokta– tedavi sürerken bazen içeri giren hekimle bir konuşma fırsatını yakalayabilirim, bu umut çokluk suya düşse bile, yine de hesaba katılması gerekiyor.

Tedavinin ardından ufak bir gezinti yapıyorum; kapısının önünden geçerken kaplıca parkındaki harıl harıl trafikten anlıyorum ki, yukarıdaki salonda yine bir konser veriliyor, sürekli konser verilir yukarıda, ben henüz hiçbirinde bulunmadım. Kapıdan içeri giriyorum, salon tıklım tıklım dolu. İlk defadır ki, kaplıca sakinlerini ve hastaları böyle topluca bir arada görüyorum. Kadın erkek yüzlerce hasta sandalyelerde oturuyor, bazılarının önünde bir fincan çay ya da kahve var, bazıları da bir kitap ya da çorap örgüsü almış yanına; küçük bir orkestra hızlı hızlı çalıyor, onlar da dinliyor. Kapının yanı başında uzun süre ayakta dikiliyorum; salondan içeri bakıyor, müziğe kulak veriyorum, oturacağım boş bir sandalye yok çünkü. Müzisyenleri izliyorum, çokluk tanınmamış ustaların karmaşık yapıtlarını icra ediyorlar. Konser beni hiç sarmıyor ama müzisyenler kötü çaldıkları için değil, aksine işlerinin çok iyi üstesinden geliyorlar. Bu yüzden, öyle çetrefil şeyleri, uyarlamaları ve aranjmanları bırakıp gerçek yapıtlar çalsalar diye geçiriyorum içimden. Ancak böyle bir şeyi de aslında istiyor değilim. *Carmen*'den ya da *Yarasa Opereti*'nden bu eğlendirici seçmeler yerine, diyelim Schubert'ten bir dörtlü ya da Händel'den bir düet çalsalar, bu hiç de beni daha çok memnun etmezdi. Tanrı korusun, hatta benim için daha da kötü bir şey olurdu. Hani benzer bir durumu bir ara yaşayıp gördüm çünkü. Bir kafeteryadaydım, fazla kimse yoktu içerde, kafeteryadaki orkestranın birinci kemancısı Bach'ın *Chaconne*'sini çalıyordu. O çaladursun, benim kulaklarım şimdi anlatacağım olaylara tanık oldu: Hesabı ödeyen iki genç erkeğe, garson kız paranın üstünü bo-

zuk paralar halinde masanın üzerine sayıyor, enerjik bir kadın gardıroptan şemsiyesini istiyordu. Yaklaşık dört yaşında pek sevimli bir oğlan, tiz sesli cıvıl cıvıl konuşmasıyla bir masa başında oturanlara eğlenceli dakikalar yaşatmaktaydı. Ayrıca şişeler, kadehler, fincanlar ve kaşıklar boş durmuyordu; sağını solunu pek iyi seçemeyen yaşlı bir kadın bir kek tabağını masanın kenarından aşağı yuvarladı ve hayli korktu. Söz konusu olaylardan her biri tek başına ele alındığında ilgi ve sempatime tamamen uygundu. Ne var ki, bu kadar çok izlenimin hep birden üzerime çullanması ve ilgimi çekmek istemesiyle başa çıkacak ruhsal gücü göremedim kendimde. Suç yalnızca müzikte, Bach'ın *Chaconne*'sindeydi; bende böyle bir duruma yol açan yalnızca müzikti. – Yo yo, kaplıca salonundaki müzisyenleri ne kadar takdir etsem yine azdır. Ne var ki, benim için bu konserde temel öğelerden biri eksikti: anlam. İki yüz kişinin can sıkıntısından öğle sonrasını nasıl geçireceklerini bilemeyişi, birkaç iyi müzisyenin bir araya gelip ünlü operalardan aranjmanlar çalmasını açıklayacak yeterli bir neden değil. Bu konserde eksik olan şey ruhtu yalnız, özdü; zorunluluktu, o canlı gereksinim, sanatta esenliğe kavuşmayı bekleyen ruhlardaki gerilimdi. Ancak yanılmış da olabilirim. En azından biraz sonra gördüm ki, bu coşkusuz seyircilere de bir örnek topluluk gözüyle bakılamazdı, tek tek pek çok kişiden oluşuyordu topluluk ve söz konusu kişilerden biri de müzisyenlerin müziğini alabildiğine bir duyarlılıkla karşılamaktaydı. Salonun ilk sırasında podyumun hemen önünde ateşli bir müzik dostu bir bey oturuyor: Siyah sakallı, gözünde altın bir kelebek gözlük. Gözlerini yumup hayli arkaya attığı başını müziğin ritmine uyarak bir esriklik içinde sallayıp duruyor. Bir parçanın çalınması bitti mi irkilip birden gözlerini açarak ilk alkış salvosunu orkestraya yolluyor. Ellerini birbirine vurmak-

la yetinmiyor bunun için, üstelik doğrulup podyuma yaklaşıyor, arkası dönük şefe sesini duyurmaya çalışarak salondaki kalabalığın sürekli alkışları arasında hayranlık taşan övgü sözlerine boğuyor onu.

Ayakta dikilmekten yorulmuş, konserden çok bu sakallı müzik delisinin manzarasına kendimi kaptırmış duruyorken, ikinci aradan sonra çekip gitmeyi aklımdan tam geçiriyorum ki, bitişik salondan ne olduğu anlaşılamayan bir ses çalındı kulağıma. Yanı başımdaki siyatikli bir hastaya sorunca, söz konusu salonda oyun oynandığını öğrendim. Sevinçle oraya seğirtiyorum hemen. Yalan değil, salonun köşelerine palmiye ağaçları ve yuvarlak pelüş koltuklar yerleştirilmiş; anlaşıldığı kadarıyla kocaman yeşil bir masada rulet oynanıyor. Usul usul sokuluyorum; masayı olduğu gibi meraklı seyirciler çevirmiş, omuzlarının arasından masada olup bitenlerin ancak bir bölümünü izleyebiliyorum. İlkin masanın başındaki krupiye dikkatimi çekiyor; yüzü tıraşlı, frak giymiş biri; yaşı kestirilecek gibi değil; kestane rengi saçları, sessiz ve filozofça bir yüzü var, yalnızca tek eliyle, ilginç ve esnek bir gelberinin ya da küreğin yardımıyla paraları masanın bir köşesinden kaşla göz arasında çekip alarak başka köşelere aktarabilmek gibi insanı hayrette bırakan bir beceriye sahip. Esnek gelberiyi, usta bir alabalık avcısının İngiliz çelik oltasını kullandığı gibi kullanıyor adeta. Öte yandan, havada bir yay çizdirerek öylesine kaldırıp attığı paraların masanın istenilen köşesine düştüğü görülüyor. Bilyeyi kullanan genç yardımcısının seslenişleriyle temposu değişen, bu işi görürken kestane rengindeki biraz ölgün saçlarının altında pırıl pırıl tıraşlı, pembe yüzü sessizlik ve dinginliğini hiç yitirmiyor. Uzun uzun kendisini izliyorum, biraz eğik oturulacak yeriyle özel olarak yapılmış sandalyeciğinde kımıldamadan oturuyor, sessiz yüzünde yalnızca gözleri hızlı hızlı deviniyor, paraları

oyun oynar gibi sol eliyle ruletin gözlerinden alıp fırlatıyor havaya, oyun oynar gibi sağ elindeki gelberi yardımıyla yine onları yakalayıp ait oldukları köşelere çarçabuk yolluyor. Önünde gümüş paralardan irili ufaklı sütunlar durmakta, daha fazlası Stinnes'te[1] bile yok. Yardımcısı bilyeyi sürekli atıyor tablanın içine, bilye yuvarlana yuvarlana rakamlı deliklerden birinde duruyor; yardımcı, bunun hangi delik olduğunu bağırarak duyuruyor sürekli, oyuncuları oyuna davet ediyor, "Oyun kapandı," diye anons ediyor ardından ve uyarıyor: "*Rien ne va plus.*" Masadaki ağırbaşlı bey sürekli oynuyor, sürekli çalışıyor. Daha önce de görmüştüm bu oyunu, geçmiş yıllarda, savaştan önceki o uzak, o efsanevi dönemde, gezilere ve yürüyüşlere çıktığım yıllarda. Dünyanın pek çok kentinde bu palmiyeleri ve koltukları görmüş, Turgenyev ve Dostoyevski'nin o güzelim, o bunaltıcı kumarbaz öykülerini anımsamış, sonra yine başka şeylere yönelmiştim. Daha yakından bakınca bu salondaki oyunda yalnızca bir tek şey dikkatimi çekiyor: Bütün oyun sadece fraklı beyi eğlendirip keyiflendirmek için kurulmuş adeta. Fraklı bey, paraları ruletin deliklerine kaldırıp atıyor, beşteyseler yediye alıyor onları, çift sayılı deliklerden tek sayılılara aktarıyor. Kaybedilen paraları sayıp veriyor, kazanılan paraları çekip alıyor. Ama hepsi kendi parası, kendisinden başka rulete para yatıran yok, oradakilerin çoğunluğu taşradan gelmiş kaplıca müşterisi, tıpkı benim gibi neşeyle ve derin bir hayranlıkla filozof yüzlü beyin davranışlarını izliyor, yardımcısının soğuk, adeta buz gibi Fransızca anonslarına kulak veriyorlar. Derken ben bir acıma duygusuna kapılıyor, masanın erişebildiğim bir köşesine iki frank koyuyorum, o saat elli

1. Hugo Stinnes (1870-1924), Alman sanayici. (Ç.N.)

kadar göz iri iri açılarak adeta büyülenmiş gibi bana çevriliyor; bu manzara bana öylesine tatsız geliyor ki, franklarımın gelberinin altında kayboluşunu beklemeksizin oradan acele uzaklaşıyorum.

Bugün de yine Kaplıca Yolu'ndaki dükkânların vitrinlerinin önünde birkaç dakika oyalanıyorum. Pek çok dükkân sıralanıyor yol üzerinde, kaplıcaya gelenler gerekli gördükleri öteberileri buralardan satın alıyor; söz konusu öteberiler arasında özellikle kartpostallar, bronz aslan ve kertenkeleler, ünlü kişilerin portrelerini içeren kül tablaları (müşteriler, örneğin yanan sigaralarını her gün Richard Wagner'in gözlerinin içine bastırıp söndürebilir) ve bir şey söyleyemeyeceğim, çünkü neyin nasıl olduğunu uzun boylu gözlemlerime karşın bir türlü çıkaramadığım daha pek çok şey var; bazıları ilkel kabilelerin kült gereksinimlerini karşılamaya yarıyormuş gibi görünüyor ama yanılabilirim de. Bütün bunlar beni hüzünlendiriyor, çünkü bir gerçeği açık seçik gözlerimin önüne seriyor, toplum içine girmeyi o kadar istememe karşın yine de toplumun ve gerçek dünyanın dışında yaşadığımı, bu dünyaya ilişkin hiçbir şey bilmediğimi, nasıl yıllar yılı sürmüş yazıp çizmelerime karşın kendimi ona bir türlü anlatamadımsa, onun da beni gerçekten anlayamayacağını kanıtlıyor. Vitrinlere bakıp da günlük kullanımlar için gereksiz bazı hediyelik, lüks ve sürprizli eşyanın satıldığını gördükçe, bu dünyanın yabancılığı karşısında dehşete kapılmaktan kendimi alamıyorum. Satılan yüzlerce öteberi arasında yirmisi, otuzu var ki, neye yaradığını, ne amaca hizmet ettiğini, uzaktan uzağa sezinleyebiliyorum ancak; diğer yandan, benim de almayı gönlümden geçireceğim bir tek şey yok içlerinde. Hepsi öyle nesneler ki, ne zaman bunları görsem, uzun uzun düşünüp neye yaradıklarını kestirmeye çalışıyorum: Acaba şapkaya takılan bir şey midir? Yoksa cebe sokulan

ya da bira bardaklarının içine konan bir şey mi? Belki de iskambil oyunu için gerekli bir nesnedir? Aralarında öyle resimler, yazıtlar, özdeyişler ve alıntılar var ki, tümüyle yabancı bir dünyadan, sezinlemelerime kapalı bir tasarımlar dünyasından kaynaklanıyor adeta. Benim aşinası olup saygı duyduğum bazı simgeler öyle yerlerde kullanılmış ki, ne anlayabiliyorum bunları ne de onaylayabiliyorum. Örneğin, Buddha'nın ya da bir Çin tanrısının modaya uygun bir hanım şemsiyesinin sağındaki oyma figürü bir bilmece benim için ve bilmece olarak da kalıyor, beni yadırgatan, benim için tatsız, hatta tekin sayılmayacak bir şey. İsteyerek, bilinçli yapılmış kutsal bir eşya denemez buna pek. Ne var ki, hangi düşünceler, hangi gereksinim ve ruh durumları girişimcileri bu tür öteberiler üretmeye ve müşterileri bu zırva şeyleri almaya yöneltiyor, bunu bilmeyi doğrusu çok isterdim, ama bir türlü öğrenemiyorum. Ya da saat beş sularında insanların girip oturduğu sosyetik bir kafeterya! Varlıklı kişilerin böyle bir yerde çay, kahve ve kakao içmekten, kremşanti kaşıklamaktan, nefis bisküvi ve kekleri tıkınmaktan hoşlanmalarını hiç yadırgamıyorum. Gelgelelim, bu özgür ve aklı başında insanlar böyle şeyleri yer içerken nasıl tıklım tıklım, daracık, bana göre tümüyle gereksiz süslemelerin doldurduğu mekânlarda anlatılmaz ölçüde sıkışık, beyefendi ve hanımefendilere yakışmayacak biçimde adeta iğne üzerinde otururlar, sırnaşık, yaltaklanan, bayıltıcı tatlılıkta bir müziğin verdiği rahatsızlığı sineye çekerler, daha doğrusu bütün bu rahatsızlık, eziyet ve çelişkiler insanlar tarafından nasıl gerçek kimliğiyle algılanmaz da sevilip aranır, nedenini bir türlü kestiremiyorum. Ama daha önce sözünü ettiğim gibi, hafiften şizofren ruh durumunu bundan sorumlu tutmaya zamanla alıştım. Ne var ki, söz konusu durum dönüp dolaşıp beni endişeye sürüklüyor. Ve bu kafeterya-

larda oturan şık ve varlıklı insanlar, düşünmeleri, söyleşileri, neredeyse nefes alıp vermeleri yapışkan ve bayıltıcı müzikle engellenmiş, kalın ve kaba bir lüksle, mermerle, gümüşle, halılarla, aynalarla sarılıp kuşatılmış bu kimseler akşam Japonların yaşamındaki sadelik üzerine bir konuşmaya sözde hayranlıkla kulak verip dinliyor, evlerinde güzel güzel basılıp ciltlenmiş kitaplar halinde keşiş söylencelerini ve Buddha'nın konuşmalarını bulunduruyorlar. Tanrı biliyor ya, din yobazlığı ve ahlak vaizliği yapmak gibi bir niyetim yok, hatta insanın bazı acayip ve zararlı alışkanlıklara sahip olmasını hoş görürüm, insanların eğlenip neşelenmesi beni sevindirir, çünkü böyleleriyle bir arada yaşamak daha çok zevk verir insana. Peki ama eğlenip neşelendikleri gerçekten söylenebilir mi? Bütün o mermerler, kremşantiler, müzikler değer mi? Üniformalı personelin hizmetine koştuğu, önlerinde tıka basa yedikleri çeşit çeşit nefis ve tatlı yiyecek dolu tabaklarla bu insanlar, gazetelerde kıtlık, ayaklanma, silahlı çatışma ve idam haberlerini okumuyorlar mı? Zarif kafeteryaların kocaman vitrinlerinin ötesinde kanlı bir sefalet ve çaresizliğin, cinnet ve intiharın, korku ve umutsuzluğun kol gezdiği bir dünya yok mu? Tamam tamam, biliyorum, bütün bunların olması gerekiyor, şöyle ya da böyle doğru şeyler hepsi, Tanrı böyle istiyor. Ne var ki, bunu bilmem çarpım tablosunu bilmemden farksız. İnandırıcılıktan uzak bir bilme. Gerçekte bütün bunlara hiç de doğru, hiç de Tanrı'nın istediği şeyler gözüyle baktığım yok, kaçıkça ve iğrenç buluyorum hepsini.

İçimde bir kasvet, kartpostalların sergilendiği dükkânlara yöneliyorum. Kartpostallar konusundaki bilgime diyecek yok; şunu söyleyebilirim ki, Baden'in kartpostallarını enine boyuna inceledim, kartpostallara olan gereksinimden yola koyularak sıradan kaplıca hastasını ve onun ruhunu daha iyi tanımak amacıyla yaptım bunu.

Dükkânlarda eski Baden kentine ilişkin manzaraların sevimli kopyaları olan bol sayıda kartpostal var, banyo sahnelerini içeren eski resimlerin ve gravürlerin kopyaları var ayrıca. Kartpostallardan anlaşıldığına göre, ciddiyet ve edeple şimdiki gibi bağdaşmamasına, belki temizliğe daha az dikkat edilmiş olmasına karşın, geçmiş yüzyıllarda Baden'de bugünkünden daha şen şakrak yaşanıp banyo kürlerinde bulunulduğu kesin. Bütün bu eski resimcikler, resimlerdeki kuleler ve çatılar, kıyafetler ve kostümler insanda biraz nostalji duygusu uyandırıyor, oysa günümüz insanlarından hiçbirinin söz konusu dönemlerde yaşamak istemeyeceği kuşkusuz. İster on altıncı, ister on yedinci yüzyıla ait olsun, kentin, kentteki yolların ve kaplıcaların resimlerinden, bu tür resimlere özgü o sessiz hüzün hafifçecik ve usulcacık kopup geliyor, bu resimlerde her şey bir sevimliliği içeriyor çünkü, hepsinde doğayla insan arasında bir dirlik düzen egemen, evler ve ağaçlar birbirinin üzerine yürümüyor, güzellik ve birlik bütünlük kızılağaçtan çoban kızın giysisine, kent kapısının üstündeki çatısı mazgallarla donatılmış kuleden köprüye ve çeşmeye, ayrıca İmparator Sütunu'na işeyen ince belli köpekçiğe kadar her şeyi kucaklıyor. Bu eski resimciklerin bazısında komik, aptalca, boş bir hava esiyor, ama hiçbirinde çirkinlikten, çığırtkanlıktan eser yok, evler sınır taşları ya da bir sırık üzerine dizilmiş kuşlar gibi yan yana duruyor, oysa şimdiki kentlerde hemen her ev bir ötekine yapmadığını koymuyor, rekabete girişiyor onunla, yanı başından itip onu uzaklaştırmak istiyor.

Aklıma geliyor derken: Bir ara güzelim bir şölendeydik, herkes Mozart döneminin kostümleriyle ortalıkta dönüp dolanıyordu; baktım sevgilimin gözlerinde yaşlar... Korkarak nedenini sorunca şöyle dedi: "Niçin günümüzde her şey böylesine çirkin?" O zamanlar kendisini teselliye çalışmış, günümüzdeki yaşamın Mozart döne-

mindekini hiç de aratmayacağını, Mozart dönemindeki yaşamdan daha özgür, daha zengin, daha yüce olduğunu, söz konusu dönemin insanların başlarındaki peruklar altında bitlerin kol gezdiğini, aynalı salonların ve avizelerin görkeminin arka planında açlık çeken ezilmiş halk yığınlarının yer aldığını, geçmişe karışmış dönemlerin sadece güzel taraflarını, sadece o günlük güneşlik günlerin anılarını korumakla genelde iyi bir iş yaptığımızı açıkladım. Ne var ki, her vakit insan böyle mantıklı düşünemiyor.

Biz yine kartpostallara dönelim. Baden'de bir tür kartpostal var ki, özgünlükten yoksun değil. Baden yöresi, halk ağzında Havuç Ülkesi diye niteleniyor; dolayısıyla değişik seriler halinde öyle kartpostallara rastlanıyor ki, halkın yaşamındaki her türlü sahneyi, okul ve askerlik dönemine, ailece yapılan gezilere, kavga dövüşlere ilişkin sahneleri içermekte. Bu tür kartpostallardaki insanların tümü havuç olarak canlandırılıyor: havuçtan sevgililer, düello yapan havuçtan insanlar, havuçtan insanların kongreleri. Söz konusu kartpostallar hayli rağbette, haklı olarak kuşkusuz. Ne var ki, bunlar da beni açmıyor pek. Tarihsel manzaralardan ve havuç insan resimlerinden başka bir üçüncü kategoriye giren çok sayıda kartpostal var ki, erotik diye nitelenebilir. Eh, ne de olsa söz konusu alanda biraz bir şey yapılabilmiş, diye düşünüyor insan; doğrusu bu tür kartpostallarla vitrinlerin ıssız ve sıkıcı dünyasına biraz kan, biraz can gelebilirdi, biraz çiçeklenebilirdi bu dünya. Ne var ki, bu umudum da daha ilk günlerde suya düştü, kartpostallar dünyasında özellikle erotik yaşamın hakkının bayağı yendiğini görerek hayrete kapılmaktan kendimi alamadım. Söz konusu kategori içinde yer alan yüzlerce kartpostalın belirleyici özelliğini acınacak bir masumiyet ve mahcubiyet oluşturuyor. Bu noktada da kendi beğenimin genel beğeniye

enikonu ters düştüğünü anladım; çünkü diyelim ki, biri erotik yaşama ilişkin kartpostalları derlememi istedi benden, doğrusu derleyeceğim kartpostallar burada gördüklerimden bambaşka olurdu. Buradakilerde ne saf erotizm coşkusu var ne de yarı mahrem erotik oyunların şiirselliği. Hepsinde tatlı mahcup bir nişan havası göze çarpıyor, o kadar. Pek çok sevgili çiftinin hepsi de özenle ve şık giyinmiş; damatlar çokluk redingotlu, yüksek silindir şapkalar var başlarında, ellerinde çiçek buketleri; kartpostalların bazısında ay ışığı da eksik değil, her birinin altında da kartpostaldaki sahneyi açıklamak üzere çiziktirilmiş bir mısra. Örneğin:

Ay ışığının parıltısında, ey melek yüzlü sevgili
Mavi gözlerinde görüyorum, mutlu olacağım belli

Bu kategoriye giren kartpostallar beni hayli düş kırıklığına uğratmıştı; kartpostalları hazırlayıp basanlar, belli erotik yaşamın yalnızca geleneksel ve ilginçlikten uzak yönünü görmüşlerdi. Ama yine de ben çağımızın popüler şiirine örnek olarak söz konusu mısralardan bazısını not etmeden duramıyorum. Biri şöyle:

El ele yaşam boyu canım ey sevgilim
Ruhların kutsal bağı, işte idealim

Bu iki dize bize ne kadar az ustalıkla görünürse görünsün, eşlik ettiği sahneyle kıyaslandığında klasik nitelik taşıdığı söylenebilir. Başı bir kuaför salonundaki balmumu modelden ödünç alınmışa benzeyen genç bir kız ağaçlar altındaki bir bankta oturmakta; pek şık bir kostümle genç bir erkek de onun önünde durmuş, glase eldivenlerini ellerine takmaya ya da ellerinden çıkarmaya çalışıyor.

Bugün de yine bir süre önlerinde dikilip kartpostalları seyrediyorum. Bir boşluk ve sıkıntı duygusu uyanıyor içimde; aslında bu konserlerin, bu kumarbazların, bu kusursuz nişanlı çiftlerin ve havuçtan insanlarıyla kartpostalların pek değerli dünyasından uzaklaşma özlemiyle yanıp tutuşmaya başlayıp gözlerimi yumuyor, beni esenliğe çıkarması için Tanrı'ya yakarıyorum; çünkü hissediyorum ki, derin bir düş kırıklığına uğramama, o kuru ve yavaş yaşamdan bezginlik duygusuna kapılmama çok kalmamış; ne zaman o münzevi ve acayip insan kisvesini üzerimden sıyırıp atmak, ne zaman çoğunluğun mutluluk ve ıstırabını paylaşmak üzere iyi niyetle ciddi bir girişimde bulunsam, söz konusu nöbetler üzerime çullanıp beni acınacak duruma sokuyor.

Ve Tanrı yardımıma koştu. Gözlerimi henüz yummuş, kür ve havuç insanlar dünyasına gönlümün kapılarını henüz kapamış, kendisine daha aşina olduğum, kendisini daha kutsal bildiğim dünyadan gelecek bir selam, bir ses özlemiyle yanıp tutuşmaya başlamıştım ki, bir düşünce çaktı kafamda, beni esenliğe çıkardı. Diyeceğim, bizim oteldeki konukların bilmediği ıssız bir köşe vardı, otel sahibimiz rahat tel bir kafes içinde iki tane sansar yavrusu besliyordu; bu gibi daha pek çok sevimli özelliklerle donatılmış bir adam kendisi. Ansızın sansarları görme isteği uyandı içimde; hiç düşünmeden kendimi bu isteğe bırakıp çarçabuk otele döndüm; gidip kafesi buldum. Sansarların yanına varır varmaz her şey yine düzeldi, bu nazik anda gereksindiğim şeye kavuşmuştum. Çocuklar gibi sokulgan ve meraklı, bu soylu ve güzelim iki hayvanı uyudukları deliklerinden çıkarmakta güçlük çekmedim. Sahip oldukları kendi güç ve çevikliğin esrikliğini yaşayarak geniş kafes içinde akla durgunluk veren sıçrayışlarla koşup geldiler; hemen karşımda durdular; pembe ağızlarıyla hızlı hızlı soluyorlardı, elle-

rimi nemli, sıcak nefesleriyle koklamaya başladılar. Daha fazlası da gereksizdi. Bu ışıl ışıl hayvan gözlerine bakmam, bu kürklere sarılı eşsiz şaheserleri ve Tanrı'nın bu tasarımlarını görmem, onların sıcak ve diri nefeslerini hissetmem, yırtıcı hayvanlara özgü sıcak ve yaşam dolu kokularını algılamam bana yetmiş, tüm gezegenlerin, tüm durağan yıldızların, tüm palmiye ormanlarının ve balta girmemiş ormanlardaki tüm ırmakların varlıklarını sağ salim sürdürdüklerine beni inandırmış, yatıştırmıştı. Sansarlar böyle olduğunun güvencesiydi; bir bulutun, yeşil bir yaprağın manzarası da bu konuda aynı şekilde bir güvence oluşturabilirdi ama ben kanıtlayıcı gücü daha büyük bir güvenceyi, sansarların güvencesini gereksinmiştim.

Sansarlar kartpostallardan, konserden, oyun salonundan daha güçlüydü. Sansarlar hâlâ yaşadıkça dünyanın o başlangıçtaki kokusu, o içgüdü ve doğa varlığını sürdürdükçe, biz yazarlar için yeryüzü yaşanabilirliğini hâlâ korur, güzellikler ve vaatlerle dolup taşardı. Oh, deyip rahatladım, üzerimdeki karabasanın etkisi kayboldu; güldüm, eğlendim kendimle, sansarlar için biraz şeker alıp geldim; bir özgürlük duygusuyla aheste aheste yürüyüp akşamın koynuna daldım. Güneş, ormanlık dağların hemen sırtlarına kadar inmişti; hafif ve altın renkli bulutların içinden seğirtip geçtiği bir mavilik, yanılgılarımın vadisinin üzerinde, ışıl ışıl ve çocuksu parıldıyordu; eşref saatimin geldiğini hissedip gülümsedim, sevgilimi anımsadım birden, içimde yeni filizlenen dizelerle oynamaya koyuldum, müziğin, mutluluğun ve bir duanın dünyanın içinden esip geçtiğini duyumsadım. Bir tapınma duygusuyla günün tüm yükünü kaldırıp attım üzerimden, kuş oldum, kelebek oldum, bulut oldum, kanatlanıp varlıkların şen, ölümlü ve çocuksu dünyasından içerilere süzüldüm.

Geç vakit otele, yorgun ama mutlu dönüp geldiğim akşama ilişkin bir şey anlatmayacağım. Bütün o siyatikli felsefem gümleyip gider yoksa. Mutlu, yorgun, ezgiler mırıldanarak geceleyin otele dönüp gelmiştim. Ne hikmetse uyku da o gece yüz çevirmedi benden; uyku, bu ürkek kuş bir aşinalıkla uçup geldi, beni mavi kanatlarına alıp cennetten içeri taşıdı.

Hollandalı

Uzun zaman yan çizdim, bu bölümü yazmaktan kaçındım. Ama yazılması gerekiyor artık.

İki hafta önce dikkatli ve titiz davranarak otelde 65 numaralı odayı kendim için seçmekle genelde kötü bir seçim yapmış sayılmazdım. Duvarları sevimli kâğıtlarla kaplanmış aydınlık odanın bir bölmesi vardı, yatak bulunuyordu burada. Oda sıradan denemeyecek orijinal bir konumdaydı, güzel güzel ışık alıyor, biraz ırmağı ve üzüm bağlarını görüyordu. Ayrıca, otelin en son katındaydı, yani üstümde kalan kimse yoktu, yoldan da pek rahatsız edici gürültüler bana ulaşacak gibi değildi. İyi bir seçim yapmıştım doğrusu. İki hafta önce bu seçimi yaparken yine oda komşularım hakkında soruşturmalar yapmış, görevlilerden yüreğime su serpen bilgiler almıştım. Bir yanımda yaşlı bir kadın kalıyordu, doğrusu sesinin sedasının çıktığını pek işitmedim. Öbür yanımdaki 64 numaralı odada ise Hollandalı kalmaktaydı. Odaya taşındıktan sonraki on iki gündüz ve on iki zehir zemberek gece bu adam hayli önem, ah ah, fazlasıyla önem kazandı benim için, gizemli bir kişiliğe büründü, bir put, bir cin ve hayalet olup çıktı, ancak bir-iki gün önce yenilgiye uğratabildiğim bir hayalet.

Onu kime göstersem, adamın böyle biri olduğuna

inanmazdı. Hollanda'dan gelen, beni pek çok gündüz çalışmaktan alıkoyan, pek çok gece bana uykuyu haram eden bu bey ne gözü dönmüş barbarın biriydi, ne müzik delisi, ne olur olmaz zamanlarda kafayı çekmiş geliyordu odasına, ne karısını dövüyor, ne karısına kızıyordu; ne ıslık çalıyor, ne şarkı söylüyordu. Hatta horlamıyordu bile, en azından rahatımı kaçıracak gibi yüksek sesle horlamıyordu. Mazbut, efendi, artık pek genç denemeyecek yaşta bir adamdı; bir saat gibi şaşmadan çalışıyordu, dikkati çekecek kötü bir alışkanlığı yoktu. Peki, nasıl olabiliyordu da bu ideal vatandaş bana böyle acı çektirebiliyordu?

Olabiliyordu işte ve gerçekti bu. Mutsuzluğumun iki temel nedeni, iki temel direği vardı: Bir kez 64 numaralı odayla 65 numaralı oda arasında bir kapı bulunuyordu, kapı sürgülenmişti gerçi, önüne de bir masa yerleştirilmişti ama ses geçirmeyecek bir kapı sayılmazdı. Mutsuzluğumun bir nedeni buydu ve giderilecek gibi de değildi. Nedenlerden ikincisi ve daha kötüsü, evli bir adamdı Hollandalı, karısının da yasal yollara başvurularak yeryüzündeki, en azından 64 numaralı odadaki varlığına son verilmesi olanaksızdı. Üstelik, şanssızlık bu ya, komşularım da tıpkı benim gibi hayli seyrek rastlanır otel müşterilerindendi, günlerinin büyük bölümünü odalarında geçiriyorlardı.

Ne bileyim, benim de yanımda bir kadın olsa ya da kendim bir şan hocası olsam ya da bir piyanom, bir kemanım, bir kornom, bir topum, bir davulum olsa, Hollandalı komşularımla savaşa girişebilir, bunda başarı kazanacağımı umabilirdim. Oysa şimdi şöyle bir durum vardı ortada: Bu Hollandalı çift günün yirmi dört saati benim odadan çıt çıktığını işitmiyordu, kralla ya da ağır hastalar karşısında nasıl davranılırsa ben de bu çift karşısında öyle davranıyordum. Sürekli olarak akıl almayacak

bir azizlikte bulunup dört başı mamur, mutlak bir sessizliğe boğuyordum kendilerini. Peki, onlar benim bu iyiliğime nasıl karşılık veriyordu? Geceleri on ikiden altıya kadar uyuyor, bana günde başımı dinleyeceğim yalnızca altı saatlik bir zaman bırakıyorlardı. Bu saatleri çalışarak mı yoksa uyuyarak mı, dua ederek mi yoksa meditasyonla mı geçireceğim bana kalmıştı artık. Günün öbür on sekiz saati üzerinde söz hakkım yoktu, bana ait değildi bunlar: Günün on sekiz saati 64 numaralı odada çene çalınıyor, gülünüyor, süslenip püsleniliyor, konuklar ağırlanıyordu. Ancak, ne ateşli silahlarla oynanıyor, ne müzik yapılıyor ne de kavga dövüşlere kalkışılıyordu, bunu da takdirle karşılamam gerekiyor kuşkusuz. Ne var ki, düşünüp taşınmalara, okumalara, meditasyonlara, susmalara da yer verildiği yoktu. Gevezeliklerin ırmağı akıp gidiyor durmadan, 64 numaralı odada çokluk dört ya da altı kişi bir araya geliyor, akşamları karı koca on bir buçuğa kadar birbirlerine laf yetiştiriyorlardı. Ardından gelsin cam ve porselen eşyaların şıngırtısı, dişleri törpüleyen fırçaların sesleri, sandalyelerin sağa sola çekilmesi, gargaraların melodisi. Sonra da karyola, yatak gıcırtısı; derken odaya sessizlik çöküyor ve sabah saat altıya kadar da bozulmadan öylece kalıyordu (hani bunu bir kez daha takdirle belirtmek isterim). Sabah altıda erkek ya da kadın yataktan kalkıyor, ayaklarının altında odanın zeminini titreterek banyonun yolunu tutuyor ve dönüp geliyordu çok geçmeden. Bu arada benim de banyoya gitme saatim gelmiş oluyordu. Banyodan dönmemle birlikte bitişik odada başlayan konuşmaların, gürültülerin, gülmelerin, sandalyeleri yerlerinden oynatmaların ve benzeri şeylerin ipi hiç kopmadan tekrar gece yarısından az öncesine kadar uzanıyordu.

Ben de başkaları gibi aklı başında, normal biri olsaydım, durumu kabullenmem güçlük doğurmazdı. İki kişi-

nin bir kişiden daha güçlü sayılacağını düşünerek durumu kabullenir, günü odamda değil de başka bir yerde geçirmeye bakardım; kaplıcaya gelen konukların büyük çoğunluğu gibi okuma ya da sigara salonunda örneğin ya da koridorlarda, kaplıca salonunda, restoranda. Ve geceleyin de uyuyabilirdim. Oysa şimdiki durumda aptalca, bin bir zahmetle, insanı yıpratan bir tutkuyla gündüzleri pek çok saat masa başında oturuyor, kendimi zorlayarak düşünmeye, kendimi zorlayarak bir şeyler çiziktirmeye çalışıyor, yazdıklarımı da sonradan çokluk yine yok ediyorum. Geceleyin büyük bir uyuma özlemiyle yanıp tutuşuyor içim ama uykuya dalmam karmaşık bir olay, ilkin uyur uyanık bir süre yatıyorum, saatler sürüyor uykuya dalmam; beri yandan uykum öyle hafif, öyle ince, öyle çıtkırıldım ki şöyle bir üflemeyle dağılıp parçalanıyor hemen. Diyelim saat on ya da on birde ölesiye yorgun düştüm de uykuya daldım dalacağım, ne gezer; bitişiğimde Hollandalılar gülüp eğlendikçe bu kadarı bile uyumama elvermiyor. Gece yarısı olsun da Laheyli bu adam izin buyursun, belki uyurum diye bitkin halde dört gözle beklerken, bu beklemenin, bitişiktekilere kulak verip dinlemenin ve yarınki işleri düşünmenin etkisiyle öylesine uyanık ve sinirlerim ayağa kalkmış oluyor ki, gözüme bir parçacık uyku girmeden bana tanınan altı saatlik dinlenmenin büyük bölümü geçip gidiyor.

Benim daha fazla uyumama olanak sağlamasını Hollandalıdan beklemenin ne kadar haksız bir davranış sayılacağının kuşkusuz farkında olduğumu ayrıca belirtmem gerekir mi bilmem? İyi uyuyamamamda ve düşünsel hobilerimde onun bir kabahati olmadığını, bundan yalnızca benim sorumlu sayılacağımı çok iyi bildiğimi söylemem gerekli mi? Zaten Baden'de olup bitenlere ilişkin bu notları yazıyorsam, niyetim başkalarını suçlamak ya da kendimi temize çıkarmak değil, sadece yaşan-

tıları kayda geçirmek istiyorum, ama psikopat bir kişinin acayip ve çarpık yaşantılarıymış bunlar, olsun. Bir psikopatın haklılığına ilişkin çapraşık soruyu, belli zaman ve uygarlık koşullarında tüm ideallerden el çekmenin, söz konusu koşullara ayak uydurmaktansa psikopat olmanın bana daha takdire değer, soylu ve yerinde bir davranış gibi görünüp görünmediği sorusuna, Nietzsche'den beri bütün seçkin dâhilerin kafasını kurcalayan böyle bir soruya bu sayfalarda değinmeyeceğim, nasıl olsa hemen bütün yazılarımın temasını oluşturuyor.

Sözün kısası, daha önce anlattığım durum nedeniyle Hollandalı benim için bir sorun olup çıktı. Gerek düşüncede, gerek sözcükler halinde neden hep tekil olarak Hollandalıyla uğraştığımı kendi kendime açıklayamıyorum pek. Öyle ya, Hollandalı bir çift var ortada, iki Hollandalı var. Ama ister içgüdüsel bir centilmenlikle kadına kocasından daha hoşgörüyle yaklaşayım, ister beni özellikle adamın sesi ve ağır adımları rahatsız ediyor olsun, hiç kuşkusuz, bana eziyet edip acı çektiren Hollandalı kocadır yalnız. Düşmanlık duygularımda kadını içgüdüsel olarak atlayıp geçişim, erkeği ise düşmanım ve karşıtım olarak efsaneleştirmem, çok derinlerde yatan içgüdülerden kaynaklanıyor biraz: Hollandalı koca, toz kondurulamayacak sağlığı, imrenilecek dış görünümü, vakur davranışı ve şişkin cüzdanıyla bu adam, ben toplumdışı kişi için bir kez tip olarak düşmanlık duyulacak biri.

Yaklaşık kırk üç yaşlarında, orta boylu, güçlü kuvvetli, biraz tıknaz bir bey; insanda sağlıklı ve normal bir kişi izlenimi uyandırıyor. Yüzüyle vücudu şişman ve dolgun ama bunun dikkati çekecek boyutta da olduğu söylenemez. Biraz ağır gözkapaklarıyla iri ve heybetli başı pek belirgin denemeyecek biraz kısa bir boyun üzerine bastırıyor. Her ne kadar Hollandalının devinimleri ölçülü, davranışları görgü kurallarına uygunsa da, sağlıklı vü-

cudu ve kilosu devinimlerini ve adımlarını ne yazık ki komşularının pek hoşuma gitmeyecek bir güç ve gürültüyle donatıyor. Sesi pes ve monoton; ne tiz bir ses ne de şiddeti bakımından değişikliğe yer verdiği söylenebilir; tarafsız bakıldığında bütün kişiliği ciddi, güvenilir, rahatlatıcı, neredeyse sempatik. Buna karşılık, sık sık küçük çapta soğuk algınlıklarına yakalanması biraz rahatsız edici (Baden'in bütün kaplıca hastalarında rastlanan bir durum); şiddetle öksürüp aksırmasına yol açıyor. Öksürmelerinin tonunda da belli bir ağırlık ve güç açığa vuruyor kendini.

Kısacası, Laheyli bu bey benim komşum olmak gibi bir talihsizlik yaşıyor; gündüzleri düşünsel çalışmalarımın düşmanı oluyor, bu çalışmalar için bir tehdit oluşturuyor, çokluk canına okuyor onların, gecelerin bir bölümünde ise uykumun düşmanı, bana uykuyu haram eden biri. Gelgelelim, onun varlığını her gün bir ceza, her gün bir baş belası olarak duyumsamadım bugüne kadar. Sıcak ve güneşli pek çok gün oldu, böyle günlerde açık havada çalışma şansına kavuştum; otelin bahçesindeki gözlerden saklı küçük bir ağaçlığa çekilip çantamı dizlerimin üzerine koyuyor, yazıp çizerek boş sayfaları dolduruyor, düşlere dalıp çeşitli düşünceler geçiriyor kafamdan ya da halimden memnun Jean Paul'ümü okuyordum. Ne var ki, serin ve yağmurlu günlerde –böyle günler de az değildi– düşmanım karşımda dikiliyor, sadece aramızdaki duvar bizi birbirimizden ayırıyordu. Ben, sessiz sedasız, sinirlerim gergin, kendi işimle uğraşırken Hollandalı aşağı yukarı geziniyor odasında, leğene su akıtıyor, lavaboyu tükürükle dolduruyor, sonra koltuğa kurulup karısıyla sohbete koyuluyor, nüktelere karısıyla gülüyor, zaman zaman konuklar ağırlıyordu. Benim için çokluk hayli eziyet verici saatlerdi bunlar. Ancak, bana yardım elini uzatan güçlü bir yardımcım vardı bu arada,

bu da işimdi. İş konusunda iddialı değilimdir, hamaratlık ödülleri kazanacak biri sayılmam. Ne var ki, bir kez çalışmaya başlayıp da bir vizyonun, bir düşünce dizisinin büyüsüne kapılarak içimi bunlarla doldurmaya göreyim, bir kez söz konusu düşünceleri güçlü bir isteksizliği yenerek yazıya geçirmeye kalkmayayım, gözüm başka hiçbir şey görmez artık, bundan daha önemli bir şey bilmem. Öyle saatler vardı ki, bütün Hollanda 65 numaralı odada kermesi kutlayabilir, pek tınmazdım; çünkü o yalnızlık içinde sürdürülen fantastik ve tehlikeli sabır oyunuyla kendimden geçmiş, büyülenmiş olurdum, oyun bir koza gibi beni sarıp sarmalar, harıl harıl çiziktiren kalemimle, düşüncelerimin peşinden kan ter içinde koşturup dururdum. Cümleler kurar, bir sel gibi akıp gelen çağrışımlar arasında seçmelere başvurur, inatla bekledikten sonra oltama takılan uygun sözcükleri çekip alırdım. Okuyucuları pek hayrette bıraksa da biz yazarlar için yazıp çizmek her zaman heyecan ve coşku dolu, müthiş bir iştir, küçücük bir kayıkla açık denizde çıkılan bir yolculuktur, tek başına gerçekleştirilen bir uçuştur evrende. Bir yandan tek bir sözcük arayıp kendilerini size buyur eden üç sözcükten birini seçerken, diğer yandan kurulmaya çalışılan cümlenin bütününde istenen duygu ve sesi yitirmemeye çalışmak; bir yandan cümle örslerde dövülür, cümle için belirlenmiş mimari yapı gerçekleştirilmek istenip iskele parçalarını birbirine tutturan vidalar sıkılırken, diğer yandan bütün bölümü, kitaptaki bütün ses ve oranları şu ya da bu yoldan gizemsel şekilde her vakit el altında bulundurmak bir sinir törpüsüdür. Benzer bir gerilim ve konsantrasyonu yalnızca resim çalışmalarında yaşadım ben. Resim yaparken de durum hiç farklı değil. Kullanılan her rengi komşu renge doğru dürüst ve titizlikle uydurmak hoş bir şey, bir zorluğu yok. İnsanın öğrenebileceği, sonra da canı istedikçe başvura-

bileceği bir uğraş. Ne var ki, bunun dışında resmin tüm parçalarını, henüz yapılmamış, henüz gözle görülmeyen parçalarını da gerçek anlamda hep göz önünde bulundurmak, hep göz önünde tutmak, birbiriyle kesişen titreşimlerin bütün o çok güzel ağını duygularda yaşamak: İşte şaşılacak ölçüde güç olan ve ancak seyrek üstesinden gelinen şey budur.

Sözün kısası, edebiyat çalışmalarında yoğun bir dikkate öylesine gereksinim var ki, üretim sürecinde engelleyici ve aksatıcı dış etkenlerle kolayca başa çıkabiliyor insan. Ancak rahat bir masada, kusursuz bir ışık altında, alıştığı yazı malzemesiyle özel kâğıtlar üzerinde yazıp çizebileceğine inanan yazar bende kuşku uyandırır. Dış kolaylık ve rahatlıklar elbette farkına varılmadan aranır yazılıp çizilirken ama bunlarsız da olur. Dolayısıyla, yazıp çizmelerimle kendim ve 64 numara arasına bir mesafe koymayı, aramıza ayırıcı bir duvar çıkmayı başardım çokluk, bu duvar da bir saatlik bir süre beni çalışırken koruyup esirgedi. Ne var ki, yorulmaya başlar başlamaz –üst üste birikmiş uykusuzlukların da hayli katkısı oluyordu bunda– rahatsızlıklar yine baş göstermekte gecikmiyordu.

Uykuda durum çalışırkenki durumdan çok daha kötüydü. Burada benim salt psikolojik temele oturttuğum uykusuzluk kuramını açıklamak gibi bir niyetim yok. Ben yalnız şu kadarını söylemek istiyorum ki, çalışma sırasında beni teşvik eden güçlerin yardımıyla Hollandalıya karşı geçici süre bağışıklık kazanıp çalışmama yoğunlaşarak 64 numaralı odanın üzerinden atlayıp geçmeyi zaman zaman başarmama karşın, uyuma girişimlerimde söz konusu mutluluğa kavuşamıyordum.

Gelgelelim, uyuyamayan biri bu derdi uzunca süredir çekiyorsa, insanların büyük çoğunluğunun aşırı sinirsel yorgunluklarda yaptığı gibi gerek kendisine, gerek çevresine karşı yadsıma, kin, hatta yok etme duyguları besler

içinde. Benim en yakın çevrem de yalnızca Hollandalıdan oluştuğu için, uykusuz geçirdiğim gecelerde yavaş yavaş Hollanda'ya karşı ruhumda nefret, içerleme ve kin duyguları birikti. Öyle duygular ki, gerilimler ve taciz edici olaylar durmadan sürüp gittiği için gündüzleri dağılıp kaybolma fırsatı bulamıyordu. Hollandalı tarafından uyumam engellenmiş, yorgunluktan, bir türlü dindirilemeyen huzur özleminden ateşler içinde kavrularak yatakta yatıp da bitişiğimdeki komşumun doygun, sert ve sağlam adımlarla odasında gezindiğini, o sağlam, güçlü devinimlerinden geri kalmadığını, o etkili seslerin ağzından çıktığını işitince kendisine karşı şiddetli bir kin duyuyordum.

Ancak söz konusu durumlarda her zaman belli bir ölçüde nefretlerimin saçmalığının ayrımına varmıyor değildim; ikide bir duyduğum nefreti gülümsemeyle karşılıyor, böylece onu yumuşatmayı başarıyordum. Ne var ki, bu kişisellikten uzak, yalnızca uykumu sekteye uğratan tacizlere, kendi sinirliliğime, aradaki kapının yeterince kalın olmayışına yönelen kin ve nefretim gün geçtikçe tarafsızlığını yitirdi, tek bir odak üzerinde toplanmaya başladı; giderek daha aptalca, daha tek yanlı ve kişisel nitelik kazanarak başıma bela kesildi. Sonunda Hollandalının kişisel suçsuzluğunu düşünüp bunu kendi kendime kanıtlamaya çalışmam bir işe yaramadı. Artık Hollandalıdan yalnızca bana gerçekten rahatsızlık verdiği, gecenin bir yarısında belki gerçekten saygısızca paldır küldür yürüdüğü, bağıra çağıra konuştuğu ve güldüğü saatlerde değil, kısaca her zaman nefret etmeye başlamıştım. Evet, şimdi tam anlamıyla ondan nefret ediyordum. Gerçek, naif, aptalca bir nefretti bu, başarısız küçük bir Hıristiyan işadamının Yahudilere, komünistlerin kapitalistlere duyduğu türden bir nefretti; budalaca, insanlıkla bağdaşmayan, mantıkdışı ve aslında ödleklik ya da kıskançlık taşan bir nefret; öyle bir nefret ki, başkalarında görmek beni

her zaman pek üzmüştü; politikayı, ticaret hayatını, kamu yaşamını zehirleyen bir nefretti, kendimi bu nefreti duyabilecek biri gibi görmemiştim hiçbir zaman. Bundan böyle yalnızca komşumun öksürmelerinden, komşumun sesinden nefret etmiyor, nefret duygularım onun kendini, onun gerçek kişiliğini hedef alıyordu. Diyelim gündüz, neşe içinde, hiçbir şeyden habersiz karşıma çıksa, kendisine sanki kırk yıllık bir düşmanımmış ve bana zarar verecek biriymiş gibi bakıyordum, bütün felsefem de duygularımı dışa vurmamı engellemekten başka işe yaramıyordu. Tıraşlı şen yüzü, kalın gözkapakları, etli ve neşeli dudakları, modaya uygun yeleğinin altında göbeği, yürüyüşü, davranışı, bütün bunları iğrenç buluyordum. En çok nefret ettiğim şey ise güçlülüğünün sayısız dışavurumuydu; sağlıklı, dayanıklı biri olması, gülmesi, keyfinin yerindeliği, enerjik devinimleri, bakışlarındaki üstünlük taşan umursamazlıktı, biyolojik ve sosyal üstünlüğünün bütün bu belirtileriydi. Kuşkusuz, sağlıklı ve keyfi yerinde biri olup halinden memnun bir beyefendi rolünü oynamak kolaydı; değil mi ki gece gündüz başkalarının uykusundan, başkalarının güç ve kuvvetinden beslenilip geçiniliyordu; değil mi ki komşularının saygısının, sessizce katlanmalarının, kendilerini tutup duygularını açığa vurmamalarının sürekli tadı çıkarılıyor, yudumlanıyor ama bizzat hiç engel tanınmayıp ortalık gürültüye boğuluyordu. Şeytan görsün şu Hollandalının yüzünü! Uçan Hollandalıyı hayal meyal anımsıyorum. O da Tanrı'nın belası bir cin, insanlara eza ve cefa eden bir hayalet değil miydi? Ama özellikle anımsadığım Hollandalılar var ki, yazar Multatuli'nin[1] kaleminden çıkmıştır, ensesi kalın

1. Asıl adı Eduard Douwes Dekker (1820-1887), Hollandalı yazar; *Max Havelaar* isimli romanında Hollandalıların sömürgelerinde tanık olduğu sömürü düzenini şiddetle eleştirdi. (Ç.N.)

zevkperest ve para babalarıdır, servetlerini ve doymuş babacanlıklarını Malezyalıları sömürmelerine borçludurlar. Sen çok yaşa Multatuli!

Benim nasıl düşünüp hissettiğimi, inancımı ve tasarım dünyamı biraz olsun bilen dostlarım bu yakışıksız durumdan ne çok acı çektiğimi, suçsuz birine karşı saplantı niteliği taşıyan, gönlümün onaylamadığı bu kin ve nefretin beni ne çok rahatsız edip bana ne çok eziyet verdiğini canlandırabilir hayalinde. Bütün bunların da nedeni "düşmanımın" hiç suçu olmayışı ya da kendisine haksızlık ettiğim duygusunun içimde yaşaması değildi, her şeyden önce davranışımın saçmalığından kaynaklanıyordu bu, benim yaşam içindeki davranışım ile bilgim, inancım ve dinim arasındaki derin ve köklü çelişkiden doğup çıkıyordu. En çok inandığım, hepsinden kutsal bulduğum tek düşünce varsa, dünyanın bir birlik ve bütünlük oluşturduğu, tüm çilelerin, tüm kötülüklerin kendimizi bundan böyle bir bütünün ayrılmaz parçaları olarak duyumsayamadığımızdan, Ben'imizin kendine gereğinden fazla önem vermesinden kaynaklandığı düşüncesidir. Hayatımda çekmediğim acı kalmadı, pek çok haksızlıkta bulundum, aptalca ve tatsız pek çok işe burnumu soktum ama her seferinde esenliğe çıkmayı başardım yeniden, Ben'imi unuttum, gözden çıkardım, birlik ve bütünlüğü duyumsadım, iç ve dış, ben ve dünya arasındaki çelişkinin bir yanılsama olduğunun ayrımına vardım, gözlerimi yumup isteyerek birlik ve bütünlüğün içerisine karışıp kayboldum. Kolay olmadı hiç, kutsallığa benim kadar az yetenekli kimse yoktu ama yine de dönüp dolaşıp Hıristiyan teologların "hidayet" diye nitelediği o güzelim mucizeyi karşımda buldum; o tanrısal uzlaşmayı, diretmelerden el çekişi, gönülden rıza göstermeyi, Hıristiyanlıkta olduğu gibi "Ben" denilen şeyi aradan çıkarmayı ya da Hintlilerdeki birlik ve bütünlük bilinci-

ni buldum. Tanrım, işte yine birlik ve bütünlüğün tümüyle dışına savrulmuştum; tekliğe düşmüş, acı çeken, nefret eden, düşman bir Ben'e dönüşmüştüm. Başkalarının da durumu benimkinden farklı değildi, ona şüphe yoktu, ben yalnız değildim bu konuda, bir yığın insan vardı ki, yaşamları bir savaştı, kavga dövüşe başvurarak Ben'lerinin çevre karşısında tutunma girişimiydi, birlik düşüncesinden, sevgi, uyum düşüncesinden haberleri yoktu bu insanların, söz konusu düşünce kendilerine yabancıydı, aptalca ve güçsüz görecekleri bir düşünceydi. Hatta çağdaş insanın pratikteki dini Ben'inin ve savaşımının yüceltilip ululanmasından oluşuyordu. Ne var ki, bu Ben duygusunda ve Ben savaşında kendini rahat hissetmek ancak naif kimselerin, güçlü ve cesur doğa insanlarının işiydi; bilenlerin, çilelerde gözleri görmeye başlamışların ve acılarda incelmişlerin söz konusu savaşta mutluluk aramaları yasaktı, onlar için mutluluk yalnızca Ben'in gözden çıkarılmasında, birlik duygusunun yaşanmasında saklıydı. Tanrım, kendi kendilerini sevip düşmanlarından nefret edebilen saf insanlar ne mutluydu! Kendi kendilerinden asla kuşkuya düşmemiş, çünkü ülkelerinin sefalet ve felaketinde kendilerinin sözde en ufak bir sorumluluğu olmamış, tüm sorumluluğu doğal olarak Fransızlara, Ruslara ya da Yahudilere, kim olduğu fark etmeyecek birine, kısacası bir başkasına, bir "düşmana" yükleyen yurtseverlere ne mutluydu! Belki bunlar yeryüzündeki insanların onda dokuzunu oluşturmaktaydı, barbarca ilkel dinlerinde gerçekten mutluydular, belki aptallıklarının ya da son derece kurnaz düşünce düşmanlıklarının zırhına bürünmüş, kıskanılacak kadar şen ve kolay bir yaşam sürüyorlardı. Oysa bu da nihayet alabildiğine kuşku götüren bir şeydi, çünkü o insanların mutluluğuyla benim mutluluğum, o insanların çektiği çilelerle benimkiler için ortak bir ölçüt nerede bulunabilirdi?

Uzun, kahredici uzunlukta bir geceydi bunları düşündüğümde. Bitişiğimde öksürüp aksıran, tüküren ve aşağı yukarı gezinen Hollandalının bir kurbanı olarak yatıyordum, ateşler içinde, yorgunluktan bitkin, uzun boylu okumalardan (başka da ne yapabilirdim?) gözlerime bir hal olmuş, yatakta yatıyor, artık bu duruma, bu eziyete, bu yüzkarasına bir son verme gereğini duyuyordum. Bu açık seçiklik, bu inanç ya da karar içimde bir seher vaktinin aydınlığı gibi soğuk ve parlak belirir belirmez, "bu çilenin sona erdirilip çözüme kavuşturulması" azmi ruhumda tüm berraklık ve sağlamlığıyla kendini belli eder etmez, ilkin özel bir acıyı göğüsleyen sinirleri bozuk insanların aşinası bulunduğu o bayağı hayaller boy gösterdi içimde. Bana öyle geldi ki, bu yürekler acısı durumdan beni alıp çıkaracak yalnızca iki yol vardı ve ikisinden birini seçmem gerekiyordu: Ya kendi elimle canıma kıyacaktım ya da Hollandalı beyle kapışacak, gırtlağına sarılıp kendisini yenilgiye uğratacaktım. (Tam bu anda Hollandalı'nın kuvvetle öksürdüğünü duydum.) Her iki düşünce de biraz çocuksu sayılmasına karşın güzeldi, esenliğe kavuşturabilirdi beni. Alışılmış, sık sık üzerinde düşünülüp kafa yorulmuş yollardan birine başvurarak kendini temize havale etmek, bunu, "Şimdi gırtlağını keseyim de görün siz!" der gibi çocuksu bir intihar düşüncesiyle gerçekleştirmek güzeldi doğrusu. Öbür düşünce de, kendi yerime Hollandalının gırtlağına sarılıp boğmak ya da bir kurşunla canını cehenneme yollamak, vahşi ve kaba dirimselliği karşısında zaferi kazanmış olarak bu işten kendim sağ çıkmak düşüncesinde de bir güzellik saklıydı.

Ne var ki, ya kendimin ya da düşmanımın hayatını söndürmeye ilişkin bu naif hayallerin çok geçmeden arkası kesildi. İnsan bir süre kendini bu hayallere kaptırabilir, bu düşlere kaçıp sığınabilirdi; ama düşler çok geçmeden sararıp solmuş, büyüselliğini yitirmişti, söz konu-

su labirentlerde kısa süre gezinip dolaştıktan sonra içimdeki istek güçsüz düşmüştü. Bu isteklerin belli bir andaki taşkın hayallerden başka şey sayılamayacağını, aslında ne kendimin, ne Hollandalının gerçekten kanlısı olmak gibi bir eylemi gerçekten ve ciddi olarak arzulamadığımı kendi kendime itiraf etmeden duramadım. Onun otelden uzaklaşıp gitmesi bana fazlasıyla yeterdi. Olayı görüntülere dönüştürüp kafamda canlandırmak istedim, ışığı yakıp komodinin gözünden yol tarifesini çekip çıkardım, zahmetten kaçmayıp eksiksiz bir yolculuk planı hazırlamaya koyuldum. Plana göre Hollandalı bey yarın sabah çok erken bir saatte otelden ayrılacak ve bir an önce ülkesine dönecekti. Böyle bir planı kotarma işi biraz neşelendirip keyiflendirdi beni; adamın sabahın köründe, ürkütücü, serin bir saatte yataktan kalktığını hayalimde canlandırdım, onun 64 numaralı odada son kez elini yüzünü yıkayıp giyindiğini, ayaklarına botlarını geçirip kapıyı arkasından çat diye vurarak kapadığını görüp işittim. Arabaya atlayıp soğukta üşüyerek istasyona gitti, trene binip yola çıktı, sabahleyin sekizde Basel'e vardı, burada Fransız gümrükçüleriyle tartıştı. Hayalimde onu buradan ne kadar uzağa alıp götürdümse, o kadar rahatladı içim. Ne var ki, daha Paris'te hayal gücüm pes etti, bütün plan da adamı Hollanda sınırına ulaştırmamdan çok önce suya düştü.

Bütün bunlar bir oyundu yalnızca. Düşmanın, içimdeki düşmanımın bu kadar basit, bu kadar ucuz yoldan işi görülecek gibi değildi; çünkü önemli olan, Hollandalıdan bir şeyin intikamını almak değil, onun karşısına değerli, olumlu ve bana yaraşır bir tutumla çıkabilmemdi. Üzerime düşen şey çok açıktı: O değersiz nefret ve kini içimden söküp atacak, Hollandalıyı sevecektim. O zaman dilediği gibi öksürüp tükürebilir, bağırıp çağırabilirdi; kendisinden üstün bir konuma ulaşacaktım o za-

man, yaptıklarına karşı bağışıklık kazanacaktım. Yeter ki,kendisini sevmeyi başarayım, onun bütün sağlıklılığı, bütün dirimselliği para etmeyecekti, o zaman benim olacaktı kendisi, o zaman adamın görüntüsü bütünlük kazanacaktı nihayet. Peki daha ne bekliyordum, değerli bir amaç vardı ortada; yapılacak şey, uykusuz geçecek gecemi iyi değerlendirmekti.

Üstesinden geleceğim ödev basitliği ölçüsünde güçtü, doğrusu hemen bütün geceyi bu ödevin üstesinden gelmeye çalışmakla geçirdim. Hollandalıyı değiştirecek, üzerinde çalışıp bir başka kişiye dönüştürecektim; onu yeniden yaratıp kin ve nefretimin nesnesi, çektiğim acıların kaynağı olmaktan çıkaracak, sevgimin, ilgimin, duygudaşlığımın, kardeşliğimin nesnesi durumuna sokacaktım. Bunu başaramadım mı, onu bir potada eritip bir başka kalıba sokmamı sağlayacak ısıyı yüreğimde yakalayamadım mı işim bitikti; o zaman Hollandalı bey boğazımda düğümlenip kalacak, ileride de pek çok gece ve gündüz bu lokma beni boğmaya çalışacaktı. Yapılacak şey, o değerine paha biçilmez, "Düşmanlarınızı seviniz!" sözünün gereğini yerine getirmekti sadece. İncil'deki bütün o dikkate değer bir zorlayıcılığı içeren sözlere yalnız ahlaksal açıdan, yalnız "Bunu yapman gerekiyor!" şeklinde buyruklar gözüyle bakmıyordum ben, benim için bu sözler gerçek bir bilgenin dostça imalarıydı; bilge bize işaret ediyor, "Bu sözün gereğini eksiksiz yapmayı dene bir, bak bunun ne çok iyiliğini göreceksin," diyordu. Biliyordum ki, bu sözler sadece en yüce ahlaksal buyrukları değil, ruha yönelik mutluluk öğretisinde en yüce ve en akıllıca şeyi de içermekte, İncil'deki bütün sevgi kuramı, öbür anlamları dışında alabildiğine incelikli düşünülüp kotarılmış ruhsal bir teknik olmanın önemini de taşımaktaydı. Bu durumda kavuşacağım esenlikten beni ayıran şeyin, henüz gereği yerine getirilmemiş olarak kar-

şımda duran düşmanımı sevme zorunluğu olduğu açıktı, en acemi ve en naif bir psikanalist bile bunun doğruluğunu onaylamaktan başka bir şey yapamazdı.

Diyeceğim, üstesinden geldim, bir lokma gibi boğazımda düğümlenip kalmadı Hollandalı, kendisini bir potada eritip bir başka insana dönüştürdüm. Ancak kolay olmadı, terletti beni, uğraştırdı, alabildiğine gerilimli iki-üç saatime mal oldu ama sorun da çözümlendi.

Baş belası Hollandalıyı, hayalimde olabildiğince belirgin canlandırmakla işe başladım. Öyle ki, elde parmaklar, ayakta ayakkabı, gözde kaş, yanakta bir kırışıklık, hepsi tamamdı; kendisini tastamam gözlerimin önünde görüyordum, onu tümüyle içime aktarmıştım, onu yürütebiliyor, oturtabiliyor, güldürebiliyor ve uyutabiliyordum. Sabahleyin dişlerini fırçalarken, geceleyin başı yastıkta uykuya dalarken gözlerimin önünde canlandırdım onu; gözkapaklarının yorgun düştüğünü, boynunda bir gevşemenin belirdiğini, başının yumuşacık aşağı sarktığını gördüm. Onu bu kıvama getirmem bir saat sürdü sanırım. Böylece pek çok şey kazanılmıştı. Bir şeyi sevmenin bir yazar için anlamı şudur: O şeyi kendi hayal gücü içine aktarmak, burada onu ısıtıp bakımını yapmak, onunla oynamak, kendi ruhuyla onun içine sızmak, kendi nefesiyle ona dirimsellik kazandırmak. Ben de düşmanım karşısında öyle davrandım, sonunda düşmanım benim oldu, benim içime girip yerleşti. Neyse ki boynu biraz kısaydı, yoksa bunu kuşkusuz başaramazdım, boynu imdadıma yetişmişti. Hollandalı düşmanımı artık istediğim gibi soyup giydirebiliyor, ayaklarına şort geçirebiliyor, redingotla dolaştırabiliyordum; istersem bir kayıkta, istersem öğle yemeği için bir masa başında oturtabiliyordum onu; diledim mi bir asker, diledim mi bir kral, bir dilenci, bir köle, ihtiyar biri ya da bir çocuk kılığına sokabiliyordum. Birbirinden bu kadar değişik kılık-

ların her birinde boynu kısalığını, gözleri biraz ileri fırlamışlığını kaybetmiyordu. Bunlar onun zayıf noktalarıydı, kendisine saldırılarımı bu noktalardan yöneltiyordum. Ancak, onu gençleştirebilmem, genç bir eş, bir nişanlı, bir üniversiteli, bir ilkokul öğrencisi olarak karşımda görebilmem epey zaman aldı. Kendisini daha da gerilere götürüp küçük bir oğlana dönüştürmenin üstesinden geldikten sonradır ki, boynuna karşı ilk kez bir sempati duydum. Bu güçlü ve enerjik yapılı oğlandaki o hafif astıma yatkınlık belirtilerinin anne ve babasını tasa ve kaygılara sürüklediğini görünce, yüreğimi bir acıma duygusu kapladı, bu duygunun yumuşacık yolunda ilerleyen düşmanım da gönlümü kazandı. Ben de acımanın o yumuşak yolunu izlemeye koyuldum, artık fazla bir hüner gereksizdi, ilerideki yılları ve aşamaları da ürettim hayalimde. Onu şimdikinden on yaş daha ihtiyarlatıp kendisine ilk felç olayını yaşatır yaşatmaz, baktım Hollandalı düşmanımdaki her şey dokunaklı bir edayla etkili olmaya başladı, etli dudakları, ağır gözkapakları, fazla bir esnekliği içermeyen sesi, her şeyi sevimli bir nitelik kazandı, onu yoğun imgelem gücümde hayalî bir ölümle yüz yüze getirmeye kalmadan insanlığıyla, güçsüzlüğüyle, ileride ister istemez ölecek oluşuyla aramda öylesine kardeşçe bir bağ kuruldu ki, kendisine karşı duyduğum bütün alerji çoktan silinip gitti. İçimi bir neşe sardı, gözlerini iyice kapadım dostumun, benimkileri de yumdum, sabah olmuştu artık, gece uzun boylu hayal kurmalardan enikonu bitkin düşüp, kendimi bir hayalet gibi yastıkların, yorganların üzerine bıraktım.

Ertesi gün ve ertesi gece bol bol fırsat çıktı, Hollandalıyı yenilgiye uğrattığımı saptadım. Hollandalı dostum artık gülebilir, öksürebilirdi, o pek sağlıklı vücuduyla dilediği gibi ayaklarını yere basabilir, paldır küldür odasında dolaşabilir, dilediği gibi sandalyeleri sağa sola oynata-

bilir ya da nükteler savurabilirdi, bundan böyle beni çileden çıkaramayacaktı. Gündüzleri güzel güzel çalışabilir, geceleri güzel güzel dinlenebilirdim.

Kazandığım zafer büyüktü ama yine de uzun süre keyfini çıkaramadım, zafer gecesinden sonraki ikinci sabah Hollandalı ansızın otelden ayrıldı, böylece zaferi kazanan yine kendisi oldu, beni tuhaf bir düş kırıklığına uğramış durumda geride bıraktı, çünkü güçlükle kazanılmış sevgimden ve dokunulmazlığımdan yararlanabileceğim bir fırsat ele geçiremeyecektim. Hollandalının bir zaman öylesine yürekten özlediğim gidişine şimdi adeta üzüldüm.

Boş kalan 64 numaralı odaya o ucu lastik geçmeli bastonlardan biriyle saçları ağarmış, ufak tefek bir kadın taşınmıştı, kendisini ancak seyrek görebiliyor, sesini seyrek işitiyordum. İdeal bir oda komşusuydu, asla rahatsız etmiyordu beni, asla bende öfke ve düşmanlık duyguları uyandırmıyordu. Ne var ki, böyle olduğunu ancak şimdi, sonradan görebilmiştim. Pek çok gün komşum bana sürekli bir düş kırıklığı hissettirdi; sanki odada yine Hollandalı, benim sonunda kendisini sevmeyi başarabildiğim Hollandalı kalsa daha memnun olacaktım.

Hoşnutsuzluk

Bugün Baden'e geldiğim ilk günü düşündüğümde, o günkü çocuksu umutlarımı, banyo kürüne saf saf bel bağlayışımı, hatta çok yakışıksız denecek büyüklenme ve çocuksu bir kasıntıyla kendimi nispeten genç ve dinç biri, umutla bakılabilecek hafif bir hasta olarak değerlendirmemi aklımdan geçirip o ilk günlerin kaygılardan uzak oyunsu ilkel havasını, banyo kürüne beslediğim o ilkel, o büyülü inancı, gut hastalığımın zararsızlığını ve şifaya kavuşabilirliğini, sıcak kaynak sularını, kaplıca hekimini, diyatermiyi, kuvars lambasını anımsadığımda, içimdeki bir dürtüye uyarak aynanın karşısına geçip kendi kendime dilimi çıkarmanın zorlukla önüne geçiyorum. Tanrım, bu kuruntular nasıl da kaybolup gitti zamanla, bu umutlar nasıl da söndü; kaplıcaya yeni adımını atan, dimdik yürüyüp esnek bacaklarla gülümseyen kişiden, kendinden hoşnut, Malakka bastonuna dayanarak güle oynaya Kaplıca Yolu'ndan tin tin aşağı inen kişiden ne kaldı geriye! Şimdi kendime gerçek bir maymun gözüyle bakıyorum. Evet, o zamanlar oynayıp durduğum, Malakka bastonu gibi süs olarak yanımda taşıdığım hayli iyimser, cilalanıp perdahlanmış, her türlü uyum girişimine hazır, dünyaya açık felsefemden geriye ne kaldı!

Gerçi Malakka bastonum henüz hiçbir değişikliğe

uğramış değil. Daha dün banyolara bakan görevlinin önerisini içerleyerek geri çevirdim, sevimli bastonumun ayağına o lanet olası lastik geçmeyi taktırmaya yanaşmadım. Ama kim bilir, yarın yinelenirse bakarsın benimseyebilirim öneriyi.

Müthiş ağrılarım var, yürürken değil yalnızca, otururken de dolayısıyla, önceki günden beri hemen hiç yataktan çıkmadım. Sabahları iki küçük taş basamağı tırmanıp banyo havuzundan çıkmakta enikonu zorlanıyorum, soluk soluğa, kan ter içinde kalarak parmaklığa tutunup yukarı çekiyorum kendimi, havluya sarınacak gücü zor buluyorum, ardından kendimi sandalyenin üzerine bırakıp ister istemez bir süre dinleniyorum. Terliklerimi giyip ropdöşambrımı sırtıma geçirmek hiç hoşlanmadığım bir şey: Kükürtlü suya, oradan asansöre ve asansörden yatak odama gidebilmek için geride bırakmam gereken yol son derece zahmetli, sonu gelmeyen, eziyetli bir yolculuk benim için. Bu sabah yolculuğunda akla gelebilecek bütün çarelerden yararlanıyor, banyolara bakan görevliye, kapı direğine, karşıma çıkan korkuluklara tutuna tutuna duvarlar boyunca el yordamıyla ilerliyorum, ayaklarım ve sırtımı hiçbir estetik kaygıyı umursamaksızın, bir vakit (aman Tanrım, ne anlatılmayacak kadar uzun zaman geçmiş üzerinden!) denizaslarına haklı olarak benzeteceğimi sandığım o yaşlı kadınınkini anımsatır biçimde hantal, kasvetli, yarı yüzer gibi oynatıyorum. Nasıl ki alaylı, yakışıksız bir sözcük geri dönerek alay edenin başına, yaptığından ötürü onu cezalandırırcasına çullanırsa, şimdi de buna örnek bir durum gerçekleşiyor.

Sabahları yatağın kenarında oturup eğilerek ayakkabılarımı giymeye, bu azap verici işi görmeye bir türlü yanaşmak istemediğimde ya da banyodan sonra, ölesiye yorgun, yarı uyuklayarak oracıktaki sandalyeye yığılıp kaldığımda, belleğim daha kısa bir süre, daha bir-iki haf-

ta önce sabahları yataktan çıkar çıkmaz var gücümle ve titizlikle solunum egzersizlerine koyulduğumu, göğüs kafesimi açıp yayarak, karnımı içeri çekerek ciğerlerimde birikmiş havayı kontrollü ve ritmik şekilde, adeta bir obuadan çıkar gibi dışarı saldığımı bana anımsatıyor. Bir zaman dümdüz uzanan bacaklarım ve gerilmiş dizlerimle parmak uçlarımın üzerinde yaylanarak durabildiğim, dizlerimi yavaş yavaş, iyice bükerek, bütün o sevimli jimnastik numaralarını yapabildiğim belki doğrudur ama ben artık buna pek inanmıyorum.

Ne var ki, banyo kürünün hemen başında bu tür tepkilerin görülebileceğini, banyoların insanı pek halsiz düşürdüğünü, küre yeni başlayan bazı hastalarda ağrı ve sızıların daha da azacağını söylemişlerdi. Evet, ben de başımı sallayıp onaylamıştım söylenenleri. Ama yorgunluğun böylesine kahredici boyutlara ulaşabileceğini, ağrı ve sızıların böylesine güçlenip insanı kıvrandıracağını aklımın ucundan geçirmemiştim. Sekiz gün içinde yaşlanmış bir adam olup çıktım, otelin içinde ya da bahçesinde sağa sola serpiştirilmiş banklara çöküyor, her defasında bin bir güçlükle doğrulup kalkabiliyorum; merdivenleri tırmanamaz duruma düştüm, asansör görevlisinin yardımı olmadan ne asansöre binebiliyor ne asansörden çıkabiliyorum.

Ayrıca, dış dünyadan da beni düş kırıklığına uğratan pek çok olay gelip çullandı üzerime. Zürich'te topu topu birkaç kilometre uzakta pek çok yakın dostum bulunuyor, rahatsız olduğumu ve banyo kürü için buraya geldiğimi biliyorlar. Hatta Zürich'ten geçerken kendilerine uğradığım iki dostum, Baden'e gelip beni ziyaret edeceklerine söz vermişti. Ama gelen giden olmadı, kuşkusuz ileride de olmayacak. Onların sözüne bel bağlayıp sevinmem de, benim kökü asla kazınmayacak çocuksu davranışlarımdan biridir yine. Hayır, gelmezler doğal

olarak, biliyorum çünkü, işleri başlarından aşkın bu zavallı, bu acı çeken insanların çokluk tiyatrodan, restoranlardan, davetlerden eve dönerek hayli geç vakit yatağa yattıklarını biliyorum. Aptallıktan başka şey değildi bunu düşünmeyişim, benim gibi hasta ve sıkıcı birini güle oynaya ziyarete geleceklerini bir çocuk saflığıyla bekleyişim. Ama ben her zaman en olağanüstü umutlara, en abartılı beklentilere kaptırıyorum kendimi. Diyelim biriyle tanıştım da cana yakın buldum, en iyi şeyler beklenebilecek biri gözüyle bakıyorum ona, üstelik bunu ondan istiyorum. Yanıldığımı anlayınca da büyüden kurtuluyorum, gözüm açılıyor ve üzülüyorum. Oteldeki oldukça sevimli genç kadın konusunda da aynı şey geldi başıma; birkaç defa sohbet etmiştik, kendisinden pek hoşlanmıştım. Sevdiği kitaplarla ilgili olarak bana eğlendirici birkaç berbat kitabın ismini verince, bir an irkilir gibi oldum ama hemen ardından benim gibi uzman birinin edebiyat alanında başkalarından sağlıklı bir yargı ve anlayış beklemeye hakkı olmadığını geçirdim içimden. Verilen kitap isimlerini sineye çektim, kendimi toparlayıp ileride de genç kadına en iyi ve en soylu davranışların kendisinden bekleneceği biri gözüyle bakmayı sürdürdüm. Dün akşam da müzik salonunda o cinayeti işledi! Bu hoş, şen şakrak, hatta sevimli kadın, yanımda bir çocuğu kuşkusuz dövmeyecek, bir hayvana işkence etmeyecek bu hanımefendi, benim huzurumda, şen bir yüz ve masum gözlerle piyanonun başına oturup acemi ama güçlü elleriyle on sekizinci yüzyıldan tatlı bir mönüeti rezil etti, canına okudu! Ben dehşete düşmüş, hüzne boğulmuştum, utancımdan yüzüm kızarmıştı; ama kötü bir şeylerin olup bittiği benden başka salonda kimsenin dikkatini çekmemişti, içimdeki aptalca duygularla tek başıma kalmıştım. Tanrım, yalnızlığımı, kendi inimi ne büyük bir özlemle aramıştım, bu inden hiç çıkmamam

gerekiyordu aslında, bu in yeterince çile, yeterince yoksulluk doluydu ama piyanolar yoktu içinde, edebiyat söyleşilerine, benden başka okumuş insanlara yer yoktu.

Ve bütün tedaviye, bütün kaplıcaya korkunç derecede iğrenç gözüyle bakmaya başlamıştım. Bildiğim kadarıyla, oteldeki müşterilerden büyük bölümü Baden kaplıcalarına ilk kez gelmiyordu, çoğunun altıncı, onuncu gelişiydi bu; olasılıklar hesabına göre, benim durumum da onlarınki gibi, bütün metabolizma hastalarınınki gibi olacaktı, rahatsızlığım yıldan yıla kötüleşecek, iyileşme umudu kaybolup yerini bu gibi banyolarla yılda hiç değilse bir süre için biraz rahatlama düşüncesi alacaktı. Her ne kadar kaplıca hekimi iyileşme konusunda verdiği güvenlerinden hiç şaşmıyorsa da, bu onun mesleğinin gereğiydi nihayet, biz hastaların dıştan bakınca iyi görünmemizi, sağlık ve afiyetimize diyecek olmayan kimseler izlenimi uyandırmamızı ise bol ve zengin yiyecekler, renk bakımından da kuvars lambası sağlıyor, lamba esmerleştirip alabildiğine güzelleştiriyor bizi, yüksek yaylalardan az önce dönüp gelmiş, yüzlerinden kan damlayan kişiler gibi görünmemizi sağlıyordu.

Bu miskin ve pörsümüş kaplıca atmosferinde moral bakımından da çöküyor insan. Benim yıllar içinde uğraşıp didinerek edindiğim solunum, beden eğitimi ve az yiyecekle yetinmek gibi eski Spartalılara özgü birkaç olumlu alışkanlık uçup gitti elimden, hem de kaplıca hekiminin doğrudan desteği altında. Bu yetmiyormuş gibi başlangıçtaki gözlem ve çalışma hevesinin de yerinde neredeyse yeller esiyor. Bu *Pyschologia balnearia*'ya[1] yazık oldu diyemeyeceğim hani, zaten, başından beri el üstünde tutulacak bir şey değildi, belli bir amaca yönelik

1. (Lat.) Kaplıca psikolojisi. (Ç.N.)

yaratı çabasıyla ilgisi yoktu, bir oyalanmaydı sadece, göz ve el bileği için her gün yapılan küçük bir antrenmandı. Gelgelelim, tembellik buna da el koydu, artık fazla bir mürekkebe gereksinim duymaz oldum. Hollandalıya karşı elde ettiğim zafer olmasaydı –ki bu zaferi kazanmada da alabildiğine zorlanmıştım– iyiden iyiye sefil duruma düşecek, doğrusu batağa saplanacaktım. Bazı bakımdan gerçekten de saplandım. Her şeyden önce bir atalettir, neşesiz bir miskinliktir eline geçirdi beni, olumlu ve yararlı her türlü etkinlikten, özellikle bedenimin göstereceği en ufak bir çabadan uzak tutmaya başladı. En küçük bir gezintiye kalkışacak gücü bile kendimde bulamıyorum pek. Yemeğin ardından tıpkı banyolar ve tedavi seanslarından sonra olduğu gibi yatağa ya da şezlonga uzanıp kalıyorum. Düşünsel etkinlik konusunda soluğu nerede aldığım ise, geride sadece bir kırıntı bırakıp kaybolmuş ödev duygusuyla davranıp kaleme almak için hâlâ her gün bir saat kendimi helak ettiğim bu saçma sapan notları günün birinde okuduğum zaman anlaşılacak bakalım. Artık tümüyle tembellikten, halsizlikten, can sıkıntısından, miskinlik taşan bir uyuma isteğinden oluşan biriyim.

Yüz kızartıcı bir başka şey daha var ki, onu da çaresiz itiraf etmem gerekiyor. Çalışmak, düşünmek ve okumak hevesini artık pek duymayışım, gerek ruhsal gerek bedensel bakımdan her türlü zindeliği ve enerjiyi yitirmiş olmam zaten tek başına yeterince kötü bir şeydi ama iş şimdilerde giderek daha da sarpa sarıyor. Bu miskin kaplıca yaşamının özellikle yüzeysel, insanı aptallaştıran tarafına, o kof ve rezil yanına yönelmeye başladım. Örneğin, öğle yemeklerinde o nefis ve yağlı lokmaları oteldeki öbür konuklarla birlikte tıkınıyorsam, bunu başlangıçtaki gibi eğlence olsun diye, bir üstünlük ya da en azından bir ironi duygusuyla yapmıyorum; hayır, aç-

lığın ne olduğunu hanidir unutmama karşın bu nefis yiyecekleri can sıkıntısı içindeki bir insanın, şişko ve sevimsiz bir burjuvanın o salakça oburluğuyla günde iki kez yiyip yutuyorum. Akşam yemeklerinde çokluk biraz da şarap içtiğim oluyor, yatmadan bir şişecik bira yudumlamaya da alıştım; oysa hemen yirmi yıl var ki, ağzıma bira koyduğum yoktu. Başlangıçta biraz uyku ilacı gözüyle bakıyordum, bana öyle salık vermişlerdi çünkü; ama günler var ki, bunu alışkanlıktan ve oburluktan yapmaya başladım. İnsan, kötü ve aptalca şeylere ne çabuk da alışıyor, ne kolay haylaz bir köpeğe, ağzının tadını bilen besili bir domuza dönüşüyor, inanılacak gibi değil.

Ne var ki, yemeler içmelerle, avarelikler ve sağda solda yan gelip yatmalarla erdemsizliklere yatkınlığımın gözü doymadı. Bedensel kötü alışkanlıklar ve miskinlikler, düşünsel nitelik taşıyanlarla el ele yürüyor. Hiç ihtimal vermediğim bir şey gerçekleşti örneğin: Yalnızca düşünsel alanda o yorucu, hoyrat ve sakıncalı yollara sapmaktan kaçtığım yok artık, bu alanda da miskinlik ve oburlukla o yavaş, o sapık, aptalca şatafatlı, içerik bakımından kof oyalanmaları aramaya başladım; oysa öteden beri kendimi uzak tutmuştum bunlardan; söz konusu oyalanmalar yüzünden özelde burjuva sınıfını ve kentlileri, genelde zamanımızı ve uygarlığı bazen suçlamış, küçümsemiştim. Şimdi ise kaplıca sakinlerinin sıradan düzeyine o denli yaklaştım ki, bu oyalanmalardan bir bölümünü hor görmeyerek kendimi onlardan uzak tutmaya çalışmıyor, tersine başkaları gibi ben de bu oyalanmalara katılıp onları arıyorum. Uzun sürmeyecek, kaplıcada tedavi görenler listesini de okumaya koyulacağım bu gidişle (hastaların bu liste üzerindeki söyleşileri hiç akıl erdiremediğim bir şey). Frau Müller'le öğle sonralarını tümüyle romatizma çeşitleri ve bunlara karşı iyi gelen çay cinsleri üzerinde çene çalarak geçirecek, dostları-

ma sevgili çiftlerin ya da havuçtan insanların resimleriyle kartpostallar yollayacağım.

Uzun süre büyük bir titizlikle uzak durduğum kaplıca konserlerine şimdilerde de sık sık uğruyorum; öbür hastalar gibi bir sandalyede oturup önümden akıp giden hafif müziğe kulak kabartıyor, müzikle birlikte bir zaman parçasının, kaplıca sakinlerinin sahip olduğu bol ve geniş zamandan bir parçanın işitilip hissedilir şekilde önümden geçip gittiği gibi hoş bir duyguya kapılıyorum. Arada bir öyle oluyor ki, müziğin kendisi de, doğru dürüst çalınan birkaç enstrümanın salt duyulara yönelik uyarısı da gönlümü okşuyor, büyülüyor beni; yoksa çalınan parçaların ne biçiminden, ne içeriğinden bir şey bilincimden içeri sızıyor. Normalde salt biçim ve manüskrisini bile tiksintiyle karşılayacağım, sığ müzik parçalarını şimdi hiç yakınmadan sonuna kadar dinliyorum. On beş dakika, bazen yarım saat, can sıkıntısı içindeki öbür konuklar arasında çarpık bir konumda sandalyemde yorgun oturuyor, zamanın nasıl akıp gittiğini işitiyorum; başkaları gibi benim de yüzümde bir sıkıntı okunuyor; ben de başkaları gibi kafamın içi bomboş, boynumu ya da ensemi kaşıyorum, bazen de çenemi bastonumun sapına dayıyor ya da esniyorum. Yalnızca tek tük anlar oluyor, hiç beklemediği anda yakalanıp gözlerini bir ahırda açan bir bozkır hayvanı gibi ruhum yılgınlık ve isteksizlikle titriyor ama hemen ardından yine eski uykusuna dalıp sürdürüyor düş görmesini, yeraltında, Ben'siz; çünkü bu konser sandalyelerinde oturmaya başladım başlayalı ayrı düştük birbirimizden.

Ancak, benim de tümüyle kalabalığın bir parçası, sıradan bir kaplıca konuğu, can sıkıntısı içinde yorgun ve darkafalı bir insana dönüştüğüm şu sıra, bu notların ilk sayfalarında kendimi içinde yaşadığım dünyanın ve anlayış tarzının normal bir temsilcisi gibi göstermekle ne gü-

lünç ve düşüncesiz davrandığımı hissediyorum. İroni vardı bu davranışımın temelinde; ancak şimdi, belli normlara oturtulmuş bu günlük hayatın içinde yer aldıktan, bir salonda ruhumdan kopuk oturup bir çay ya da bir bardak bira yudumlar gibi hafif müzik yudumladıktan sonradır ki, bu dünyadan ne çok, ne yoğun şekilde nefret ettiğimi yine duyumsamaya başladım düpedüz. Çünkü bu dünyada artık yalnızca kendimden nefret ediyor, kendimi hor görüyor, kendimle alay ediyorum, o kadar. Hayır, bu dünyayla anlaşmak, onun içinde yer almak, onun içinde sivrilip saygınlığa ulaşmak –bunu şimdi varlığımın bütün hücrelerinde hissediyorum– asla bana göre değil; benim için yasak bir eylem, bildiğim ve mutluluğumu paylaşmakta gördüğüm bütün olumlu ve kutsal nesnelere karşı işlenmiş bir suç sadece. Ve yalnızca bu yüzden, yalnızca şu sıra bu suçu işlediğim, bu dünyayla anlaştığım ve onu benimsediğim için kendimi ölümcül derecede berbat durumda hissediyorum. Öyleyken ayak diriyorum davranışımda, miskinliğim durumu kavramama fırsat vermiyor, besili tembel bir mide, utanıp sıkılarak yakınan ruhtan daha güçlüdür.

Artık zaman zaman kaplıca kardeşlerimin söyleşi isteklerini de geri çevirmiyorum; yemekten sonra koridorun sağında solunda biraz ayakta dikilip politika, çeşitli para birimleri, hava durumu, banyolar üzerine konuşuyor, ayrıca yaşam felsefesine ve aile yaşamına ilişkin birbirimizinkine tıpatıp uyan tasa ve kaygıları açığa vuruyoruz. Genç insanların başında otoriter bir kişinin gerekliliğini, zaman zaman sıkıntıya düşüp kimi çile ve mihnetleri göğüslemenin insana yararı dokunacağını ve buna benzer pek çok şeyi daha başta, dünden hazır, onaylıyor, karnım nefis yemeklerle dolu, bu konuda en ufak bir itiraza kalkışmıyorum. Kimi vakit sesini yükseltiyor ruhum, hiçbir şeye aldırmaksızın oradan uzaklaşıp yalnız-

lığı arıyor (Tanrım, şu yalnızlık denen şey ne kadar da güç ele geçiriliyor burada) ama genelde ruhuma karşı da suç işlemiş, boş yere aptalca çene çalmaların, tembel ve düşüncesiz evet demelerin suçunu da işlemiş oluyorum.

Burada oyalanmak için yavaş yavaş edindiğim bir diğer alışkanlık da sinematograf. Şimdiye kadar pek çok akşamı sinemada geçirdim. İlk defasında bir yer bulup yalnız kalmak, başkalarının konuşmalarını dinlemek zorunluğundan kurtulmak ve Hollandalının etki alanından sıyrılmak için böyle bir yola başvurmama karşın, daha ikinci defasında eğlenip oyalanma isteğiyle (eskiden sözcük dağarcığımda yer almayan "oyalanma" kelimesine de alışığım artık) yaptım bunu. Pek çok kez soluğu sinemada aldım, perdedeki görüntülerin sağladığı göz zevkiyle baştan çıkmış ve duygularım küntleşmiş olarak, sözde sanat ve oyunculuk adına sunulup insanın tüylerini diken diken eden en sevimsiz şeyleri dehşet verici bir müzik eşliğinde hiç sesimi çıkarmadan sineye çektim, gerek maddi, gerek manevi bakımdan salondaki berbat atmosfere katlandım. Ne olursa katlanmaya, ne olursa, isterse en aptalca, en çirkin şeyler olsun, sineye çekmeye başladım. Bir filmi saatlerce seyrettiğimi anımsıyorum. Filmde, antik dönemden bir imparatoriçe vardı, tiyatro vardı ayrıca, sirk, kilise, gladyatörler, aslanlar, azizler, hadımlar vardı. En yüce değerler ve simgelerin, akla gelen gelmeyen tüm ruhsal yetenek ve durumların, asanın, cüppenin, halenin, yüzlerce insan ve hayvanın gülünç amaçlar uğruna seferber edilip vitrinde yerini almasını, bütün bu görkemli yatırımların, uzayıp giden tümüyle zırva metinle aslında değersiz kılınmasını, yanlış dramatize edilerek canına okunmasını ve kafasız, yüreksiz bir seyirci topluluğu tarafından (ben de bu seyircilerden biriydim) onurunun çiğnenip bir panayıra dönüştürülmesini sineye çektim. Öyle anlar yaşadım ki iğrençti, çokluk kaçıp gidecek ol-

dum salondan, ne var ki siyatikliler bir yerden öyle kolay kaçıp gidemez, ben de beş para etmez filmi çaresiz sonuna kadar izledim. Belki yarın ya da öbür gün bakarsın yine aynı salonun yolunu tutarım. Sinemada bazı çarpıcı şeyler de gördüğümü yadsımam haksızlık olur; özellikle sevimli bir Fransız akrobatı ve yazarların çoğundan daha güzel nükteler savurabilen bir mizah ustası da bunlar arasındaydı. Benim yakındığım, bende içerleme ve tiksinti uyandıran şey sinema değil, yalnızca ben idim bu, sinemaya giden ben. Kim zorluyor beni kalkıp sinemaya gitmeye, o tüyler ürpertici müziği dinlemeye, o aptalca yazıları okumaya, kalabalığın, benim masum kaplıca arkadaşlarımın kahkahalarını duymaya? O büyük filmde iki dakika önce canlı gördüğümüz tam bir düzine muhteşem aslanın sonradan kaskatı kadavralar olarak kumlar üzerinde sürüklendiğine tanık olduk ve seyircilerden yarısı bu dehşet verici hazin manzaradan kahkahalarını esirgemedi. Yoksa buradaki kaplıcaların suyunda bir şey mi var, belli bir tuz, bir asit, bir kireç örneğin; insanı tesviyeden geçiriyor, tüm yüce, soylu ve değerli nesnelere saygıdan soyutluyor, içini değersiz nesnelere karşı saygıyla dolduruyor? Ne bileyim, başımı önüme eğiyorum ben. Ve ant içtim, ileride, bozkırıma döndükten sonra bazı konularda bir başka türlü davranacağım.

Kötü alışkanlıkların ve yeni edinilmiş pis huyların listesi bu kadar mı? Ne gezer, henüz sonuna gelmedim. Talih oyununu da bellemiştim bu arada, sık sık zevk ve heyecanla yeşil çuhayla kaplı masanın başında oturdum, ayrıca değişik büyüklükteki aralıklardan gümüş frankları yutan bir oyun makinesinin başında dikildim. Ne yazık ki, talih oyunlarını pek iyi oynadığımı söyleyemem, fazla param yok çünkü, ama yine de bu işe olanaklar ölçüsünde bir para ayırdım, iki defa da şansım yaver gitti, tam bir saat oynadım, sonunda kaybettiğim para bir ya da iki

frankı geçmedi. Gerçek bir kumarbaz yaşantısını yaşamış sayılmam kuşkusuz, ama bu çiçeği de koklamış oldum böylece ve ne saklayayım, pek eğlendirdi beni. Bir şeyi daha saklamadan söyleyeyim ki konserlerde, kaplıca konuklarıyla söyleşilerde ve filmdeki aslanlarda olduğu gibi yaptığım işten bir vicdan rahatsızlığı duymadım, hatta bu kötü alışkanlıktaki biraz yasaklanmışlık ve burjuva karşıtı hava pek hoşuma gitti; içtenlikle üzüldüğüm tek şey, oyunlara daha çok parayla katılamayışımdı.

Oyunun heyecanlı yanları benim için aşağı yukarı şunlardı: İlkin bir süre yeşil çuha kaplı masanın bir kenarında ayakta duruyor, rulet tablasının numaralı hanelerine bakıyor, ruletin başındaki görevlinin sesine kulak veriyordum. Yuvarlanan bilyenin seçtiği sayı, daha bir saniye önce pek çokları gibi kuru ve anlamsız bu sayı, onu anons eden adamın sesinde, bilyenin gelip oturduğu yuvada, dinleyicilerin kulaklarıyla kalbinde ansızın sıcacık ve ışıl ışıl parıldıyordu. *Quatre*, diyordu adam ya da *cinq* ya da *trois*. Yalnızca benim kulağımda ve bilincimde, yalnızca bilyenin yuvarlak ve koni biçimindeki yatağında değil, yeşil masanın üzerinde de parıldıyordu sayı. Anons edilir edilmez kaskatı siyah yedi rakamı, kendisine ait yeşil hanede birkaç saniye için görkemli bir parıltıya bürünüyor, bütün diğer sayıları hiçe indirgiyordu; diğer sayılar olasılıkları gösteriyordu yalnızca, yedi ise olasılığın gerçekleşmesiydi, bir gerçekliği içeriyordu. Olasının gerçekleşmesi, bunu bekleyiş ve bu bekleyişi ötekilerle paylaşma, oyunun ruhunu oluşturmaktaydı. Birkaç dakika oyunu izleyip anonsları dinledikten, oyunun çekiciliğine yavaş yavaş kapılmaya başladıktan sonra, insanın içini tatlı bir heyecanla dolduran ilk güzel an geliyor, altı rakamı anons ediliyordu. Bu beni şaşırtmıyordu hiç, işte öylesine bir şaşmazlıkla, öylesine bir doğallık ve gerçeklikle altı rakamı çıkıp geliyordu; sanki özellikle onu bek-

lemiş, hatta onu sanki ben davet etmiş, ben kotarıp yaratmıştım. O andan başlayarak ruhum oyuna katılıyor, yazgının kokusunu alıyor, kendimi rastlantının iyi bir dostu olarak duyumsuyordum. Şunu da itiraf edeyim ki, insanı alabildiğine mutlu kılan bir duyguydu, bütün oyunun özü ve çekici gücüydü. Sözün kısası, yedinin anons edildiğini işittim, sonra bir sayısı anons edildi, ardından da sekiz göründü. Söz konusu sayılar hiç şaşırtmamıştı beni ya da düş kırıklığına uğratmamıştı, özellikle bu sayıları beklemiş gibiydim. Böylece oyunla aramda bağlantı kurulmuş, devre tamamlanmıştı, kendimi bırakabilirdim bu devreye. Gözlerimi dikkatle yeşil masaya dikiyor, sayıları okuyordum; aralarından biri kendine çekiyordu beni, usulcacık bana seslendiğini işitiyor (bazen iki ayrı sayı oluyordu bu), hafifçe bana el salladığını görüyor, franklarımı tutup bu sayıya yatırıyordum. Bilye bu sayının hanesinde durmadı mı ne düş kırıklığına uğruyordum, ne işin büyüselliği kayboluyordu. Bekliyordum, benim altı ya da dokuz gelecekti kesinlikle. Ve geliyordu, ikinci ya da üçüncü defasında gerçekten geliyordu. Bu kazanma ânı şahaneydi doğrusu. Yazgıyı çağırmışsın, kendini eline teslim etmişsin, bir sezgi var yüreğinde, o büyük gizle bağlantı içinde olduğuna inanıyorsun, onunla ittifak halindesin, dostsun onunla ve bir de bakıyorsun, yalan değilmiş, doğruluğu kanıtlıyor kendini, senin sessiz ve gizli düşüncen, senin gizli dileğin ansızın ışıldıyor, mucize gerçekleşiyor, sezgi gerçeğe dönüşüyor, senin sayın o her şeye kadir şans bilyesi tarafından seçiliyor, ruleti çalıştıran yardımcı sayıyı anons ediyor, masa başındaki adam da avuç dolusu çil çil gümüş paraları sana doğru atıyor, paralar havada bir eğri çizerek önüne düşüyor senin. Bu da alabildiğine sevimli bir olay, katıksız bir mutluluk ve paraya bağlı değil bu mutluluk; çünkü şimdi bu satırları yazan ben, oyunda kazanılmış

franklardan bir tekini bile elimde tutamadım, oyun hepsini tekrar yiyip yuttu, öyleyken kazanmanın o güzelim anları, harikulade içtenlikli ve çocuksu bir aşırılık ve ölçüsüz tatminlerin parıltısı hiç bulanmadan, tüm nefisliğiyle sürüp gidiyor. Her biri salkım saçak, patlayacakmış gibi süslenmiş bir Noel ağacıdır, her biri bir mucize, her biri bir şenlik, hem de bir ruh şenliğidir; alabildiğine içsel, alabildiğine derinlerdeki yaşam içgüdüsünün bir onaylanışı, doğrulanıp güçlenişidir. Orası öyle, aynı haz, aynı harikulade mutluluk daha yüksek düzeyde, daha soylu ve incelikli biçimlerde yaşanabilir. Yaşamı derinden kavrayışın kendini ansızın bir parıltıyla açığa vuruşu, içte bir zafere ulaşıldığı ve hepsinden çok bir şeyin yaratıldığı an, bulmaların, zihinde çakan esinlerin ânı, sanatsal çalışmalarda en güzeli yakalayabilmenin coşkusu, bütün bunlar yüce platformlarda oyunda kazanmaya benzer, bir nesneyle onun aynadaki görüntüsü gibidir tıpkı. Gelgelelim mutlu kişiler, Tanrı'nın lütfuna mazhar olmuş kişiler bile o yüce ilahî anları ne kadar seyrek yaşar, güç ve görkem bakımından çocukluktaki mutluluk duygularıyla kıyaslanabilecek bir doyum, doyurucu bir mutluluk duygusu ne kadar seyrek ışıldar biz yorgun düşmüş yaşlılarda! Paraymış gibi görünse de, bir oyuncunun asıl peşinden koşup ele geçirmeye çalıştığı, bu tür yaşantılardır işte. Sevinçlerin bu devlet kuşunu, bizim tadı tuzu olmayan kaypak dünyamızda binde bir boy gösteren bu kuşu avlamak için uğraşır, bakışlarındaki alev alev yanan özlem bu kuş içindir.

Şans bir kaybolup bir gösteriyordu yüzünü. Bazı anlar vardı, şans denilen şeyle bir birlik ve bütünlük oluşturuyordum; rulet tablasında yuvarlanan bilyenin içine girip oturuyor, kazanıyor, doyumsuz bir heyecan baştan aşağı bütün varlığımda geziniyor, içime bir ürperti salıyordu. Derken aşılıyordu doruk noktası. Pantolon ce-

bimde biriken avuç dolusu parayı yine oyuna yatırmaya başlıyordum. İçimdeki özgüven duygusu giderek yitiriyordu gücünü; bilye birde duruyor, ardından dörtte duruyor, beni bir güzel şaşırtıyordu; bana düşman bu sayılar alaya alıyordu beni. Sonunda içimi bir huzursuzluk, bir tedirginlik kaplıyor, aramda sezgisel bir bağlantı kuramadığım sayılara paralarımı yatırıyordum. Tek ve çift sayılar arasında uzun uzadıya duraksıyor, nihayet bütün paramı elden çıkarıyordum. Ve sonradan değil, daha oyun sırasında o derin benzerliği duyumsuyor, oyunda yaşamın yansısını görüyordum: Yaşamın kendisinde de böyleydi tıpkı, yaşamda da önceden kestirilemeyen, mantıkla bağdaşmayan bir sezgi en güçlü büyüsel güçleri etkin duruma geçirir, yaşamda da olumlu içgüdüler felce uğradı mı eleştiri ve mantık birbirine karışır; bir süre sağa sola kaçmaya çalışılır, iş idare edilir, sonunda olması gereken şey olur, bizi hiç umursamadan atlayıp geçer üzerimizden. Kendisi için belirlenmiş sınırı aşan ama yine de oyundan bir türlü el çekemeyen, bundan böyle hiçbir sezginin, hiçbir derin inancın önüne düşüp kendisine yol gösteremediği, eli kolu tutmaz duruma düşmüş oyuncu, yaşamın önemli sorunları karşısında apışıp kalan, gözlerini yumup bekleyecekken yoğun hesap kitaplara başvuran, kendini zahmete koşup zihnini aşırı yorduğu için yanlış yapmaktan yakasını kurtaramayan bir insana benzer tıpkı. Yeşil masadaki oyunun hiç şaşmaz kurallarından biri ise şudur: Sağında solunda senin gibi oyun oynayan biri var da bu kimsenin yorgun düştüğünü ve bundan böyle şansının yaver gitmediğini, kâh bu kâh öbür numaraya art arda pek çok kez paralar yatırdığını, sonra yine oyun masasından çekildiğini gördün mü, söz konusu kişinin o zamana kadar boş yere kuşatma altında tuttuğu ama sonunda suratını asıp bıraktığı sayıya oyna, kesinlikle bu sayı gelecektir.

Para için oyun, kaplıca konuklarının bütün diğer eğlencelerinden tuhaf denecek kadar başkadır. Yeşil masa başında, konserlerde ve kaplıca parkındaki gibi ne kitaplar okunur, ne yavan söyleşiler yapılır, ne de çorap vb. şeyler yamanır. Ne esnemelere ne boyundaki kaşınan bir yeri kaşımaya zaman ayrılır yeşil masa başında; dahası var, romatizmalı oyuncular yeşil masa başında oturmazlar bile; ayakta durur, başka vakit büyük bir özen gösterip korudukları ayakları üzerinde dikilirler. Oyun salonunda ne nükteler savrulur, ne hastalıklardan, ne Poincaré'den[1] konuşulur; neredeyse hiç gülündüğü de görülmez, masanın çevresini saran seyirci kalabalığı ağırbaşlılıkla, fısıldayarak konuşur, krupiyenin kısık sesi bir resmiyet havası içinde yankılanır, yeşil masanın üzerinde gümüş paraların birbirine toslayarak boğuk boğuk, ince ince şıngırdadığı işitilir. Bu kadarı, bu huşu havası, bu oldukça büyük vakar bile benim gözümde oyunu, herkesin bağırıp çağırdığı, büyük bir laubalilikle davranıp kendilerini kapıp koyverdiği bütün diğer eğlence çeşitlerinden alabildiğine daha üstün kılıyor. Burada, oyun salonunda ağırbaşlı bir şölen havası, bir bayram atmosferi egemendir; konuklar bir kiliseye girer gibi usulcacık ve biraz çekinerek adım atarlar salona, fısıldayarak konuşur, daha ötesini göze alamaz, fraklı beye saygıyla bakarlar. Bu bey de örnek bir davranış sergiler, belli bir kişi değildir de adeta bir makamın, bir payenin temsilcisidir.

Ben bu şölen havasının psikolojik nedenlerini ve salondaki güzelim, iç açıcı tören havasını araştırıp inceleyebilecek durumda değilim; çünkü benim *Pyschologia balnearia*'nın kendi ruhum dışında başka bir ruhla ilgili olduğu kuruntusundan hanidir el çektim. Oyun salonun-

1. Jules Henri Poincaré (1854-1912), Fransız fizikçi, matematikçi ve astronomdur. (Ç.N.)

daki ağırbaşlılık ve teslimiyet dolu, fısıltılı, saygıdeğer, kutsal hava belki de müzik, tiyatro ya da daha başka çocuksu etkinliklerin değil, insanların tanıdığı alabildiğine ciddi, alabildiğine sevilen ve alabildiğine kutsal bir şeyin, yani paranın söz konusu olmasından kaynaklanmaktaydı. Ama daha önce söylediğim gibi bunu araştırıp incelemek gibi bir niyetim yok; bu benim sorunumun dışında bir şey. Yalnız şu kadarını belirteyim ki, oyun salonunda bütün diğer eğlencelerdekinin tersine bir huşu havası eser. Örneğin, sinemada seyirciler hoşnutluklarının ve hoşnutsuzluklarının sözlü ya da sözsüz dışavurumlarında kendilerini pek denetim altında tutmaya gerek görmezken, oyun salonunda, oyunun aktörü, yani oyun oynayan kişi bile en şiddetli, en haklı ve sakıncasız heyecan durumlarında, yani para kazanıp kaybedişlerinde olsun serinkanlı davranıp vakarını koruma yükümlülüğünü duyar. Her gün oynanan iskambil oyunlarında birkaç kuruşluk bir kayıp karşısında sövüp sayarak, lanetler okuyarak içerlemelerini açığa vuran kişiler oyun salonunda bunun yüz katını kaybetmelerine karşın yine de "gözlerini kırpmaksızın" demeyeceğim ama, gözlerini kırparlar çünkü, bağırıp çağırarak duygularının yakışıksız dışavurumlarıyla çevrelerini rahatsız etmezler.

Akıllı hükümetlerin halkın eğitim düzeyini yükseltmek için her önleme başvurması, buna hizmet edecek enstitüleri geliştirip desteklemesi karşısında ben, her ne kadar eğitim işinden pek anlamasam da yine de değişik oyunların, şenlik ve eğlencelerin hiçbirinin resmi oyun salonlarındaki talih oyunları gibi insanı eğitip kendine hakim olmasını, sükûnet ve efendilikle davranmasını sağlayamadığına uzman eğitimcilerin dikkatini çekmeden duramayacağım.

Oyun bana ne kadar sevimli, hatta ne kadar yararlı görünürse görünsün, yine de fırsat düştükçe olumsuz

yanları üzerinde de düşünmüş, hatta yaşayarak, deneyerek söz konusu olumsuzlukların bilincine varmışımdır. Ekonomistlerin oyuna karşı ahlaksal bir coşkuya kapılarak sık sık yönelttikleri sert itirazları kendi açımdan önemsiz buluyorum. Oyun oynayan kişinin, çalışıp para kazanmanın kutsallığını hor görmeye pek kolay alışacağı, beri yandan bütün parasını kaybetme tehlikesiyle de karşı karşıya kalabileceği, üçüncüsü de oyun bilyelerinin ve paraların yuvarlanışını uzunca süre izledikten sonra ekonomik burjuva ahlakının temel kavramı olan paraya karşı tüm saygısını yitirebileceği doğrudur kuşkusuz, ama yine de ben bütün bu sakıncaları pek ciddiye alamayacağım. Psikolojiyle uğraşan bir kişi olarak bana öyle geliyor ki, ağır ruh hastası pek çok insanın, servetinin bir anda elden çıkması ve paranın kutsallığına inancının sarsılması hiç de felaket sayılmaz, tersine en güvenilir, hatta akla gelebilecek tek kurtuluş yoludur. Yine aynı şekilde günümüz yaşamında el üstünde tutulan o biricik çalışma ve para kültürünün tersine, yaşanılan ânın oyununu duyumsayış, rastlantılara açıklık, yazgının kaprislerine güven bana düpedüz arzu edilmeye değer bir şey görünüyor; bütün bu saydıklarımın da hepimiz hayli eksikliğini çekiyoruz.

Hayır, benim düşünceme göre talih oyununun sakıncalı yanı, olağanüstü özelliklerine karşın onu yine de kötü bir alışkanlık durumuna sokan şey, tümüyle ruhsal niteliklidir. Benim kişisel, benim son derece keyifli deneyimime göre her gün yirmi dakika rulet oyununun ve oyun salonunun işte öylesine gerçekdışı atmosferindeki gerilimi yaşamak insan için mutluluk dolu bir teşvik, bir uyarı kaynağıdır. Can sıkıntısı içindeki boş ve yorgun bir ruhu diriltip ayağa kaldıracak gerçek bir çaredir bu, benim şimdiye kadar kendi üzerimde denediğim çarelerin en iyisidir. İşin tek olumsuz yanı (söz konusu olumsuz-

luk aynı şekilde o pek hoş alkolde de vardır), bu pek sevimli teşvik ve uyarının dıştan kaynaklanması, salt mekanik ve maddi nitelik taşıması, dolayısıyla dönüp dolaşıp etkin duruma geçen böyle bir mekanizmaya bel bağlayacak insanın kendi antrenmanına, kendi ruhsal etkinliğine gereken özeni giderek göstermez olması ve sonunda bu özeni tümüyle elden çıkarmak tehlikesiyle yüz yüze gelmesidir. Düşünmelere, düş ve hayal kurmalara ya da meditasyonlara sırt çevirip ruhun rulet oyunuyla salt mekanik yoldan formda tutulmasının, insanın bedenini sadece banyoların ve masörlerin eline bırakıp bu konuda bizzat çaba göstermemesinin, spor ve antrenmanlara sırt çevirmesinden farkı yoktur. Gözün kendi sanatsal çalışmasını, güzel ve ilginç olanın keşfini, seçimini ve sanat yapıtında dile getirilmesini bir yana itip onun yerine salt maddi göz zevkini geçiren sinematografın teşvik ve uyarı mekanizması da aynı düzenbazlığa dayanır.

Hayır, insanın nasıl masajdan ayrı olarak idman yapması da gerekiyorsa, ruhun da oyuna yüz vermemesi ya da bütün bu sevimli teşvik ve uyarıların yanı sıra kendisinin de çaba göstermesi gerekir. Dolayısıyla, ruhun aktif olarak antrenmanı, sıkı ve yoğun düşünme ve bellek egzersizleri, görülmüş şeylerin gözler yumularak hayalde canlandırılması, gündüz yaşanan olayların akşamleyin kafada yeniden üretilmesi, serbest çağrışımlar ve hayal kurmalar, talih oyunlarından bin kat daha yeğdir. Bu ek açıklamaları, halk sağlığı dostları için yapıyorum; işin uzmanı sayılmayacak bir kişi olarak daha önce söylediklerimde de belki bir düzeltmeye başvurmak için; çünkü salt ruhsal yaşantı ve eğitim konusunda işin artık acemisi değil, işin inceliklerine tastamam vâkıf, yaşlı bir uzmanım.

Evet, yine konudan hayli uzaklaştım; zaten daha çok çağrışım yoluyla ya da rastlantı sonucu akla üşüşen düşünceleri yan yana sıralamak, herhangi bir sorunu çö-

züme kavuşturabilmekten uzak bu noktaların anlaşılan yazgısını oluşturuyor. Ama belki bu da kaplıca konuğu benim psikolojim içinde yer almakta.

Konudan, benim işte öylesine tatsız konumdan ayrıldım, talih oyunlarını birazcık övmek için yaptım bunu, bu övgüye daha başka övgüler katmayı da arzulamıyor değilim, çünkü asıl konuya dönmem bana güç geliyor. Ama bunu yapacağım ister istemez. Şimdi yine kaplıca konuğu bizim Herr Hesse'ye gelelim, neşesiz ve yorgun duruş ve oturuşuyla, aksak topal yürüyüşüyle bu miskinleşip tembelleşmiş yaşlıca beyi bir kez daha ele alalım. Gözümüz tutmuyor bu adamı; onu sevemiyor, gerek bir örnek oluşturabilmekten, gerek ilginçlikten uzak yaşamının sonsuza dek sürüp gitmesini öyle can ve gönülden istemiyoruz. Bu bey, günün birinde sahneden uzaklaşırsa bir itirazımız olmayacaktır, zaten bu sahnede hanidir iç açıcı bir rol sergilediği yok. Diyelim bir sabah banyoda, yorgunluğa yenik düşüp havuzun içine yuvarlanarak bir daha çıkamamasını, üzülmemizi gerektirecek bir neden saymayacağız.

Ne var ki, bu kaplıca konuğu hakkında böylesine ilgisiz bir edayla konuşuyorsak, bu onun yalnızca şimdiki işlevi, şu andaki konumuyla ilgilidir. Konumunun ileride değişebileceği, varlığına ilişkin hesapların yeni bir paydaya kavuşabileceği olasılığını, asla yok edilemeyecek bu olasılığı gözden uzak tutmamamız gerekiyor. Daha önce sık sık yaşanmış söz konusu mucize her saat yine gerçekleşebilir. Kaplıca konuğu Hesse'ye başımızı sallayarak bakmamıza ve kendisini yeterince olgunlaşmış, yıkılıp gidecek kıvama gelmiş bulmamıza karşın şurası unutulmamalıdır ki, böyle bir yıkılıp gidişe bir yok oluş değil, yalnızca değişim anlamında inanabiliriz, çünkü tüm düşünce ve görüşlerimizin, kısaca psikolojimizin temeli ve beslendiği yer Tanrı'ya, birlik ve bütünlüğe inançtır. Bu

birlik bütünlük de, gerek Tanrı'nın lütfu, gerek bilgiyle en umarsız durumlarda bile her vakit yeniden sağlanabilir. Hiçbir hasta yoktur ki, ölümden içeri adım atacak gibi olsa bile bir tek adımla yeniden dönüp sağlığına kavuşmasın ve yaşam içindeki yerini almasın. Hiçbir günahkâr yoktur ki, idam sehpasından geçerek de olsa yeniden suçsuz ve tanrısal bir kişiye dönüşemesin. Ve yine mahzun, doğru yoldan şaşmış ve görünürde değersiz bir kişi durumuna düşmüş hiçbir insan yoktur ki, Tanrı'nın lütfuyla o anda yeniden iyi bir insan, gönlü şen bir çocuk olup çıkmasın. Benim bu inancım, benim bu bilgim bu sayfaların yazılıp okunmasında akıldan çıkarılmamalıdır. Ve bu sayfaların yazarı eleştiri ve kaprisleri, karamsarlıkları ve psikolojik açıklamaları için gereken cesareti, hakkı ve pervasızlığı kendinde görüyorsa, nedeni, bütün bunların karşısında yok edilmez bir denge olarak ruhunda bir birlik ve bütünlük bilincinin varlığıdır. Bir tarafta kendimi ne kadar tehlikelerle karşı karşıya bırakır, ne kadar ileri gitmeyi göze alır, ne kadar acımasız eleştirilere başvurur, ne kadar esneklikle kendimi kapris-lere kaptırırsam, diğer tarafta uzlaşmanın ışığı o kadar daha parlak yanıyor. Bu sonu gelmeyen, bir dalga gibi sürekli kabaran denge olmasa, tek bir söz söylemeyi tek bir yargıda bulunmayı, sevgi ya da nefret besleyip bunları dile getirmeyi, ayrıca tek bir saatçik bile yaşamayı nasıl göze alabilirdim?

İyileşme

Çok geçmeden banyo kürüm sona erecek. Ve şükürler olsun, durum eskisinden daha iyi, her şey iyi gidiyor şu sıra. Bir haftadır işim bitik durumdaydım, yıkılmış, çökmüştüm, hastalıktan başımı kaldıramıyordum ve hep yorgundum, hep can sıkıntısı içinde, hep canımdan bezmiş. Az kalsın bastonuma lastik bir geçme taktıracaktım. Az kalsın kür listesini okumaya başlayacak, az kalsın hafif müziği on beş dakika ya da yarım saat değil, bir ya da iki saat, bütün konser boyunca kulak verip dinleyecektim. Akşamları bir şişe mi bira, yerine iki şişe içecektim. Az kalsın elimdeki avcumdaki bütün parayı oyuna yatıracaktım. Ayrıca, otelde yemek sırasında yanımda oturanlar, kendilerine saygı duyduğum bu sevimli, bu hoş insanlar tarafından bir koza gibi sarılıp kuşatılmaya ses çıkarmamaya başlamıştım. Gelin görün ki, yine o eski hatayı işledim, bunu söyleşi yoluyla yapmaya çalıştım. Çünkü alabildiğine içtenlikle bağlı bulunmadığımız insanlarla söyleşiler hemen her vakit yavan nitelik taşıyor, ağır bir düş kırıklığına uğratıyor insanı. Üstelik benimle konuşan yabancılar ne yazık ki bana hep uzman gözüyle bakıyorlar; dönüp dolaşıp şu ya da bu şekilde edebiyat ve sanattan söz açma gereğini hissediyor, o zaman da ağızlarında boş şeyler geveleyip duruyorlar, siz de bu ha-

rika insanları öyle bir yönleriyle tanıyorsunuz ki, sanki on iki kişiden on birinde ortak bir yöndür bu.

Bu bir yana, o ağrı ve sızılar, benim her gün yeniden üşütmeme yol açan berbat hava (Hollandalının ardı arkası kesilmeyen üşütmelerini şimdi daha iyi anlıyordum), korkunç kür yorgunluğu – göğsümü pek kabartacak gibi olmayan bir dizi gün. Ne var ki, hep olur ya işte, vakti zamanı geldi, bu berbat günlerin oluşturduğu dizi son buldu. Bir gün geldi, her şeyden bir bıkkınlıktır çöktü üzerime, kelimenin tam anlamıyla yatağa çivilendim, günlük banyo kürü için bile inmedim aşağıya. Grev ilan ettim, düpedüz yatıp kaldım yatakta. Yalnızca bir gün sürdü, ertesi gün durum yine iyiye gitmeye başladı. Dönüşümün gerçekleştiği gün üzerinde düşünmeye değer doğrusu; çünkü dönüşüm ve değişim apansızın baş göstermiş, beni şaşırtmıştı. Ne kadar tatsız olursa olsun, insanın içinden sıyrılamayacağı durum yoktur, yeter ki istesin; bu kürün en kasvetli, moralimin en bozuk olduğu günlerinde bile tüm neşesizliğime karşın gömüldüğüm bataktan da yine tırmanıp yüze çıkacağımdan hiç kuşkuya kapılmadım. Tırmanıp yüze çıkmak, dış dünyayı yavaş yavaş, zahmetle yenilgiye uğratmak, en akılcı tutumu yavaş yavaş arayıp bulmak her zaman izlenmesi gereken yoldu, biliyordum bunu, aklın ve mantığın izlenmesi en uygun, en salık verilecek yoluydu. Ne var ki, eski yaşantılarımdan öbür yolu da bilmiyor değildim, aramalara değil, yalnızca bulmalara yer veren mutluluğun yolunu, tanrısal lütfun, o mucizenin yolunu. Özellikle şu sıra mucizenin yakınında bulunduğumu, bu perişan günlerdeki utanç verici durumdan zahmetli ve tozlu mantık yolunda ilerleyerek, bilinçli antrenmanlara başvurarak değil, tanrısal lütfun o çiçeklerle bezenmiş yolunda kanatlanıp uçarak esenliğe kavuşacağımı ummayı göze alamamıştım.

Sersemlik ve uyuşukluğumdan sıyrılıp yeniden ayağa kalktığım, kaplıca tedavisini ve yaşamayı sürdürmeye karar verdiğim gün biraz dinlenmiş durumdaysam da keyfimin yerinde olduğunu söyleyemem. Ayaklarımda bir sızı vardı, belim ağrıyordu, ensem kaskatı kesilmişti, güçbela kalkabilmiştim yataktan, güçbela asansöre varmış, banyo için havuza girebilmiş, zar zor dönüp gelebilmiştim. Sonunda öğle olup suratım asık ve iştahsız, sürüklene sürüklene yemek salonuna giderken birden algıladım kendimi, hantal kemikler ve asık bir yüzle otelin merdivenlerinden inen biri, yalnızca bir kaplıca konuğu olmaktan ansızın çıkmış, aynı zamanda kendi kendini gözlemleyen birine dönüşmüştüm. Merdivenin sayısı çok basamaklarından birinde ansızın gerçekleşmişti olay, ansızın iki parçaya bölünmüş, kendi kendimi izlemeye başlamıştım; bu iştahsız kaplıca konuğunun sürüklene sürüklene merdivenden indiğini, elleriyle yardım aranarak korkuluğa tutunduğunu görüyor, kendisine selam veren şef garsonun önünden geçip yemek salonuna girdiğini görüyordum. O zamana kadar sık sık yaşamıştım bu hali, bu kısır ve can sıkıcı dönemde ansızın yeniden boy göstermesini hemen iyi bir işaret olarak yorumladım.

Yüksek tavanlı aydınlık yemek salonunda tek başına duran küçük ve yuvarlak masama oturuyor, bir yandan da kendime bakıp nasıl oturduğumu, sandalyeyi nasıl sağa sola oynatıp altıma çektiğimi, bu arada canım acıdığı için biraz dudaklarımı ısırdığımı, daha sonra yaptığımın ayrımına varmadan çiçek vazosunu parmaklarımın arasında kendime doğru biraz yaklaştırışımı, derken yavaş yavaş ve kararsızlıkla peçeteyi peçetelikten çekip alışımı izliyordum. Sağda solda, Pamuk Prenses masalındaki cüceler gibi, başka konuklar gelip kendi masacıklarına oturuyor, peçetelikten peçeteleri çekip alıyorlardı. Ne var ki, kaplıca konuğu Hesse, benim bakıp izleyen

Ben'imin başlıca nesnesini oluşturmaktaydı. Kaplıca konuğu Hesse, renk vermeyen ama hayli sıkıntılı bir yüzle bir bardağa biraz su koydu, ekmekten bir parça kopardı, bütün bunları da vakit öldürmek için yaptı, çünkü ne su içmek ne ekmek yemek niyetindeydi, oyun oynarcasına çorbasını kaşıklamaya koyuldu, aptal bakışlarını geniş salondaki öbür masalarda gezdirdi, başını kaldırıp kır manzaralarıyla süslenmiş duvarlara baktı, gözleri salonda hızlı hızlı koşuşturan şef garsona kaydı bir ara, siyah giysileri ve beyaz önlükleriyle salonda servis yapan sevimli kızları izledi. Oteldeki diğer konuklardan birkaçı gruplar halinde ya da ikişer ikişer büyücek masalarda oturmuştu. Ama çoğunluk Herr Hesse gibi önlerinde öksüz tabakları, renk vermeyen ama hayli sıkılmış yüzlerle tek başına oturuyor, ağırdan alarak bardaklarına biraz su ya da şarap koyup ekmekten biraz koparıyor, aptalca bakışlarla gözlerini diğer masalarda gezdiriyorlar, başlarını kaldırıp kır manzaralarıyla süslenmiş duvarlara bakıyor, gözleriyle salonda koşuşturan şef garsonu ve salonda hizmet eden siyah giysili, beyaz önlüklü sevimli kızları izliyorlardı. Duvarlardaki o tatlı kır manzaraları güler yüzlü, bön ve biraz da çekinerek bekleşiyor, sonradan kayıplara karışmış bir dekoratörün esinleri olan, tavana çiziktirilmiş dört fil başı sevimli ve kendinden emin bakışlarla yukarıdan salona bakıyordu. Önceki günlerde bende sık sık memnunluk uyandırmış fil başlarıydı bunlar, çünkü ben Hindu tanrılarının bir dostuyum, taparcasına severim onları; dört fil başının her birinde de o ince, zeki ve fil başlı Ganeşa'yı[1], kendisine büyük saygı beslediğim bu tanrıyı gördüm. Ve sık sık küçük masamdan

1. Fil başlı, dört kollu Hindu tanrısı. Şiva ile Parvati'nin oğlu. Her işte yardıma çağrılan, özellikle okumuşların ve öğrencilerin koruyucusu olan tanrı. Bineği bir fare, simgeleri fildişi ve tespihtir. (Ç.N.)

başımı kaldırıp fillere baktıkça, başka tanrılar ve putlar tanımamasının Hıristiyanlığın başlıca üstün yanını oluşturduğunu çocukken bana niçin anlattıklarını hep merak ettiğimi anımsadım. Oysa yaşım ilerledikçe ve zekâ düzeyim arttıkça, üstünlük diye gösterilen şeyin, Hıristiyanlığın o muhteşem Katolik Meryem Anası dışında başka tanrı ve put tanımayışının, bu dinin özellikle olumsuz yanı sayılacağını kavramıştım. Örneğin, havariler biraz can sıkıcı ve korkutucu vaizler olacaklarına her türlü görkemli güçler ve doğa simgeleriyle donatılmış tanrılar olsalardı, neler vermezdim bunun için. Evanjeliklerin hayvanları ise söz konusu eksikliği güçsüz ama yine de sevimli bir şekilde gidermeye çalışıyordu.

Bana, salondakilere ve diğer bütün şeylere, can sıkıntısıyla yemeğini yiyen Hesse'ye, can sıkıntısıyla yemeklerini yiyen diğer konuklara bakıp onları izleyen kaplıca konuğu siyatik hastası Hesse değil, yaşlı ve biraz topluma düşman münzevi ve antika Hesse'ydi; yaşlı, göçebe ve yazar Hesse, kelebeklerin ve kertenkelelerin, eski kitapların ve dinlerin dostu Hesse, kararlılıkla ve var gücüyle dünyanın karşısına dikilen, bulunduğu yerin resmî makamlarından bir oturma izni çıkartması ya da nüfus sayımında bir form doldurması kendisini büyük sıkıntılara sokan bir Hesse. Bu yaşlı Hesse, son zamanda bana biraz yabancılaşmış ve elimden çıkıp gitmiş bu Ben, şimdi yine sahnede boy göstermişti ve bize bakıp duruyordu. İştahsız konuk Hesse'nin neşesiz, oyun oynar gibi hareket ettirdiği çatalıyla o güzelim balığı nasıl parçaladığını, nasıl tek tek lokmaları somurtarak ağzına soktuğunu, nasıl hiç gereği yokken, hiçbir amaca hizmet etmezken su bardağını, tuzluğu bir yerden alıp bir başka yere taşıdığını, nasıl ayaklarını sandalyenin altında bazen uzatıp bazen topladığını, nasıl öbür konukların da aynı şeyi yaptıklarını, nasıl şef garsonun, ayrıca şirin ve genç

garson kızların alabildiğine özenle servis yapıp can sıkıntısı içindeki bu insanların karınlarını doyurmaya çalıştıklarını, oysa hiçbirinin açlık hissetmediğini, nasıl dışarıda salonun görkemli ve yüksek kemerli pencerelerinin ardındaki bir başka dünyada bulutların gökyüzünden geçip gittiğini, bütün bunları o gizli seyirci Hesse izliyordu. Ansızın bütün bu yiyip içmeler korkunç derecede acayip, şaklabanca, komik ya da korkutucu göründü gözüne, doğru dürüst yaşamayan insanların oluşturduğu bu bunaltıcı, bu kaskatı balmumundan figürler müzesi, bu can sıkıcı, bu iştahsız iştahsız yemeğini yiyen Hesse, bu can sıkıcı ötekiler. Katlanılmaz derecede gülünçtü, katlanılmaz derecede aptalcaydı bu anlamsız resmiyet oyunu, yemeklerden, porselen, cam ve gümüş yemek takımından, şaraptan, ekmekten, salonda servis yapan personelden oluşan bu üst üste yığılmış kalabalık. Bütün bunlar da çoktan doymuş, ne yediklerinin, ne içtiklerinin, ne de gökyüzünden geçip giden bulutlara bakmalarının can sıkıntılarını ve üzüntülerini gideremediği birkaç konuk içindi.

O anda kaplıca konuğu Hesse, su bardağını alıp kaldırdı, can sıkıntısından yalnızca ve bardağı ağzına götürdü ama bardaktan doğru dürüst bir şey içmedi; yemek sürecinde sergilediği bütün o çaresizlik taşan ve bilinçsizce yapılan yalancı davranışlara bir yenisini ekledi. Tam bu anda da biri yemek yiyen, öteki yemek yiyeni izleyen her iki Ben birleşti birbiriyle. Bardağı hemen elimden bıraktım, çünkü içten gelen ve ansızın kabuğunu çatlatan alabildiğine güçlü bir gülme isteğiyle sarsılmıştım; düpedüz çocuksu bir neşeydi, yaşanan bütün bu durumların sonsuz komikliğini ansızın kavrayış, sezişti. Bir an bana öyle geldi ki, hasta, neşesiz, şımarık ve miskin insanların doldurduğu salon (bu arada salondaki öbür konukların ruhlarının içinin de benimki gibi göründüğünü var sayı-

yordum), bizim uygar yaşamımızı yansıtmaktaydı; öyle bir yaşam ki, devinimi sağlayacak güçlü bir motor gücünden yoksundu, önceden belirlenmiş raylar üzerinde gönülsüz, dönerek gidiyordu, şevkten yoksun, Tanrı'yla ilişkisiz, gökyüzündeki bulutlarla bağlantısız. Bir an binlerce yemek salonu geldi aklıma, hepsinde de durum bu salondaki gibiydi, lekeli mermer masalarıyla, aşırı derecede baharat ve şehvet kokan baygın müziğiyle yüz binlerce kafeteryayı düşündüm; büroları, bütün o mimari eserleri, müziği, insanların içinde yaşadığı alışkanlıkları geçirdim kafamdan, hepsi de anlam ve değer bakımından avare elimin balık çatalıyla oynadığı sıkıntılı oyundan farksız göründü, benim sevgisiz bakışlarımın salonda bir doyumsuzlukla sağa sola ruhsuz gezinmesine benziyordu. Ne var ki, hepsi birlikte, yemek salonu ve dünya, kaplıca konukları ve insanlık bir an bana hiç de ürkütücü ve hazin değil, sadece korkunç derecede komik göründü. Yalnızca gülmek yeterdi, büyü bozularak lanet olası mekanizma kırılıp dökülür; Tanrı, kuşlar, bulutlar ıssız salonumuzdan içeri adım atar, bizler de sofrada kasvetli yüzlerle oturmaktan çıkıp dünyanın renkli sofrasında oturmuş, yüzü gülen Tanrı misafirlerine dönüşürdük.

Daha önce söylediğim gibi elimden hemen bardağı bıraktım, büyük bir kahkaha tufanıyla içim çalkalanıyor, dolup taşıyordu. Bu kahkahanın önüne geçmekte, onun patlayıp ansızın kendini açığa vurmasını önlemekte hayli zorlanıyordum. Tanrım, çocukken az mı yaşadık böyle anları: Diyelim sofra başında, bir okulda ya da bir kilisede oturuyoruz da haklı nedenlerden kaynaklanan güçlü bir gülme isteğiyle dolmuşuz ama gülemiyoruz, kendimizi tutup gülmememiz gerekiyor; öyle ya, öğretmen ne der, anne ve babalarımız ne der, düzen ve yasalar ne der sonra? Bu öğretmenlere, bu anne ve babalara gönülsüz inanıyor, diğer yandan bütün bu düzenlerin, bütün bu

din ve ahlak öğretilerinin ardında otorite sahibi biri olarak Hz. İsa'nın, özellikle çocukların yerinin cennet olduğunu söylemiş bu kişinin bulunuşuna şaşmadan duramıyorduk. Yoksa Hz. İsa gerçekte örnek çocuklar için mi söylemişti o sözleri?

Ancak bu kez de kendimi tutmanın üstesinden geldim, sesimi çıkarmadım; yalnızca boğazımda bir düğümlenme, burnumun içinde bir kaşınma hissediyor, sabırsızlıkla bir supap, bir çıkış yolu, yasak olmayan bir çıkış yolu arıyordum, yoksa boğulacaktım sanki. Acaba bir daha önümden geçerken şef garsonun bacağına ufak bir çimdik atsam mı? Ya da salonda servis yapan kızların üzerine bardağımdaki sudan sıçratsam mı biraz? Hayır, olamaz, hepsi yasaktı bunların, otuz yıl önce nasılsa yine öyleydi.

Bir yandan bunları kafamdan geçirir, bir yandan gülme isteğini gırtlağımın en üst köşesinde duyumsarken, gözlerimi bitişik masaya dikmiştim; tanımadığım bir kadının, saçları ağarmış hasta görünümlü bir kadının yüzüne bakıyordum. Bastonunu duvara dayamıştı kadın, peçetelikle oynayıp duruyordu, çünkü o sıra yemek molalarından birindeydik, hepimiz de alışılmış çarelere başvurarak bu zamanı doldurmaya bakıyorduk. İçimizden biri harıl harıl eski bir gazete okuyordu; açıkça görülüyordu ki, gazetedeki yazıları çoktan ezberlemişti; ama yine de Sayın Başkan'ın rahatsızlığına ve Kanada'da bir inceleme komisyonunun çalışmalarına ilişkin haberi can sıkıntısından tekrar tekrar yiyip yutuyordu. Yaşlı bir dul toz halindeki iki ilacı bardağında birbirine karıştırıyordu, yemekten sonra içecekti. Masallarda geçen, şihirli ilaçları birbirine katarak sevimli insanlara kötülüklerde bulunan o hınzır cadılara benziyordu biraz. Şık giyimli, yüzünde yorgun bir ifadeyle adeta Turgenyev'in ya da Thomas Mann'ın bir romanından çıkmış bir bey, kibar ve nostaljik gözlerle duvardaki kır manzaralarından biri-

ne bakıyordu. Ama benim en çok hoşuma giden bizim devanası kadındı, her zamanki kusursuz oturuşu ve neşeli haliyle boş tabağının başında bekliyor, ne kızgın ne de canı sıkılmış görünüyordu. Buna karşılık güçlü ensesindeki kırışıklıklarla tümüyle bir ceza mahkemesi gibi sandalyesinde kurulmuş oturan ahlakçı bey, sanki az önce kendi oğlunu ölüme mahkûm etmiş gibi bir ifade takınmıştı yüzüne, oysa bir tabak kuşkonmaz yemişti, o kadar. Herr Kesselring, bu pembe yüzlü genç, bugün de öyle sevimli ve pembe görünüyordu ama biraz yaşlanıp küflenmiş gibiydi, iyi gününde değildi anlaşılan, çocuksu yanağındaki gamze bugün iç cebindeki bir deste açık saçık resim gibi akıl almaz ve gereksiz görünüyordu adeta. Bütün bunlar ne acayip, ne maskaraca şeylerdi. Neden hepimiz böyle oturuyorduk salonda; böyle oturuyor, bekliyor ve sırıtıyorduk? Ne diye yiyip içiyor, önümüze çıkarılacak başka yemekleri gözlüyorduk, çünkü hanidir açlık hissettiğimiz yoktu. Ne diye bu Kesselring minicik cep fırçasıyla o şairane saçlarını tarayıp düzeltiyor, ne diye o aptalca resimleri iç cebinde taşıyordu? Hem ne diye ipek astarlıydı bu cep? Her şey işte öylesine nedensiz ve olasılık dışıydı! Her şey insanı işte öylesine gülmeye ayartıyordu.

Ben, gözlerimi yaşlı kadının yüzüne dikmiştim. Kadın ansızın peçetelikten çekti elini, başını bana döndürdü, bir an gözlerimizi dikmiş birbirimize bakarken gülme isteği boğazımdan yüzüme sıçradı, ben de içimde birikmiş istekle alabildiğine nazik, kadına sırıtmaktan kendimi alamadım. Bu sırıtış yayıp açtı ağzımı ve dışarı çıkıp gözlerime atladı. Bilmiyorum, kadın ne düşündü hakkımda ama gösterdiği tepkiye diyecek yoktu: İlkin gözlerini çarçabuk yere indirdi ve hiç durmayıp yine deminki oyuncağına sarıldı ama yüzünü bir tedirginlik bürümüştü. Benim alabildiğine büyük bir merakla kendisi-

ne bakmam karşısında büzüldükçe büzüldü bu yüz, son derece acayip şekiller aldı. Gülüyordu kadın! Yüzünü gözünü çarpıtıp yutkunmaya çalışarak benden kaptığı gülme isteğine karşı savaşmaya çalışıyordu. Böylece, oteldeki diğer konukların aklı başında yaşlı insanlar gözüyle baktığı bizler, sıralarında oturan okul çocuklarına benzemiştik; önümüze bakıyorduk, gözlerimiz birbirimize kayıyor, yüzlerimiz gülmemek için çırpınıyordu. Salondakilerden durumu fark eden iki-üç kişi keyifli keyifli ve biraz da alaylı, gülümsemeye başladı. Derken sanki pencere camı kırılıp parçalanmış da mavi beyaz gökyüzü salondan içeri süzülmüş gibi, bütün salonda birkaç dakika kadar şen ve gıdıklayıcı bir hava, bıyık altından bir gülme gezindi, kaplıca vakarımız ve can sıkan üzüntümüzle nasıl dile gelmeyecek kadar aptalca ve komik biçimde salonda oturup kaldığımızın adeta herkes ayrımına varmıştı.

İşte o andan sonra kendimi yine iyi hissetmeye başladım; artık kaplıcanın sadece bir konuğu, hastalık ve tedavi alanında uzmanlaşmış biri değildim, hastalık ve tedavi önem bakımından yine ikinci sıraya düşmüştü. Ağrı sızılarım sürüyordu hâlâ, bunu yadsıyamam. Ama Tanrı aşkına sürsündü sürebileceği kadar, bırakıyorum artık bu hastalığı ne hali varsa görsün; başka işim yoktu da bütün gün kendisine kur mu yapacaktım?

Sofradan kalkar kalkmaz oteldeki konuklardan biri seslendi; çeşitli alanlarda her zaman pek çok görüş ve düşüncesi olan hiç hoşlanmadığım bir adamdı; daha önce de sık sık bana okumam için gazeteler vermiş, beni kendisiyle sohbetler etmeye zorlamıştı; daha bu yakında okul ve eğitim konusunda uzun ve son derece sıkıcı bir konuşma sırasında açığa vurduğu bütün o değerli ilke ve görüşlerinden kayıtsız şartsız, alabildiğine büyük bir teslimiyetle onayımı esirgememiştim. Şimdi bu tip, kori-

dorda gizlendiği yerden yine çıkıp gelmiş, karşımda dikilmiş duruyordu.

"Günaydın!" diye söze başladı. "Bugün pek neşeli görünüyorsunuz!"

"Doğru, öğleyin yemek yerken birkaç bulutun gökyüzünde gezindiğini gördüm. Şimdiye kadar bulutların yalnızca kâğıttan yapıldıklarını ve yerlerinin de salonların dekorasyonu olduğunu düşünmüştüm; ama şimdi havanın gerçek anlamda hava, bulutun gerçek anlamda bulut niteliği taşıdığını keşfetmek beni çok keyiflendirdi. Bulutlar gözlerimin önünden uçup gitti, numaralanmış değildi hiçbiri ve hiçbirinin üzerine fiyatını gösterir bir etiket iliştirilmemişti. Bunun beni ne çok sevindirdiğini tahmin edebilirsiniz. Gerçek hâlâ varlığını sürdürmekte, hem de Baden'in orta yerinde! Harika doğrusu!"

Bu konuşmam karşısında adamın yüzü ne çirkin bir ifadeye bürünmüştü aman Tanrım!

"Demek öyle, demek öyle," diye yanıtladı, sözcükleri yayıp uzatarak. Bu birkaç sözcüğü de ağzından ancak bir dakikada çıkarabilmişti. "Demek gerçek diye bir şeyin var olmadığına inanmıştınız! Peki, gerçekten ne anlıyorsunuz, sorabilir miyim?"

"Gerçek mi?" dedim. "Felsefi bakımdan karmaşık bir sorun ama pratikteki yaşam açısından çok kolay yanıtlayabilirim. Doğa denince neyi anlıyorsam, gerçekten de tıpkı onu anlıyorum bayım. En azından gerçek denince bizi burada, Baden'de sarıp kuşatan şeyi anladığım yok, kür ve hastalık öykülerini, bu siyatik romanlarını ve gut dramlarını, gezintileri, kaplıca konserlerini, mönüleri ve programları, banyo personelini, kaplıca konuklarını anlamıyorum."

"Nasıl? Demek kaplıca konuklarına da gerçek gözüyle bakmıyorsunuz? Yani sizinle şimdi konuşan ben gerçek değilim, öyle mi?"

"Üzgünüm, sizi kırmak, gücendirmek istemezdim kuşkusuz, ama doğrusu benim için gerçeklikten yoksun birisiniz. Karşımda sergilediğiniz tavrınızda, algılamalarımızı yaşantılara dönüştüren, olup bitenleri gerçeklikle donatan o inandırıcı karakter çizgileri yok sizde. Bir varlık sahibisiniz, bayım, bunu yadsıyamam. Ama varlığınızı öyle bir düzlemde sürdürüyorsunuz ki, benim gözümde bir zaman ve mekân boyutunu içermiyor. Deyim yerindeyse, kâğıttan, paradan, krediden, ahlaktan, yasalardan, akıldan ve saygınlıktan oluşuyor bu düzlem. Siz erdemlerin, koşulsuz buyruğun ve mantığın mekânsal ve zamansal bir dostusunuz, hatta belki bizatihi nesneyle ya da kapitalizmle akrabalığınız var. Gelgelelim, her taşta, her ağaçta, her kurbağada, her kuşta karşıma çıkan, beni dolaysız inandıran gerçekliğe sahip değilsiniz. Varlığınızı kuşkuyla karşılayabilir ya da onaylayabilirim. Ama sizi yaşamam olanaksız, dünyada sevemem sizi. Erdemi, mantığı, koşulsuz buyruğu ve tüm insanlık ideallerini el üstünde tutan bütün hısım ve akrabalarınızla ortak bir yazgınız var bu bakımdan. Hepiniz de harikasınız. Sizlerle gurur duyuyorum. Ne var ki, gerçek değilsiniz."

Adamın gözleri faltaşı gibi açılmıştı.

"Ama elimin tersini yüzünüzde hissederseniz, gerçek olduğuma inanırsınız."

"Böyle bir şeyi denemeye kalktınız mı siz zararlı çıkarsınız, çünkü bir kez ben sizden güçlüyüm. Sonra, şu an kendimi bütün ahlaksal engellerden sıyrılmış, harika bir özgürlük içinde hissediyorum, kaldı ki sözünü ettiğiniz o nazik kanıtla amacınıza ulaşamazsınız. Her ne kadar girişiminize, olağanüstü mükemmelikte çalışan savunma mekanizmamı tümüyle seferber ederek karşı duracaksam da, saldırınız gerçekliğinize, sizin bir kişi sayılacağınıza, ruh sahibi bir kişi olarak var olduğunuza yine de beni inandıramayacak. İki elektrik kutbu arasın-

daki boşluğu kolumla ya da bacağımla doldurdum mu, nasıl kendimi bir elektrik akımıyla karşı karşıya bırakır ama bu akıma bir kişi, kendim gibi bir varlık gözüyle bakamazsam, onun gibi tıpkı."

"Sizde bir sanatçı mizacı var, evet, böyle kişilerin bazı davranışlarına göz yumulabilir. Öyle anlaşılıyor ki, akıl denen şeyden, kavramlarla düşünmekten nefret ediyor, buna karşı savaşıyorsunuz. Hay hay, dilediğiniz gibi davranın. Peki ama yazar beyefendi, bu davranışınızı kendi ağzınızdan çıkmış o pek çok sözle nasıl bağdaştırıyorsunuz? Sizin kaleme aldığınız öyle cümleler, öyle yazılar ve kitaplar biliyorum ki, bunlarda şimdiki görüşünüze taban tabana karşıt görüşlerin vaizliğini yapıyor, mantığa aykırı ve rastlantılara yer veren doğanın değil, mantığın ve aklın tarafını tutuyor, düşüncelerden yana tavır koyuyor, akla uygun olanı en yüce ilke diye benimsiyorsunuz. Bunu nasıl açıklayacaksınız, ha?"

"Ya, demek öyle davranıyorum? Eh, olabilir. Diyeceğim kötü bir huy işte, hep kendi kendimle çelişiyorum. Gerçek bunu yapar hep, yalnız akıl yapmaz, erdem yapmaz, siz yapmazsınız, pek de sayın diyemeyeceğim bey. Örneğin, yaz günü sıkı bir yürüyüşün ardından bir bardak su içip deli divane olur, suya dünyanın en harika nesnesi gözüyle bakabilirim, Suyu içtikten on beş dakika sonra ise su kadar, su içmek kadar dünyada beni ilgilendirmeyecek başka şey yoktur. Yiyip içme, uyuma ve düşünme konusunda da benim için durum farklı değildir. 'Akıl' denen şeyle ilişkim de yemekle, içmekle ilişkim gibidir tıpkı. Kimi anlar olur, dünyada akıl kadar, soyutlama olasılığı kadar, mantık ve düşünce kadar beni kendine çekip bana vazgeçilmez gelen başka bir şey gösteremem. Ama sonra, akla iyice doyup bu kez onun karşıtını gereksindiğimde karşıtını özledim mi, akla ilişkin ne varsa bozulup kokuşmuş bir yemek gibi tiksindirir beni. Bu

davranışımın keyfiliğini, karakterden yoksunluğunu, hatta hiç hoş görülemeyeceğini yaşadım, biliyorum. Ama neden böyle olduğuna da asla akıl erdirememişimdir; çünkü nasıl yemek ile açlık, uyku ile uyanıklık arasında sürekli gidip gelmem gerekiyorsa, doğallık ve ussallık, yaşantı ve Platonculuk, düzen ve devrim, Katoliklik ve Reform[1] ruhu arasında da yine öyle sürekli salınıp durmam gerekiyor. Bir insanın ömür boyu aklı baş tacı edip doğayı ayak altına alabilmesi, hep devrimi destekleyip tutuculuğa hiç yüz vermemesi ya da bunun tersi her ne kadar bana pek erdemli, dürüst ve sarsılmaz bir davranış gibi görünüyorsa da, aynı şekilde bunu uğursuz, iğrenç ve kaçıkça buluyorum, bir kişinin sürekli yemek ya da sürekli uyumak istemesi gibi bir şey. Durum böyleyken, ister politik, ister manevi, ister dinsel, ister bilimsel bütün partiler böyle kaçıkça bir davranışın olabilirliği ve doğal nitelik taşıdığı varsayımından yola koyulur. Siz de, bayım, benim belli bir saatte akıl denen şey için deli divane olup akılla her işin içinden çıkılacağına inanmamı, başka bir saatte ise akıldan nefret etmemi, onu içimden tükürüp atarak doğanın masumiyetine ve doğanın zenginliğine kucak açmamı doğru bulmuyorsunuz. Neden ama? Neden doğal olan şeye karakterden yoksun, sağlıklı ve kolaylıkla anlaşılabilir şeylere tabu gözüyle bakıyorsunuz? Siz bunu bana açıklayın, ben de size her bakımdan beni yenilgiye uğrattığınızı hem yazılı hem sözlü olarak kabul edeyim. Bunu yapın yeter ki, elimden gelen bütün gerçekliği size bağışlayayım, gerçeklikten bir nur halesiyle donatayım sizi. – Ama görüyorsunuz işte, bunu açıklamaya yanaşmıyorsunuz. Karşımda dikilmiş duruyorsunuz öylece, yeleğinizin altında kuşkusuz mideye

1. XVI. yüzyılda Batı Kilisesi'nde gerçekleşen dinsel devrim. (Y.N.)

indirilmiş bir mönü var ama kalpten eser yok, insanı yanıltacak kadar güzel taklit edilmiş beyin kabuğunuz içinde kuşkusuz akıl varsa da doğa hak getire. Böylesine gülünç denecek kadar gerçekdışı bir şey görmedim ömrümde, sizi romatizmalı, sizi kaplıca konuğu bey! Giysinizin bütün düğme iliklerinden, kâğıttan varlığınızın parıltısı dışarı vuruyor, giysinizin bütün dikiş yerlerinden taşıyor dışarı, içinizde gazeteden, vergi makbuzlarından, Kant'tan, Marx'tan, Platon'dan ve faiz listelerinden başka şeye yer yok. Üfürsem yıkılıp gideceksiniz karşımda! Sevgilimi aklımdan geçirsem ya da sadece küçük ve beyaz bir çuha çiçeğini aklıma getirsem, bu kadarı size tümüyle gerçek dışında soluğu aldırmaya yetecek! Bir nesne desem değilsiniz, bir insan desem değilsiniz, bir düşüncesiniz yalnızca, kof bir soyutlamasınız."

Ve gerçekten de, biraz kızıp içerlemiştim ama keyfim yerindeydi, elimi yumruk yapıp kolumu uzatarak adama gerçekdışılığını kanıtlamak istedim, yumruğum geçip gitti içinden ve adam ortadan kayboldu. Ancak o anda durup otelden şapkasız ayrıldığımı ve ıssız ırmak kıyısına geldiğimi fark ettim; güzelim ağaçların altında tek başına dikilmiş duruyordum, önümden ırmak akıyor, kulağıma çağıl çağıl sesi geliyordu. İşte yine coşkuyla aklın karşı kutbuna yönelmiştim, yasa tanımayan o sersem rastlantılar dünyasına, güneşin ışığı vurmuş yerlerle gölge yerlerin açık pembe zemindeki oyununa, akıp giden suyun mırıldandığı o pek çok ezgiye içtenlik ve esriklikle gönlümü kaptırmıştım. Tanrım, bu ezgileri biliyordum ben! Hindistan'da bir ırmağı anımsadım, kıyısında oturmuştum bir zaman, belleğimden ismi çıkıp gitmiş, bir yıl oluyor, birlik ve bütünlük düşüncesinin esrikliği vardı üzerimde, bir o kadar da çeşitliliğin ve rastlantıların oyununuyla sarhoş durumdaydım. Sevgilime gitti aklım, sevgilimin kulak sayvanına: Kulak sayvanının saçlar arasından

bakan parçası gözlerimin önüne geldi, akıl ve düşünce için o zamana kadar kurduğum tüm mihrapları yadsıyıp yıkmaya, yerlerine sevgilimin yarı açıktaki o gizemli kulak sayvanının hatırı için yeni bir mihrap dikmeye can ve gönülden hazırdım. Bir İsis,[1] bir Vişnu[2], bir nilüfer çiçeği gibi sevgilimin kulak sayvanı da dünyanın bir birlik ve bütünlük oluşturduğunu ama yine de bir çeşitliliği bünyesinde barındırdığını, ölümlülüğü tanımayan bir güzelikten asla söz açılamayacağını, Tanrı'nın bağışlamasının yalnızca günahkârlar için söz konusu edilebileceğini, bütün bunları ve dünya durdukça duracak diğer yüzlerce derin yaşantıyı anlatan bir simge ve kutsal bir işaret sayılabilirdi.

Altımda, taştan yatağında nasıl da çağıldayarak akıyordu ırmak! Öğle ışığı beneklerle bezenmiş çınarların gövdelerinde ezgiler söyleyerek aşağı yukarı geziniyordu. Ne güzel şeydi yaşamak! Yemek salonundaki o çılgınca gülme isteği unutulmuş, uçup gitmiş, gözlerimde yaşlar belirmişti, kutsal ırmağın çağıltısından derinden derine bir uyarı bana doğru yükselip geliyor, yüreğim huzur ve şükranla dolup taşıyordu. Ağaçlar altında uzun bir süredir gidip geliyordum ki, son zamanlardaki surat asmalarımın, yolumu şaşırmışlıkların, sıkıntı ve sersemliklerin uçurumu belirdi gözlerimin önünde. Tanrım, ne acınacak hallere düşmüştüm. İğrenç ve ödlek biri olmama ramak kalmıştı. Biraz hastalık, biraz ağrı sızı, birkaç haftalık banyo kürü, yaşanan bir uykusuzluk dönemi

1. Eski Mısır tanrıçası, tanrı Osiris'in eşi ve Horus'un annesi, ideal eş ve anneliğin temsilcisi. (Ç.N.)

2. Büyük Hindu tanrılarından biri. Hint kültürünün en eski belgesi sayılan Rigurda'da kral tanrı ya da evreni üç adımda dolaşan tanrı olarak adı geçer. Görevi, evrendeki kurulu düzeni korumaktır. Ellerinde topuz, kabuk, disk ve nilüfer çiçeği tutan dört kollu bir tanrı olarak betimlenir. Bineği Garuda kuşudur. (Ç.N.)

yetmiş, gırtlağıma kadar keyifsizlik ve umutsuzluk batağına gömülmüştüm. Ve de Hindu tanrılarının sesini duyup işitmiş olan ben! Ne iyi, bu hain büyü sonunda bozulmuş, hava, güneş ışığı ve gerçek yine çevremi kuşatmıştı; yine o tanrısal sesi işitebiliyor, yüreğimde yine huşu ve sevgi hissedebiliyordum.

Bu utanç verici günleri dikkatle geçirdim aklımdan, kasvet ve hayretle, beni bir koza gibi içine alıp hapseden sersemliklerden dolayı bir yandan üzülüp bir yandan gülerek. Hayır, bundan böyle kaplıca salonuna adım atmamın gereği kalmamıştı, o vakur oyun salonuna ayrıca; artık zamanımı nasıl geçireceğimi biliyordum. Büyü bozulmuştu.

Bugün kaplıcadaki tedavimin sona ermesine bir-iki gün varken, bütün bunların nasıl ortaya çıkabildiğini düşünüp tepetaklak gidişimin ve bütün o yüz kızartıcı yaşantıların nedenini araştırdım mı, bu notlardan rastgele bir sayfayı açıp okumam yetiyor, söz konusu neden açık seçik beliriyor gözlerimin önünde. Bütün bunlara yol açan hayallerim değil, düşlerim değildi, gerekli ahlak ve vatandaşlık duygusundan yoksunluğum da değildi, fazlasıyla ahlaksal, fazlasıyla aklı başında, fazlasıyla vatandaşlık duygusuyla davranmıştım. Benim eski, ezeli bir hatamdı bu, yüzlerce kez aynı hatayı işlemiş, yüzlerce kez sonradan pişman olmuştum, bu kez de yine aynı hatadan kurtaramamıştım yakamı. Kimsenin benden istemediği bir norma ayak uydurmaya koyulmuş, kimsenin bana yöneltmediği istekleri yerine getirmeye çalışmıştım, kendi dışımda bir kişi olmaya ya da böyle bir kişiymişim gibi davranmaya kalkmıştım. Dolayısıyla, bir kez daha kendi kendime ve tüm yaşama zulmetmiştim.

Kendim değil, bir başka kişi olmak istemiştim. Nasıl mı? Siyatiğimi bir özellik haline getirmiş, kendim olarak kalacakken siyatikli bir hastanın, bir kaplıca konuğunun,

orta sınıftan kişilerin çevresine ayak uydurmaya çalışan bir otel konuğunun rolüne soyunmuştum. Banyoları, tedaviyi, çevremi, kollarımla bacaklarımdaki ağrı ve sızıları fazlasıyla ciddiye almıştım. Bu tedavi çilesini atlatıp sağlığıma kavuşmayı kafama koymuştum. Yalnızca Tanrı'nın lütfuyla sağlanacak olan şeyi tövbe ve istiğfarla, çalışmaların kutsallığıyla, banyolar ve yıkanmalarla, hekimler ve Brahmanların büyüsüyle ele geçirmek istemiştim.

Hep başıma gelmiştir bu benim. Sıcak suda kuluçkaya yatıp kotardığım o enfes banyo psikolojisi de işte böyle bir sersemlik, düşünsel şiddet kullanıp yaşama sahip olmaya yönelik bir girişimdi, ister istemez fiyaskoyla sonuçlanacak ve yaptığımı yanıma koymayacaktı. Bir süre kafamda bir kuruntu olarak yaşadığı gibi ne özel bir siyatikli felsefesinin temsilcisiyim ne de genelde böyle bir felsefe vardır. Ayrıca önsözde hayal ettiğim elli yaş bilgeliği gibi bir bilgelikten de söz açılamaz. Bugünkü düşüncem yirmi yıl öncekinden biraz değişik olabilir ama duyuş ve varoluşum, istek ve umutlarım değişmiş değil, ne eskisinden daha akıllıca ne daha aptalca. Bugün de bir zamanki gibi bazen bir çocuk, bazen yaşlı bir adam, bazen iki, bazen bin yaşında bir kimse olabiliyorum. Ve belli normlara oturtulmuş dünyaya ayak uydurmaya, elli yaşındaki bir kimse ve bir siyatikli rolünü oynamaya yönelik girişimlerim, psikoloji bilgimi temel alan uzlaşma girişimim gibi sonuçsuz kalıyor.

Esenliğe kavuşmak için iki yol var: Adil kimseler için adalet yolu, günahkârlar için Tanrı'nın bağışlama yolu. Günahkâr biri olan ben ise adalet yoluyla esenliğe kavuşmak gibi hatalı bir davranışa başvurdum. Adalet yolunda asla bir yere varamayacağım. Adil kişi için bal tadındaki adalet biz günahkârlar için zehirdir, bizi kötü kişi yapar. Bu girişimleri, bu hatalı işleri dönüp dolaşıp yinelemek yazgım benim; öte yandan bir yazar olarak

sanat yerine dönüp dolaşıp düşünceye sığınarak dünyayla baş etmeye çalışmak ise manevi alandaki yazgım. Bu uzun, bu zahmetli yolları tek başıma tepip duruyor, usa, mantığa ısrarla sarılıyorum; her defasında ise eza ve cefadan başka bir şey elime geçmiyor, aklım karışıyor. Ama her defasında ölümü bir yeniden doğuş izliyor, her defasında Tanrı'nın lütfunun dokunuşunu hissediyorum; eza ve cefalar, aklımın karışması bundan böyle kötü sayılamaz, yanlış yollarda yürümem hayırlı oldu benim için, yenilgilerin tadına doyum yoktu, çünkü beni gerisingeri götürüp ana koynuna bıraktı. Tanrı'nın lütfuna mazhar olmamı sağladı.

Dolayısıyla, ahlak açısından kendime veriştirip durmayı bir yana bırakmak istiyorum, mantık ve psikoloji denemeleri, kaplıcada tedavi girişimleri, yenilgi ve umutsuzluklar nedeniyle kendi kendimi paylamayacak, pişmanlık duymayacak, bundan böyle kendimi suçlamayı bir yana bırakacağım. Her şey hayrıma oldu çünkü. Tanrı'nın sesini yeniden işitiyorum, her şeyde hayır vardır.

Bugün 65 numaralı odamda gözlerimi çevremde dolaştırıyorum da, tuhaf bir duygu uyanıyor içimde; diyeceğim, çok geçmeden bu odaya veda edeceğimi düşünür düşünmez bir yurtsama duygusuna kapılıyorum, odadan ayrılacak oluşum şimdiden biraz içimi sızlatıyor. Odadaki bu küçük masaya ne kadar sık oturdum da yazıp çizerek sayfalar doldurdum; bazen kıvançla, değerli bir iş yaptığım duygusuyla doldu içim, bazen suratım asıldı, inancımı yitirdim ama yine de çalışmaktan, anlama ve açıklama çabasından geri kalmadım. Bu odada ne kadar sık koltuğa kurulup Jean Paul'ü okudum. Bölmedeki yatakta kaç geceyi kısmen ya da tümüyle uykusuz geçirdim, kendi içime gömülmüş, kendi kendimle kavga ederek, kendimi haklı çıkararak, kendimi ve acılarımı gün gelip ister istemez yoruma kavuşacak bir simge, çö-

züme kavuşacak bilmecemsi bir imge gibi duyumsayarak. Kaç mektup alıp kaç mektup yazdım bu odada, kitaplarımda yansıyan varlığımı kendilerine akraba hisseden, soru ve itiraflarda, suçlama ve tövbelerde kendilerine akraba gördükleri bende, benim de itiraflarım ve yazdıklarımda aradığım şeyi, aydınlığı, avuntuyu, haklı göstermeyi, yeni sevinçleri, yeni masumiyetleri ve yeni yaşam kıvancını arayan tanımadığım kişilerden aldığım, tanımadığım kişilere yazdığım mektuplar! Ne çok düşünce, ne çok kapris, ne çok düş bu küçük odada gelip buldu beni. Bu odada bulanık ve yorgun sabahlarda banyo için toparlandım, ağrıyıp sızlayan kol ve bacaklarımda ölümü duyumsadım önceden, geçiciliğin ürpertici yazısını okudum. Bu odada keyfimin yerinde olduğu kimi akşamlar hayaller kurdum ya da Hollandalıyla savaştım. Bu odada, o mutlu günde sevgilime psikolojimin önsözünü okudum, Jean Paul için kaleme aldığım küçük övgü yazısından duyduğum kıvancı gördüm gözlerinde, çünkü sevgilim de bu yazara bayılıyordu. Ve sonunda Baden'de geçirdiğim bütün zaman, bütün bu tedavi, bu bunalım, dengemi yitirip yeniden ele geçirmem benim için önemli bir dönemi oluşturdu.

Ah, ne yazık ki ben bu küçük otel odasını sevmeyi, ona yurdum yuvam gözüyle bakmayı üç-dört hafta önce öğrenmedim. Nasılsa öyle kalabilir artık. Bu odaya, bu otele, Hollandalıya, tedaviye hiç değilse bugün kucak açabiliyorum, sevip benimseyebiliyorum ya bana yeter. Baden günlerimin sona ermek üzere olduğu şu sıra görüyorum ki, çok sevimli bir yermiş burası. Sanırım aylarca burada yaşayabilirim. Doğrusu böyle de yapmalıydım; kendime, akıl ve mantığa, kaplıca yönetimine, otel ve oda komşularıma karşı işlediğim hataları gidermeliydim. Hayli karamsarlığa kapıldığım bazı günlerde kaplıca hekimine bile şüpheyle baktığım, güvencelerinin içtenli-

ğinden, bana verdiği umutlardan kuşkuya düştüğüm olmadı mı? Hayır, giderilmesi gereken pek çok şey vardı. Örneğin, Herr Kesselring'in o gizli resim galerisinden hoşnutsuzluk duyma hakkını bana veren neydi? Ahlak davalarına bakan bir yargıç mıydım ben? Benim de bazı kişiler tarafından onaylanmayacak kendime göre meraklarım yok muydu? Ne diye boynunda kırışıklıklarla o ahlakçı beye sadece bir burjuva, bir bencil ve başkaları üzerinde yargıçlık taslayan biri gözüyle baktım? Ona bir Romalı, trajik bir kahramanın stilize anıtı gözüyle de bakabilirdim pekâlâ, kendi sertliğiyle mahvolmuş, kendi adaletiyle kahrolup duran biri. Ve bunun gibi daha pek çok şey; biraz önce tövbe ve istiğfar yolundan ayrılıp kendimi Tanrı'nın bağışlayıcı eline teslim etmemiş olsaydım, binlerce savsaklamanın yine giderilmesi, binlerce günahın ve sevgisizliklerin kefaretinin ödenmesi gerekecekti. Dolayısıyla, günahları bırakalım kendi haline, bir süre üstesinden gelir, yeni günahlar işlemezsek, buna sevinelim.

Geçmişteki kötü günlerin uçurumu üzerine bir kez daha eğilip bakınca, derinlerde, uzak ve küçük, hayaletimsi bir görüntünün yansıdığını görüyorum: Kaplıca konuğu Hesse, iştahsız bir yüzle solgun ve kof, önünde yemekleri, oturur durumda, zekâ ve hayal gücünden yoksun zavallı bir adamcağız, uykusuzluktan harap durumda, kendisinin siyatiğine değil, siyatiğinin kendisine sahip olduğu sevimsiz bir hasta. Bir ürpertiyle başımı çeviriyor, bu zavallı adamın artık öldüğüne, bundan böyle karşıma çıkmayacağına seviniyorum.

İncil'deki sözlere buyruk olarak değil de olağanüstü derinlikte bir bilgeliğin dışavurumları gözüyle bakıldı mı, şimdiye dek ağızdan çıkmış en bilge söz, tüm yaşam sanatının ve mutluluk öğretisinin kısa özeti, "Hemcinsini kendin gibi sev" sözü olacaktır; zaten Tevrat'ta da yer

alan bir sözdür bu. İnsan hemcinsini kendisinden daha az mı sevebiliyor, o zaman bencil biridir, açgözlüdür, kapitalisttir, burjuvadır, para ve güç toplayabilir kendisinde ama gönlünde sevinçlere pek yer yoktur, alabildiğine seçkin ve nefis ruhsal hazların kapısı kendisine kapalıdır. Ya da diyelim hemcinsini kendisinden daha çok sevebiliyor, o zaman acınacak biridir, aşağılık duygusuyla, her şeyi sevme isteğiyle dolup taşar içi ama öte yandan kendi kendisine hınç besler, eza ve cefa eder, bir cehennemde yaşar ve bu cehennemin ateşini her geçen gün kendi eliyle tutuşturur. Buna karşılık dengeli sevgi, sağda solda borçlu duruma düşmeden sevebilme, kendi kendisine karşı duyulan, hiç kimseden çalınmamış sevgi, kendi Ben'inin hakkını yemeden ve kendi Ben'i üzerinde zor kullanmadan başkasına duyulan sevgi! Tüm mutlulukların, tüm esenliklerin gizi bu sözde yatıyor. İstendi mi, bu sözün Hint yönüne çevrilebilir yüzü ve şöyle anlamlandırılabilir: Hemcinsini sev, çünkü o sensin! Yani *Tat twam asi*'nin Hıristiyan dilindeki çevirisi. Tüm bilgelikleri öylesine yalın ki! O kadar uzun bir zamandan beri, o kadar titizlikle ve kuşkuya yer vermeyecek biçimde dile getirilmiş ve anlaşılmış ki! Neden ancak zaman zaman sahip çıkabiliyoruz bu bilgeliğe? Neden ancak iyi günlerimizde sahip çıkabiliyoruz? Neden hep bizim değil bu bilgelik?

Geriye bakış

Bu son yaprakları Baden'de yazmıyorum, orada değilim artık, bundan böyle –kafamın içi şimdiden yeni deneme ve tasarılarla dolup taşıyor– yine dışarıdayım, yine bozkırımda, yine yalnızlığımda, hücremdeyim. Kaplıca konuğu Hesse, Tanrı'ya şükür göçtü bu dünyadan, kendisiyle bir alıp vereceğim kalmadı. Onun yerini şimdi yine bambaşka bir Hesse aldı, bu Hesse de yine siyatikli bir adam ama o siyatiğe sahip, siyatik ona değil.

Ayrılırken Baden'e veda etmek biraz zor geldi gerçekten. Artık kendimi ister istemez koparıp almam gereken pek çok nesneye, pek çok insana sevgiyle bağlanmıştım; odama, otelin sahibine, ırmak kıyısındaki ağaçlara, veda için gittiğimde beni bir kez daha alabildiğine nazik karşılayan kaplıca hekimine, sansarlara, otelin salonlarında hizmet eden güler yüzlü sevimli kızlara, Röli'ye, Trudi'ye ve diğerlerine, oyun salonuna, benimle aynı çileyi paylaşan bazı dert ortaklarımın yüzlerine, boyları boslarına sevgi beslemiştim gönlümde. Hoşça kal, diyatermi aygıtında çalışan güler yüzlü, hep şen, her zaman yardıma koşmaya hazır hanımefendi! Hoşça kal Hollandalı devanası ve sen de hoşça kal sarışın bukleli kahraman Kesselring!

Heiligenhof'un sahibine veda edişim pek hoştu. Be-

nim teşekkürlerimi, oteline ilişkin övücü sözlerimi gülümseyerek dinledi, sonra doktorumun benim durumumdan, tedavinin sonucundan memnun olup olmadığını sordu. Ben de anlattım, doktorun beni pek beğendiğini, ileride tastamam iyileşeceğimi, yani Baden'den şimdi gönül rahatlığıyla ayrılabileceğimi söylediğini belirttim. Bunun üzerine yüzündeki gülümseme büyüyüp rahatlık taşan muzipçe bir ifadeye büründü. Bir elini dostça omzuma koyarak şöyle dedi: "Evet, azizim, güle güle gidiniz. Kutlarım sizi. Ama bakın, benim bildiğim bir şey var, belki siz bilmiyorsunuz: İleride yine yolunuz düşecek buraya!"

"Yolum düşecek mi? Baden'e mi?" diye sordum.

O, neşeyle güldü.

"Elbette. İyileşsin iyileşmesin, bir gelen yine gelir buraya, tekrar gelmeyen de olmadı şimdiye kadar. Bir dahaki sefer devamlı müşterimiz sayılırsınız artık."

Veda sırasında söylenen bu söz aklımdan çıkmadı. Belki haklıydı otel sahibi, belki yine yolum düşecekti Baden'e, bir kez, belki de pek çok kez. Ama hiçbir zaman bu gelişimdeki insan olamayacağım. Yine banyo kürleri yapacak, yine fizik tedavi görecek, yine önüme çıkarılan yemeklerle bir güzel beslenecektim. Belki yine bunalımlar geçirecek, suratımı asacak, içkiler içecek ya da oyun oynayacaktım; ama nasıl bozkırıma bu defaki dönüşüm öncekilerden bir başka türlü ise, Baden'e ileride geldiğimde bütün bunlar bir başka türlü olacaktı. Ayrıntılarda bir şey değişmeyecek, her şey birbirine pek benzemeyecek ama genelde yeni ve başka türlü olacak, başka yıldızlar parlayacaktı her şeyin üstünde. Yaşam bir hesap sorunu, bir matematik formülü değildir çünkü, bir mucizedir. Ömrüm boyunca da bu özelliğini yitirmemiştir, her şey dönüp dolaşıp yeniden çıkmıştır karşıma aynı sıkıntılar, aynı sevinçler, aynı çekici güzellikler. Her za-

man başımı aynı taşlara vurmuşumdur, aynı devlerle savaşmış, aynı kelebeklerin peşinden koşmuşumdur, aynı konum ve durumlar tekrarlanmış, öyleyken karşımda hep yeni bir oyun bulmuşumdur, yine her zaman güzel, yine her zaman tehlikeli, her zaman heyecan verici. Binlerce kez taşkın davranışlarda bulundum, binlerce kez ölesiye yorgun düştüm, binlerce kez çocuk oldum, binlerce kez yaşlı ve serinkanlı ve hiçbiri uzun sürmedi, her şey dönüp dolaşıp çıktı karşıma ama hiçbir zaman öncekinin aynısı değildi. Çeşitliliğin ardında görüp taparcasına kucak açtığım birlik ve bütünlük can sıkıcı, boz bulanık, düşünsel ve kuramsal nitelik taşımıyor. Yaşamın kendisi çünkü, oyunla, acıyla, kahkahayla dolup taşıyor, dans ede ede dünyayı kırıp döken Şiva'nın dansında ve diğer pek çok görüntüde dile geliyor; hiçbir anlatıma, hiçbir simgeye kapısını kapamıyor. Her an kapısından girebilirsin içeri, her an senindir, zamandan, mekândan, bilmelerden, bilmezliklerden soyunduğun, geleneklerden sıyrıldığın, sevgide ve özveride tüm tanrılara, tüm insanlara, tüm dünyalara, tüm çağlara ait olduğun her an. Böyle anlarda birlik ve çeşitliliği aynı anda yaşar, önünden Buddha'nın ve Hz. İsa'nın geçip gittiğini görür, Hz. Musa'yla konuşur, Seylan güneşini teninde duyumsar, kutupların donup buzla kaplandığına tanık olursun. Belki on kez, dönüp gelişimden sonra geçen kısa sürede belki on kez yine uğradım Baden'e.

Diyeceğim, "şifa bulmuş" değilim. Eskisinden daha iyiyim şimdi, kaplıca hekimi durumdan memnun, ama sağlığıma kavuştuğum söylenemez, her an hastalık yeniden nüksedebilir. Birazcık bir iyileşme dışında Baden'den taşıyıp yanımda getirdiğim bir şey daha var ki, o da şu: Siyatiğimin gelişimini eskisi gibi fazlasıyla sıkı biçimde izlemeyi bıraktım. Görüyorum ki, siyatiğim bana ait bir şey, saçlarıma yeni düşmeye başlamış aklar gibi alınteriy-

le kazandım onu, düpedüz kökünü kazımak istemem ya da hokkabazlığa başvurup onu kendimden uzaklaştırmaya kalkmam akıllıca bir davranış sayılmaz. Kendisiyle güzel güzel geçinmeye, uzlaşıp gönlünü kazanmaya çalışmam gerekiyor.

İleride bir kez daha Baden'e gidersem, sıcak suyla dolu havuzun içine bir başka türlü girecek, komşularımla başka yaşantılar yaşayacak, içimde başka türlü tasa ve kaygılara yer verecek, başka oyunlar peşinde koşacak, kâğıtlara başka yazılar çiziktireceğim. Değişik türden günahlar işleyecek, değişik yollardan Tanrı'ya ulaşmaya çalışacağım. Ve her zaman eylemde bulunan, düşünen ve yaşayan kişinin ben olduğuma inanacak ama öte yandan bileceğim ki, aslında bu ben değilim, O'dur.

Şimdi kaplıcada geçirdiğim birkaç haftaya dönüp bakınca, her defasında olduğu gibi, gönlümde o tatlı hayal uyanıyor, gençken yaşam merdiveninin her yeni basamağında öylesine yürekten tadını çıkardığım üstünlük, anlayış ve sezişle ruhumun dolup taştığını görüyorum. Kısa bir süre önceki Ben'imin ıstıraplarının, bedenimdeki ağrıların ve ruhsal sıkıntılarımın gerilerde kaldığını görüyorum, o uğursuz dönem atlatıldı, kısa süre önce Baden'de işte öylesine gülünç davranışlar sergileyen o Hesse, bugünkü aklı başında Hesse'nin çok altında bir yerde dikilmiş duruyor gibi geliyor bana ve bugünkü Hesse başını çevirip bakıyor ona. Bu kaplıca konuğu Hesse'nin komik ayrıntılara ne abartılı tepkide bulunduğunu görüyor, bağımlılık ve komplekslerinin şaklabanca oyununu seziyorum; o küçük ayrıntıların bana önemsiz ve gülünç gelmelerinin, güncelliklerini artık yitirmelerinden kaynaklandığı aklımdan çıkıp gidiyor.

İyi ama büyük olan ne, küçük olan nedir? Önemli olan nedir, önemsiz olan ne? Bir psikiyatr küçük rahatsızlıklara, küçük uyarılara, özgüveninin hafifçe sarsılması-

na aşırı duyarlılıkla ve şiddetle tepki gösteren, oysa çoğunluğunun pek korkunç bulacağı acı ve sarsıntıları belki serinkanlılıkla sineye çeken kimseyi ruh hastası diye niteler. Öte yandan, uzun süre ayağına basılıp da bunu fark etmeyen, en berbat bir müziğe, en sefil bir mimari yapıya, en pis bir havaya sızlanıp yakınmadan katlanan ama iskambil oyununda biraz bir şey kaybetmeye görsün masanın üzerine yumruğunu indiren, bağırıp çağıran bir insana ise normal ve sağlıklı gözüyle bakılır. Kafeteryalarda, lokallerde pek sık olarak anlı şanlı, gayet normal ve saygıdeğer diye bilinen öyle insanlara rastladım ki, bir oyunda kaybettikleri için, hele kaybetmelerinden bir başka oyuncunun sorumlu olduğuna inandıkları zaman işte öylesine fanatik ve kaba davranıp ağza alınmayacak küfürler savurdular; en yakın hekime koşup bu zavallıları bir yere kapatmalarını söylemek için alabildiğine büyük bir istek duydum. Diyeceğim, tümü de değerli görülebilecek pek çok ölçüt var ortada ama ister bilimin, ister zamanın ahlak anlayışının ölçütü olsun, bunlardan hiçbirine bir türlü kutsal gözüyle bakamıyorum.

Ve kaplıca konuğu Hesse'nin kendini anlattığı yazısına gülebilen ve onu hayli komik bulan kimse (ki bunda haklıdır düpedüz), kendi kafasındaki düşüncelerden bir tekini, çevresine karşı gündelik tepkilerinden herhangi birini, titiz ve ayrıntılı biçimde tanımlanıp çözümlenmiş olarak karşısında bulunca hayretinden ağzı açık kalacaktır. Normalde gözle görülmeyen ya da çirkin bir şey, bir topak pislik, örneğin mikroskop altında nasıl yıldızlarla donanmış harikulade bir gökyüzü olup çıkarsa, gerçek bir psikolojinin mikroskobu altında (böyle bir mikroskop da henüz bulunmuş değil), ruhumuzdaki en ufak bir kıpırtı, ne kadar çirkin, ne kadar zırva ya da kaçık olursa olsun, huşu dolu kutsal bir oyuna dönüşebilir, yeter ki bir örnek oluşturabilsin, tanıdığımız en kutsal şey

olan yaşamın simgesel bir görüntüsü gözüyle bakılabilsin ona.

Her ne kadar biraz böbürlenme gibi görünse de pek çok yıldır sürdürdüğüm yazınsal çabalarımın o uzak amaca yönelik bir deneme sayılacağını, el yordamıyla gerçekleştirilen bir deneme, evrensel bir gözle donatılmış gerçek psikolojinin ince ve güçsüz bir önsezisi olduğunu ve bu gözün bakışları karşısında hiçbir şeyin artık küçük, aptalca ya da kötü diye nitelenemeyeceğini söylemeden geçemeyeceğim.

Ve şimdi bu yapraklara veda ederken Baden'de geçirdiğim dönemin tümünü son bir kez gözden geçiriyorum da bir hoşnutsuzluğun, bir dikenin, bir üzüntünün söz konusu dönemden geriye kaldığını hissetmeden edemiyorum. Budalalıklarıma, gerekli sabırdan yoksunluğuma, sinirliliğime, aceleyle verilmiş sert yargılarıma, kısaca bir insan olarak yetersizliklerime ve nedenleri derinlerde yatan, kaçınılması olanaksız hatalarıma yönelik bir üzüntü değil bu. Hayır, bendeki üzüntü, bendeki boşluk duygusu ve ıstırap bu notlardan, yaşamın pek küçük bir parçasını elden geldiği kadar gerçeklik ve içtenlikle yazıya geçirmeyi amaçlayan bu denemelerden kaynaklanıyor. İtiraf etmeliyim ki, beni yasa boğup utandıran, işlediğim günahlar ve kötü alışkanlıklarım değil; üzüntü ve utancımın nedeni, yalnızca dilsel deneyimin başarısızlığa uğramasıdır, yazınsal çabalarımdan sağladığım pek düşük verimdir: Biraz daha açık söylemem gerekirse, düş kırıklığımın kökenini belli bir nokta oluşturuyor. Bir benzetiyle belki bunu daha iyi anlatabilirim.

Bir müzisyen olsaydım, güçlük çekmeden iki sesli bir melodiyi notaya dökebilirdim; öyle bir melodi ki, iki çizgiden, iki ayrı ses ve nota dizisinden oluşuyor ve bunlar birbirine uygunluk gösterip birbirini bütünlüyor, birbirini var ediyor ama en azından dizinin her noktasında

alabildiğine içtenlikli, alabildiğine canlı bir etkileşim, karşılıklı bir ilişki içinde sürdürüyor varlığını. Ve nota okumasını bilen herkes benim bu iki sesli melodimi okuyabilir; her sesin karşıtını, her sesin kardeşini, düşmanını, duyup işitebilirdi. Diyeceğim, işte bu iki sesliliği, bu sonu gelmez yürüyüş halindeki antitezi, bu ikili çizgiyi kendi malzememle, yani sözcüklerle dile getirmek istiyorum, çalışmaktan canım çıkıyor ama yine de başaramıyorum bir türlü. Dönüp dolaşıp yeniden işe koyuluyorum. Çalışmalarımı gerilimle ve baskıyla donatan bir şey varsa, olanaksız bir şeyi ele geçirmeye yönelik bu yoğun çaba, ele geçirilemeyecek şey uğruna bu çılgınca savaştır. Bir yolunu bulup ikiliği dile getirmek isterdim; öyle bölümler ve cümleler kaleme almak isterdim ki, melodi ve karşı melodi aynı zamanda kendisini açığa vursun içlerinde, her çeşitliliğin yanı başında birlik, her şakanın yanı başında bir ciddilik sürekli yer alsın. Çünkü beni yaşatacak budur yalnızca, iki kutup arasındaki dalgalanmadır, dünyanın her iki temel direği arasında gidip gelmelerdir. Dünyanın o mutlu renkliliğine durmadan hayranlıkla işaret etmek, yine durmadan bu renkliliğin temelinde bir birlik ve bütünlüğün yattığını anımsatmak istiyorum; sürekli olarak şunu göstermek istiyorum ki, güzel ve çirkin, aydınlık ve karanlık, günah ve kutsallık yalnızca bir an için birbirinin karşıtı kimliğiyle açığa vurur kendini, bunun dışında her zaman iç içedir. Bana göre insanlığın en yüce sözleri, bu ikiliği büyülü simgelerle dile getiren o birkaç sözdür, dünyadaki büyük karşıtlıkları hem bir zorunluluk, hem bir hayal olarak gösterildiği o az sayıdaki gizemli sözler ve benzetilerdir. Çinli Lao-tse[1] böyle pek çok özdeyişi dile getirmiştir, bu özde-

1. Asıl adı Li Po-yang (MÖ 604-520), en büyük Çin düşünürlerinden biri; ünlü *Tao ve Te* kitabının yazarı olarak bilinir. (Ç.N.)

yişlerde yaşamın iki kutbu bir anlık şimşek çakışlarında birbirine değer gibi görünüyor. Aynı mucize daha soylu, daha yalın ve daha içtenlikli biçimde Hz. İsa'nın pek çok sözünde karşımıza çıkar. Dünyada insanı en çok duygulandırıp sarsan bir şey varsa, o da bir dinin, bir öğretinin, bir psikoloji okulunun yüzyıllar boyu iyi ve kötü, hak ve haksızlık öğretisine giderek daha incelikli, daha derli toplu bir biçim vermesi, adalet ve itaat bakımından insanların karşısına giderek daha yüce beklentilerle çıkması, ama sonunda doruk noktasında büyülü bir bilgeliğe ulaşarak hak yolundan sapmamış, doksan dokuz kişinin hak yoluna döndüğü andaki bir günahkâr kadar Tanrı katında değer taşımadığı sonucuna varmasıdır.

Ama insanlara müjdelenmiş bu alabildiğine yüce sezgilerin hizmetinde çalışmam gerektiğine inanmakla belki büyük bir hataya düşüyor, hatta günah işliyorum. Belki de şimdiki dünyamızın mutluluğunun kaynağı, bu alabildiğine yüce bilgeliğin bütün cadde ve sokaklarda ucuza sunulması, her resmi kilisede yüce makamlara, para çuvalları ve ulusal büyüklenmeye inancın yanı sıra Hz. İsa'nın mucizesine inancın vaaz edilmesi, alabildiğine değerli ve alabildiğine tehlikeli bilgeliklerin hazinesi sayılan İncil'in her dükkândan satın alınabilecek olması, hatta misyonerlerce bedava dağıtılmasıdır. Belki de Hz. İsa'nın bazı konuşmalarındaki bu işitilmedik, bu atak, hatta ürkütücü biliş ve sezişlerin gizlenmesi, titizlikle saklı tutulup çevresinin koruyucu duvarlarla sarılması gerekirdi. O güçlü sözlerden bir tanesini öğrenecek insanın, yaşamdaki diğer yüce değerleri ele geçirmek için yapması gerektiği gibi yıllarını bu uğurda feda etmesi, hayatını bu uğurda tehlikeye atmak zorunda kalması iyi olurdu belki, arzu edilmeye değer bir şey olurdu. Eğer gerçekten böyleyse (ve ben kimi günler inanıyorum böyle olduğuna) o vakit eğlendirici kitaplar yazan en sıradan

yazar, sonsuzu dile getirmek için uğraşıp didinen bir yazardan daha olumlu, daha doğru bir iş yapmış sayılırdı.

İşte benim ikilemim ve sorunum. Bu konuda pek çok şey söylenebilir ama sorunu çözümlemenin yolu yok. Yaşamın her iki kutbunu eğip bükerek birbirine yaklaştırmanın, yaşam melodisinin iki sesliliğini yazıya dökmenin asla üstesinden gelemeyeceğim. Ama yine de içimden yükselen o karanlık buyruğa uyacak, dönüp dolaşıp bu yolda girişimlerde bulunacağım. İşte benim saatçiğin çarklarını işleten zemberek.

Sözün kısası, edebiyat çalışmalarında yoğun bir dikkate öylesine gereksinim var ki, üretim sürecinde engelleyici ve aksatıcı dış etkenlerle kolayca başa çıkabiliyor insan. Ancak rahat bir masada, kusursuz bir ışık altında, alıştığı yazı malzemesiyle özel kâğıtlar üzerinde yazıp çizebileceğine inanan yazar bende kuşku uyandırır. Dış kolaylık ve rahatlıklar elbette farkına varılmadan aranır yazılıp çizilirken ama bunlarsız da olur.

Hermann Hesse'nin, "Yaşlılık dönemime kadar yazdığım en iyi kitap" diye nitelediği *Kaplıcada Bir Konuk*, Hesse'nin kendi sözcükleriyle itiraflarından en kişisel, en ciddi olanlarını içeriyor.

can

11 TL
KDV DAHİL

canyayinlari.com twitter.com/canyayinlari facebook.com/canyayinevi